

**PARTIJAS
NACIONĀLĀS
POLITIKAS
JĀUTĀJUMI**

1980

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija
Ar Daiba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte
PSKP vēstures katedra

PARTIJAS NACIONĀLĀS POLITIKAS JAUTĀJUMI

Republikas augstskolu
zinātnisko rakstu krājums

P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1977

Mūsdienās ļoti aktuāli ir nacionālo attiecību teorijas un prakses jautājumi. PSKP dokumenti, sevišķi partijas XXIV un XXV kongresa materiāli, kā arī L. Brežņeva referāts "Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu" dod lielu ieguldījumu nacionālo attiecību teorijā. Ļoti svarīgs uzdevums ir visiem sabiedrības locekļiem izskaidrot PSKP nacionālās politikas dziļi zinātnisko raksturu, kā arī palīdzēt labāk izprast nacionālā jautājuma risināšanas pieredzi mūsu zemē. Rakstu krājums "Partijas nacionālās politikas jautājumi" dod zināmu ieskatu gan par nacionālā jautājuma risināšanas vēsturisko pieredzi, gan arī par iekšnacionāliem un starpnacionāliem procesiem mūsdienās un partijas politiku nacionālo attiecību jomā.

Redkolēģija:

I. Apine (atbildīgā redaktore), Dz. Šmidre,
A. Arnte, A. Hofrāte, M. Krūmiņa (sekretāre).

Publicēts saskaņā ar P. Stučkas LVU Izevniecības padomes
1977. gada 25. novembra lēmumu

© P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1977

P 10203-157u 204-77
M 812(11)-77

LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRĀTIJA UN BRESTAS MIERS

Brestas miera noslēgšana starp Padomju Krieviju un imperiālistisko Vāciju 1918. gada pavasarī ir dramatisma pilns mūsu zemes vēstures posms. Bolševiku partija pieņēma smagā, netaisnīgā miera noteikumus ar imperiālistisko Vāciju, lai izglābtu padomju varu no neizbēgamās bojāejas. V. I. Leņina darbos "Par nelaimīgā miera jautājuma vēsturi", "Dīvainais un drausmīgais", "Uz lietišķa pamata", kā arī viņa runās KK(b)P VII kongresā un Viskrievijas IV ārkārtējā padomju kongresā ar lielu pārliecības spēku un polemisku asumu pierādīta miera noslēgšanas nepieciešamība.

Šis notikums allaž ir piešāstījis daudzu vēsturnieku uzmanību. Jau drīz vien pēc Brestas miera noslēgšanas par to rakstīja gan ļēziniskā virsiena piekritēji,¹ gan eseru atbalstītāji². 20. gados Brestas miera noslēgšanas apstākļi attēloti publicētajās atmiņās,³ tiem dots novērtējums arī profesionālo vēsturnieku darbos.⁴ Mūsdienų padomju vēsturnieku darbos, kas veltīti Brestas miera ārpolitiskajam aspektam, parādīta Baltijas vieta sarunās starp Padomju Krieviju un imperiālistisko Vāciju,⁵ Pētījumos par

- 1 Иоффе А. (В.Крымский). Внешняя политика Советской России, М., 1918.
- 2 Виторт В.Ц. Мир в Бресте, М., 1918.
- 3 Ступовченко Л. В Брестские дни, "Новая Москва", 1926.
- 4 Покровский М.Н. Октябрьская революция и Антанта, М.-Л., 1927.
- 5 Штейн Б.Е. "Русский вопрос" на Парижской Мирной конференции, М., 1949; Ахтамазян А. От Бреста до Киля. Провал антисоветской политики германского империализма в 1918 году, М., 1963; Оснобишин Д.В. От Бреста до Юрьева, М., 1966.

šķiru un partijas cīņu pilsoņu kara gados ievērojama vieta ierādīta bolševiku partijas cīņai pret Brestas miera pretiniekus - eseriem un kreisiem komunistiem un viņu demagogiskās argumentācijas atspēkošanai, kurā zināmu vietu ieņēma arī Baltijas stāvoklis.

Padomju Latvijas vēsturnieki kolektīvajos fundamentālajos pētījumos un monogrāfijās - Latvijas PSR vēstures III sējumā, LPSR vēstures saīsinātā kursā, LKP vēstures apcerējumu I sējumā, A. Drīzula, J. Krastiņa, J. Kaimiņa, L. Dribina, A. Sprešļa un citos darbos apgaismots Latvijas stāvoklis vācu okupācijas laikā 1918. gadā, darbaļaužu varonīgā cīņā LSD vadībā pret vācu okupantu varu un latviešu buržuāzijas kontrrevolucionāro darbību. Šajos darbos parādīta arī Latvijas Sociāldemokrātijas principiālā nostāja Brestas miera noslēgšanas laikā.

LSD pozīcija Brestas miera noslēgšanas laikā var būt arī speciāla pētījuma objekts, jo tā ļoti cieši savijās ar latviešu bolševiku nostāju nacionālajā jautājumā vispār, ar partijas organizācijas internacionālistisko darbību 1917.-1918. gadā. Un šo aspektu izpēte jau pati par sevi ir svarīgs vēsturnieku uzdevums. Turklāt Baltijas īpašā vieta sarunās Brest-Litovskā padarīja Baltijas tautu stāvokli par spekulatīvu spriedelējumu tēmu Brestas miera pretinieku argumentācijā. Izgaismot latviešu bolševiku uzskatu attīstību jautājumā par aneksionistisku netaisnīgu mieru laikā no 1917. gada novembra līdz 1918. gada vasarai, nozīmē parādīt visa LSD ilggadējā internacionālistiskā darba rezultātus brīdī, kad apzinīgā proletariāta internacionālistiskā pārliecība tika pakļauta sevišķi nopietnai pārbaudei.

Tulīt pēc Oktobra revolūcijas uzvaras II Padomju

I Чубарьян А.О. Брестский мир. М., 1964; Гусев К. Крах партии левых эсеров. М., 1963; Спириин Л.М. Классы и партии в гражданской войне в России. М., 1968.

kongress dekrētā par mieru izvirzīja jaunās padomju varas prasību pēc taisnīga, demokrātiska miera bez aneksijām un kontribūcijām un griezās ar šo priekšlikumu pie visām karojošām zemēm un to tautām. Padomju Krievijas miera priekšlikumus Antantes valstis atstāja bez ievēribas. Tad Padomju Krievija 1917.gada decembrī bija spiesta uzsākt separātas miera sarunas ar Vāciju un Austriju. Jau 1917.gada novembrī-decembrī Vācijas oficiālajās aprindās tika apspriests jahtājums par konkrētām prasībām, ko izvirzīt kara izmocītajai Krievijai sarunu laikā. Militāristiskās Vācijas plānos visā I pasaules kara laikā Baltija ieņēma redzamu vietu. Imperiālistiskā Vācija ir nedomāja atteikties no kara laikā okupētajiem Krievijas apgabaliem. Reihskanclers Hertlings 1917.gada 29. novembrī runāja par Polijas, Kurzemes un Lietuvas atņemšanu Krievijai¹. Vācu militārisma trīs pīlāri Hindenburgs, Ludendorfs un Hofmanis kategoriski izteicās par Kurzemes un Lietuvas pievienošanu Vācijai uz personālūnijas pamata. E.Ludendorfs vēlāk rakstīja: "Mūsu politiskā līnija... kā allaž bija vērsta uz Kurzemes un Lietuvas pievienošanu Vācijai un dinastiskas savienības nodibināšanu ar Hogencolernu namu"².

Jau sarunu pirmajā posmā iezīmējās vācu iekarošanas plāni attiecībā uz Latviju. Pēc sarunu atsākšanas 27.decembrī (miera delegācija no Padomju Krievijas puses tagad bija papildināta, tajā iegāja arī S. Bobinskis no Polijas, V. Mickevičs-Kapsuks no Lietuvas un P. Stučka no Latvijas) generālis Hofmanis, kas vadīja Vācijas delegāciju, gandrīz ultimātīvā formā pieprasīja Poliju, Lietuvu un daļu no Ukrainas, Baltkrievijas, Igaunijas un Latvijas. Vācijas rīcībā paliktu Rīgas līcis un Monzundu salas³. Kā zināms, miera

1 Ахтамазян А. От Бреста до Киева, М., 1963, с.29.

2 Людendorф Э. Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг. Т.2.М., 1924, с.110.

3 Озобишин Д.В. От Бреста до Юрьева, М., 1966, с.59-60.

sarunas tika pārtrauktas, vācu armija uzbruka un mieru noslēdza 1918.gada 3.martā uz vēl sliktākiem noteikumiem. Vācijas karaspēks okupēja plašu Krievijas teritoriju, tajā skaitā visu Latviju. Pēc miera līguma noteikumiem viena Latvijas teritorijas daļa skaitījās no Krievijas pilnīgi atdalīta (uz rietumiem no līnijas Rīgas līcis - Daugava - Lubānas ezers) un otra (uz austrumiem no minētās līnijas) skaitījās it kā Vācijas policejisko iestāžu uzraudzībā līdz "Istas valstiskas kārtības nodibināšanai".¹ Faktiskais stāvoklis visā Latvijā izrādījās vienāds - nodibinājās vācu okupantu vara.

Vācijas buržuāziskās partijas atbalstīja aneksiju. Vācijas neatkarīgā sociāldemokrātiskā partija bija vienīgā, kas reihstāga sēdē 29.martā noraidīja Brestas mieru kā varmācīgu. Pilnībā attaisnojās V.I. Leņina vārdi: "Vācijas proletariāts ir uzticamākais, drošākais Krievijas un vispasaules proletariskās revolūcijas sabiedrotais".²

Tobrīd nebija Vācijas proletariāta spēkos izmainīt notikumu gaitu, aizkavēt aneksiju, bet tas tomēr sniedza Krievijas revolūcijai morālistisku un politisku atbalstu. Vācijas proletariāts atbalstīja Padomju Krievijas miera noteikumus. Ja Vācijas neatkarīgās sociāldemokrātiskās partijas vadība aprobežojās ar deklarāciju pret netaisnīgo mieru, tad "Spartaka" grupa darīja visu, lai arī darbos palīdzētu Padomju Krievijai. Vēl atrodoties formāli Vācijas NSDP sastāvā, drosmīgi spartakieši iedēma patstāvīgu pozīciju. Viņi, piemēram, norādīja uz vēsturisko atbildību, kāda gulstas uz Vācijas strādnieku šķiru par miera līguma raksturu un noteikumiem.³ Spartakieši deva lozungus

1 Мирный договор между Россией с одной стороны и Германией, Австро-Венгрией, Болгарией и Турцией с другой. М., 1918, с.4-6.

2 Leņins V.I. Raksti, 23.sēj., 350.lpp.

3 Кремер И.С. Германский пролетариат в борьбе за мир с Советской Россией. М., 1963, с.49.

plašai strādnieku kustībai un vadīja Vācijas strādnieku vispārējo streiku 1918.gada 28.janvārī, kurā piedalījās apm. 1 mln.strādnieku. Streika laikā tika pieņemti "Berlīnes noteikumi" - strādnieku neatlaidīgā prasība noslēgt taisnīgu mieru ar Padomju Krieviju uz pašnoteikšanās principa pamata. Spīdoši Lielā Oktobra lietu aizstāvēja Kārlis Lībknehts, Francis Mēringa, Klāra Cetkina, Leo Jogihess un arī Roza Luksemburga, kura atradās cietumā¹. Nav spartakiešu vaina, ka dotajos apstākļos viņu cīņa neizmainīja miera noteikumus.

Krievijas kontrrevolucionāri bija pret Brestas miera noslēgšanu, jo viņu šķiras intereses prasīja kara turpināšanu, Padomju varas novājināšanu un likvidāciju. Visās Krievijas sīkburžuāziskajās partijās miera sarunu laikā sacēlās neiedomājama kņada. Krievijas meļševiku līderi (N.Čerevaņins, F.Dans un citi) noraidīja mieru kā "... apkaunojošu zemnieku stihijas kapitulāciju vācu imperiālisma priekšā"². Pret mieru bija eseri un pašā bolševiku partijā ta sauktie kreisie komunisti. Kreiso komunistu izdevumi apgalvoja, ka miera noslēgšana ir zemnieku slāņa uzvara, ka tā novājināšot starptautisko revolūciju. Pieminot Baltijas-Rīgas un Rēveles zaudēšanu kreisie komunisti aicināja uz revolucionāro karu un "revanšu"³. Vēlāk Padomju IV Ārkārtējā kongresa sēdēs kreiso eseru un kreiso komunistu pozīcija pilnīgi saplūda, viņu līderu runas bija demagogisku klaigu pilnas par Krievijas izpārdošanu vācu imperiālistiem⁴.

- 1 Кремер И.С. Германский пролетариат в борьбе за мир с Советской Россией. М., 1963, с.90-91.
- 2 ЦПА ИМАЛ, ф.275, оп.1, ед.хр.80, т.1, л.83.
- 3 "Коммунист"(Изд.Моск.обл.бюро), 1918, № 1, 20 апреля.
- 4 Стенографический отчет 4-го Чрезвычайного съезда Советов. М., 1920, с.7, 23, 57.

Boļševiku partijā izveidojās smags stāvoklis. Pretēji leņiniskā partijas kodola viedoklim par miera noslēgšanas nepieciešamību daļa partijas biedru pievienojās kreiso komunistu (Buharina, Lomova, Osinska un citu) revolucionārā kara viedoklim un Trocka viedoklim par kara pārtraukšanu un miera neparakstīšanu. Mūsdienų padomju vēsturiskā literatūra atmetusi vienkāršotu partijas iekšējās cīņas attēlojumu Brestas miera sarunu laikā, saskaņā ar kuru kreisie komunisti tika uzskatīti parniecīgu izolētu grupiņu, kas organizējusi savvērestību pret padomju varu un kuras rīcība bijusi apzināta provokācija un kaitniecība¹.

Patiesība ir daudz sarežģītāka. Revolucionārā kara piekritēji objektīvi atspoguļoja sīkburžuāzisko stihiju valstī, un revolucionārā kara ilūzijas aptvēra diezgan plašas masas, dažu vietējo partijas organizāciju vairākumu. V.I. Leņinam nācās cīnīties par vairākumu boļševiku partijas Centrālajā komitejā. Arī daži boļševiku partijas atbildīgi darbinieki (V. Volodarskis, S. Kosiors, V. Kuibiševs) neizprata situāciju un iebilda pret netaisnīga, pazemojoša miera noslēgšanu. Kreiso ezeru un kreiso komunistu argumentācijā pret miera noslēgšanu izpaudās sīkburžuāziskam revolucionārismam raksturīgā "psiholoģiskā pieeja vēsturiskām problēmām", kad masu noskaņų uzskata par noteicošo faktoru un vienkārši ļaujjas emocijām². V.I. Leņins dziļi atsedza neparastī sarežģīto situāciju, kādā bija nokļuvusi tikko dzimusi padomju valsts. Tai bija jāiziet cauri posmam, kas krasi nesaskanēja ar patriotismu, Brestas miera posmam. "Šā miera radītais rūgtums, niknums, traucātais sašutums ir saprotams. . .", rakstīja V.I. Leņins un piemetināja, ka tikai no proletariāta apzinīgā avan-

¹ Блинский А. Я. Брестский мир и борьба большевиков против троцкистско-бухаринских провокаторов. Ярославль, 1938, с. 7, 9, 42.

² Покровский М. Н. Октябрьская революция и Антанта. М.-Л., 1927, с. 5.

garda varēja gaidīt īstu situācijas izpratni¹.

Latvijas proletariāts, Latvijas sociāldemokrātija droši pieskaitāma Krievijas proletariāta visapsinīgākajam avangardam, kas nezaudēja perspektīvu arī šinī brīdī. Latvijas bolševikiem vajadzēja ne vien kopā ar visu KK(b)P dot pretsparu Krievijas sīkburžuāziskam revolucionārislam, kreiso komunistu argumentācijai, bet atrast iespējas un formas, lai atspēkotu latviešu buržuāzisko nacionālistu izdomājumus un palīdzētu masām saskatīt tanīs ietvertu nacionālisma indī.

Latviešu buržuāzijas ideologi un politiķi melīgi apgalvoja, ka Latvija ir nodota, atstāta viena junkuru varē un ka latviešu strēlnieki atteikušies no sava tēvzemes sargu pienākuma². Viņi pat nekautrējās lietot sen nodrāztos melus par vācu naudu, ko ņēmuši bolševiki no Vācijas oficiālajām aprindām par savu Brestas politiku³. Latviešu buržuāziskie nacionālisti neslēpa savu nolūku: izmantot izdevīgu gadījumu un sacelt latviešu tautā nacionālistisko noskaņojumu. "Mēs ticam, ka pēc tragiskiem notikumiem Krievijā latviešu strādniecība un strēlnieki lielnieki no karstiem internacionālistiem kļūs par tikpat karstiem nacionālistiem", rakstīja J. Bankavs⁴. Buržuāzijas ideologiem piebalsoja meņševistiskā prese, nosodīdama Brestas mieru un aicinādama strādniecību uz vienošanos ar turīgajiem, uz "Latvijas nacionālo vienību"⁵. Latviešu buržuāzisko un sīkburžuāzisko nacionālistu nodomiem un cerībām nebija lemts piepildīties arī šoreiz, taču jāatzīst, ka Latvijas bolševiku priekšā stāvēja neparasti grūti uzdevumi.

Latvijā nodibinājās militārā terora režīms, tā bija izlaupīta un iedzīvotāji novesti galīgā trūkumā

¹ Lenins V.I. Raksti, 28.sēj., 164.lpp.

² "Dzimtenes Atbalss", 1918, Nr. 10, 23. (10.) februārī

³ Turpat, 1918, Nr. 3, 17. janvārī

⁴ Turpat, 1918, Nr. 9, 16. (3.) februārī

⁵ "Strādnieka Balss", 1918, Nr. 7, 29. (16.) maijā

un badā. Varmācīgā miera noteikumi nogrieza Latviju no Padomju Krievijas, Vācija gatavojās to pilnīgi pievienot sev un kolonizēt. Latvijas Sociāldemokrātijas spēki bija sadalīti. Partijas biedru lielākā daļa, kā arī latviešu strēlnieku pulki atradās Padomju Krievijā, taču okupētajā Latvijā palika krietns pulks uzticamu biedru un to vidū 7 LSD CK locekļi: J. Lenčmanis, R. Eihe, J. Daniševskis, J. Šilfs-Jaunzems un citi. 1918. gada maijā LSD XVI konferencē bija pārstāvēti jau ap 800 LSD biedru. LSD svarīgākie uzdevumi masu internacionālistiskās audzināšanas jomā bija: I. Neatkāpjoties no savām šķiriskām pozīcijām, aizstāvēt Latvijas tautas nacionālās intereses, vērsties pret pašnoteikšanās tiesību viltošanu, pret Latvijas atraušanu no Padomju Krievijas un pievienošanu Vācijai; II. Vispusīgi izskaidrot Padomju Krievijas pozīciju Brestas miera laikā, atmaskot latviešu buržuāzijas melus un demagogisku izlēcieni plūdus par Latvijas "atstāšanu likteņa varā"; III. Neļaut masās uzbangot arī aklam pretvācu naidam, stāstīt patiesību par revolūcijas attīstību Vācijā un palīdzēt masām visos smagos pārbaudījumos saglabāt skaidru šķirisku apziņu par visu tautību strādnieku nesaraufamo interešu kopību.

Brestas miera vēsturē un arī attieksmē pret to varam nosacīti saskatīt 3 posmus:

1. No 1917. gada decembra, kad miera sarunas sākās un norisinājās līdz vācu delegācijas ultimātam 1918. gada 18. februārī.
2. No vācu karaspēka uzbrukuma sākuma 1918. gada februārī līdz miera noslēgšanai 3. martā.
3. No miera noslēgšanas un ratificēšanas 1918. gada martā līdz revolūcijas uzvarai Vācijā un miera anulēšanai 1918. gada novembrī.

LSD prese pēc Oktobra revolūcijas uzvaras veltīja nopietnu uzmanību starptautisko attiecību problē-

mām vispār un miera sarunām ar Vāciju it sevišķi. Pastāvīgi sniegama sīku informāciju par miera sarunām Brest-Litovskā, LSD propagandēja bolševiku partijas principiālos uzskatus. "Miers bez aneksijām un kontribūcijām uz tautu pašnoteikšanās tiesību pamatiem - tāds Oktobra revolūcijas lozungs", rakstīja "Brīvais Strēlnieks", bet turpat skaidroja, ka tas vēl nav dots, jo atkarāsies no šķiru cīņas gaitas, no spēku samēra¹.

Laikā no 1917.gada decembra līdz 1918.gada 18.februārim, kamēr ritēja miera sarunas Brest-Litovskā, pastāvēja iespēja sagaidīt pēkšņas revolucionāras pārmaiņas Vācijā, kas atbrīvotu jauno Krieviju no nepieciešamības slēgt pazemojošo mieru. Šinī laikā vietējās partijas organizācijas jau aktīvi apsprieda separātā miera perspektīvu un revolucionārā kara lozungu. Apsprieda šo jautājumu arī latviešu strēlnieku vēlētie orgāni. Iskolastrela sēdē 1918.gada 5.janvārī, apspriežot Sarkanās gvardes dibināšanu, sēdes dalībnieki ļoti vienprātīgi sprieda, ka šī gvarde nebūs spējīga noturēt fronti pret vācu regulāro karaspēku. 19.janvāra sēdē par kara un miera jautājumu referēja R. Bauze. Klātesošo atbalstīts viņš izteicās pret revolucionāro karu. Vairāku runātāju domas svērās uz separātā miera nepieciešamību. R. Bauze paziņoja, ka neredz separātā miera noslēgšanā nekāda kauna. Ozoliņš, kas bija piedalījies Viskrievijas III Padomju kongresā un dzirdējis V.I. Leņina runas, atbalstīja Leņina viedokli par separāto mieru ar Vāciju².

LSD XV konferencē jau 1917.gada decembrī apsprieda jautājumu par revolucionāro karu. LSD CK savā 1917.gada 15.decembra sēdē nolēma uzticēt referātu šajā jautājumā J. Petersam³. J. Peterss referātā aizstāvēja leņinisko viedokli, ka pašreizējos apstākļos nav iespē-

¹ "Brīvais Strēlnieks", 1917, Nr. 24. (13.), 22. novembrī.

² LKP CK PVI PA, 42.f., 1.apr., 36.lieta, 3., 16.-18.lpp.

³ LKP CK PVI PA, 1.f., 4.apr., 15.lieta, 9.lapa.

jams vest regulāru karu pret imperiālistiskām armijām un runēja par kompromisa varbūtību. Viņu atbalstīja F.Roziņš, O.Kārkliņš, K.Kauliņš-Krauklīts, J.Mežiņš. Vienīgi R.Salnas runā pavīdēja doma, ka kompromiss iespējams tad, ja Vācija pieņems Padomju Krievijas miera noteikumus, pretējā gadījumā nedrīkstot slēgt separātu mieru ar Vāciju.¹ Ar 43 balsīm, 9 delegātiem atturoties, konference rezolūcijā par revolucionāro karu atzina, "ka nevienas zemes proletariātam, bet it sevišķi Krievijas strādniekiem un zemniekiem tagadējos apstākļos nav iespējams vest kārtēju karu pret regulāru armiju!"²

Latvijas boļševiki okupētajā Rīgā avīzēs "Biedrs", "Spartaks", "Ziņotājs" stāstīja par Padomju Krievijas izmisīgo cīņu par taisnīga demokrātiska miera noslēgšanu un Latvijas darba tautas viskvēlāko atbalstu tai. Mēs pret aneksijām un kontribūcijām, teikts "Spartaka" 1.numurā, mūsu prasība "... pašām tautām tiešā bailošānā jālemj par savu likteni.."³ 1918.gada janvārī un februārī vēl jūtamas cerības, ka izdosies izbēgt no aneksionistiska miera. Tā, "Spartaka" lapiņā "Beidzat karu! Cīņā pret imperiālismu!", ko iespieda 1918.gada janvārī, izskan aicinājums vācu zaldātiem neiet cīņā pret saviem brālīem, neiet nāvē savu apspiedēju labā.⁴ LSD Rīgas pilsētas konferencē referātā par starptautisko stāvokli izteikta ticība revolūcijas drīzām izredzēm Vācijā.⁵ Svarīgi, ka LSD, izprazdama situāciju, pieļāva separāta miera varbūtību. Revolucionārā kara principiālu piekritēju nelegālajā LSD nebija un pašu šo jēdzienu lietoja pavisam citādā nozīmē nekā kreisie komunisti. LSD XV konferencē, kā arī avīze "Ziņotājs" un

1 "Cīņa," 1917, Nr. 31. (268.), 28. decembrī (1918. g. 10. janv.).

2 LKP Oktobra revolūcijā. 1917. Dokumenti un materiāli. R., 1957, 439. lpp.

3 "Spartaks", 1918, Nr. 1, februārī.

4 LKP CK PVI bibliotēkas lapiņu fonds, 1918., N 23.

5 "Ziņotājs", 1918. Nr. 1, februārī.

"Spartaks" gan sprieda par revolucionāro karu, bet tikai kā par bruņotu cīņu pret šķiras ienaidnieku, kura principā iespējama līdztekus nelegālam revolucionāram darbam okupētajā Latvijā.

1918.gada 20.februārī, kad stāvoklis kļuva aizvien saspringtāks, kad nepalika nekādu cerību uz taisnīgu mieru un kļuva reāli Latvijas pilnīgas okupācijas draudi, LSD CK pieņēma deklarāciju jautājumā par Latvijas nākotni. Deklarācijas tekstā konstatēts, ka pasaules karš jau ir sadalījis Latviņu divās daļās: vācu karaspēka okupētajā Kurzemē un vēl neokupētajā Vidzemes lielākā daļā un Latgalē. Deklarācijā aizstāvēts uzskats par vienotu Latviņu un tās ciešu kopību ar revolucionāro Krieviju, izteikts protests pret reakcionāru un aneksionistu tieksmēm varmācīgi atraut Latviju no jaunās Krievijas. Latvijas iedzīvotāju lielum lielais vairākums prasa, lai Latvija būtu Krievijas republikas autonoma daļa. "Ne ar kādu noteikumu Latvijas proletariāts nepiekrītīs Latvijas varmācīgai sadalīšanai vai arī visas Latvijas vai kādas tās atsevišķas daļas pievienošanai Vācijai." Dokumentā izskan arī dziļi pārdomātais, patiesa proletāriskā internacionālistiska cauraustais atzinums: "Latvijas liktenis nedrīkst būt par iemeslu kara turpināšanai.."¹ VCIK orgāns "Izvestija" šinī sakarībā rakstīja: "Tagad, kad uz padomju varu birst no visām pusēm pārmētumi par tās piekrišanu parakstīt vāciešu piedāvātos smagos miera noteikumus, tieši īstajā laikā ir atskanējusi mūsu biedru latviešu balss"²

V.I.Ļeņins vairākos savos darbos, kuros pamatojis miera noslēgšanas nepieciešamību, skar Baltijas stāvokli. Rakstā "Par revolucionāro frazi" viņš apskata revolucionārā kara piekritēju argumentāciju: "Pēdējā

1 LKP Oktobra revolūcijā, 490.-491.lpp.

2 Turpat, 493.lpp.

un pati "brašākā", visvairāk izplatītā atruna: "Nekrietns miers - ir negods, Latvijas, Polijas, Kurzemes, Lietuvas nodošana".¹ Savā darbā "Par nelaimīgā miera jautājuma vēsturi" V.I. Leņins parāda, ka, ja Padomju Krievija karu turpinātu (un neizbēgami tad aizietu bojā padomju vara), objektīvi tā ".. karotu par Polijas, Lietuvas un Kurzemes atbrīvošanu. Bet neviens marksists, neatkāpjoties no marksisma un sociālisma pamatiem vispār, nevar noliegt, ka sociālisma intereses stāv augstāk par nāciju pašnoteikšanās tiesību interesēm".² Latvijas sociāldemokrātija un Latvijas apzinīgais proletariāts to pilnīgi saprata un sniedza lielu palīdzību KK(b)P leņiniskajam kodolam. Visu tā laika LSD dokumentu galvenais motīvs bija: revolūcijai jāatkāpjas, lai glābtu padomju varu un Latvija nedrīkst saistīt rokas Krievijas revolūcijai.

Petrogradā dzīvojošo latviešu sociāldemokrātu, "Prometeja" rajona biedru vidū, kā to parāda L. Dribins savā grāmatā, 1918. gada janvārī-februārī izpaudās svārstības uz revolucionārā kara piekritēju pozīcijas pusi. KSDS(b)P Petrogradas komiteja tobrīd oficiāli pievienojās kreiso komunistu viedoklim. "Prometeja" rajona aktīvs vēl 1917. gada decembrī pieņēma leņiniskā garā sastādītu rezolūciju par miera noslēgšanu, bet plašākā rajona sapulcē 1918. gada janvāra vidū virsroku guva kara piekritēji A. Auziņa, M. Lācis-Sudrabs, A. Neibuts, E. Eizenšmits un 2/3 biedru nobalsoja par viņu viedokli. Tanīs dienās šādi nostājai, kaut arī ar piebildi, pievienojās latviešu strēlnieku 6. Tukuma pulka partijas organizācijas sapulcē.³ Tāpat kā daudziem partijas biedriem tajā brīdī arī daļai "Prometeja" locekļu miera noteikumi šķita bezgala smagi un

1 Leņins V.I. Raksti, 27. sēj., 8. lpp.

2 Turpat, 26. sēj., 399.-400. lpp.

3 Dribins L. Prometejs cīņā.R., 1972, 222.-223. lpp.

tādēļ nepieņemami, jo aizvien vēl pastāvēja cerība, ka Vācijas revolucionārais proletariāts nepieļaus šāda miera noslēgšanu (tieši janvāra beigās Vācijā - vispārējais streiks). V.I. Ļeņina raksti partijas presē, diskusija "Proletariāta Cīņas" slejās, miera noslēgšanas piekritāju R. Salnas, P. Bērziņa (Pāvula) un citu enerģiskā cīņa, kā arī pati notikumu gaita palīdzēja izšķirties un nostāties pareizās pozīcijās. Jau janvāra beigās "Prometeja" apakšrajoni bija par miera noslēgšanu. 1918. gada 15. februārī "Prometeja" rajona plaša aktīva sapulce ar balsu vairākumu izteica šo viedokli. Vairs tikai atsevišķi "Prometeja" biedri stūrgalvīgi palika revolucionārā kara piekritāju pozīcijās.¹

1918. gada 20. februārī latviešu strēlnieku un sarkangvardu 1. Petrogradas latviešu komunistu vienības sapulcē ar spilgtu runu uzstājās V.I. Ļeņins. Viņš teica, ka smagais miers nebūs ilgstošs, Vācijai atdotie apgabali tā kā tā nepaliks ilgi tās zonās un tad arī Latvija būs brīva no iekarotājiem. Ļeņins aicināja latviešu strēlniekus pareizi izprast Padomju valdības miera centienus un atbalstīt tos. Strēlnieki pilnīgi atbalstīja Ļeņinu.²

Laika posms no imperiālistiskās Vācijas frontālā uzbrukuma sākumā 18. februārī līdz miera noslēgšanai 3. martā ir tikai apmēram divas nedēļas. Tieši šī laikā cīņa partijā Brestas miera jautājumā tika sakāpināta līdz galējai robežai. Vācu armijas uzbrukums Petrogradas virzienā, jaunu teritoriju sagrābšana radīja nāves briesmas padomju varai. V.I. Ļeņinam bija pilnīgi skaidra turpmākā notikumu gaita - ja turpināsies revolucionārās frāzes politika, padomju varas bojāeja kļūs nenovēršama. Viņš publicēja rakstu "Sociālistiskā tē-

1 Dribins L. Prometejs cīņā.R., 1972, 223.-225. lpp.

2 V.I. Ļeņins par revolucionāro kustību Latvijā. R., 1969, 299. lpp. Dribins L. Prometejs cīņā.R., 1972, 224. lpp.

vija briesmās". Draudošās briesmas izsauca apzinīgā proletariētā revolucionāro spēku pieplūdumu, sākās jaunās Sarkanās Armijas pirmo vienību organizēšana. Latviešu strēlnieku pulki bija to pirmo vienību vidū, kuras deva pretsparu vācu imperiālistiskās armijas iebrukumam.

No otras puses, vācu armijas uzbrukums un ultimātīvā formā iesniegtie jaunie, vēl smagākie miera noteikumi izsauca kreiso komunistu vidū jaunu revolucionāro frāžu paroksismu. Un atkal Baltijas tautu liktenis figurēja kā viens no galvenajiem argumentiem pret miera noslēgšanu. Petrogradas jaunā strādnieckomuniste L.Stupočenko savās vēlāk uzrakstītajās atmiņās attēloja kādu Petrogradas Padomes sēdi, kurā kreisie komunisti (K.Radeks) un kreisie sociālisti-revolucionāri (Šteinbergs), aizstāvēdami savu viedokli, ārkārtīgi spīlētās krāsēs attēlojuši imperiālistu saplosīšanai atdoto nomaļu stāvokli.

L.Stupočenko neslēpj arī savu momentāno reakciju uz Vācijas paziņotajiem jaunajiem miera noteikumiem. Mūs pārņēma niknuma vilnis, viņa raksta, mēs spriedām vienalga kas, tikai ne šāda jūdasa nodevība un mūsu jaunāko brāļu atdošana benžu rokās.¹ Taču šajās pašās atmiņās parādīta arī jaunokomunistu nonākšana pie pareizām, īsti šķiriskām, nevis acumirkliņu jūtu uzplūdu diktētām atziņām. Lielu iespaidu uz jauniem komunistiem atstājusi latviešu komunistu izturētība un disciplinētība. Aprakstot kādu VCIK sēdi (var saprast, ka tā bijusi 1918.gada 22.februāra izšķirošā sēde), L.Stupočenko attēlo kāda latviešu komunistu iepriekšējo pozīciju, kurš paziņojis, ka miera noslēgšana būšot smags trieciens Padomju Latvijai, un tomēr sava un savu biedru vārdā izteica gatavību pakļauties kopīgam lēmumam un balsot par mieru. J.M.Sverdlovs esot iero-

---

¹ Ступоченко Л. В Брестские дни. "Новая Москва", 1926, с.13, 19.

hinājis atbrīvot klātesošos latviešu komunistus no pārāk smaga pienākuma un atļaut viņiem nepiedalīties sēdē.¹

Asa cīņa turpinājās vēl arī pēc miera parakstīšanas, kad IV Viskrievijas Padomju kongresā miera līgumu vajadzēja ratificēt. Nomaļu tautu komunistu izturētā internacionālistiskā nostāja palīdzēja partijas ļepiniskam kodolam uzvarēt sīkburžuāziskā revolucionārisma stihiju. Ukrainas Padomju CIK deklarācijā bija izteikts protests pret Vācijas varmēcīgi uzspiestiem miera noteikumiem un teikts arī sekojošais: "... mēs nenosodam mūsu krievu biedrus, kurus nelaimīgie apstākļi piespieduši saraut federatīvos sakarus ar mums..."²

Viskrievijas IV Padomju kongresā piedalījās 10 pārstāvji no Latvijas un daudzi latviešu komunisti no citām Krievijas pilsētām, to vidū K.Gailis, J.Bērziņš-Ziemelis, R.Bauze, Ed.Zandreiters, K.Pinne, H.Mauriņš, A.Muceniķis un citi. Sakarā ar miera ratifikāciju J.Bērziņš-Ziemelis rakstīja: "Bez prieka un sajūsmas, ar sāpēm un niknumā sakostiem zobiem mēs padodamies šiem pārspēka diktētiem miera nosacījumiem. Par īstu un taisnīgu mieru mēs to neatzīstam!"³ IV Padomju kongresā Latvijas delegācija pārstāvēja LSD, latviešu strēlniekus un Iskolatu, nobalsoja par miera ratifikāciju.

LSD Vidzemes organizācijas konference, sanākusi smagajos okupācijas apstākļos atzina: "Latvijas okupēšana, cik smags zaudējums tas arī nebūtu priekš sociālistiskās Krievijas, ir bijusi objektīvi nenovēršama pie esošiem starptautiskiem un iekšējiem Krievijas apstākļiem!"⁴

1 Ступоченко Л. В. Брестские дни. "Новая Москва", 1926, с.28.

2 Стенографический отчет 4-го Чрезвычайного съезда Советов. М., 1920, с.68.

3 "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918. Nr.1, 19.(6.) martā.

4 LKP CK PVI FA, 35.f, 13.apr., 30.1., 1 lapa.

Visās Krievijas malās latviešu komunisti palīdzēja nostiprināties pareizajam viedoklim. Piemēram, latviešu bolševiki Arhangelškā - guberņas Padomes bolševiku frakcijas priekšsēdētājs J. Timme un F. Ēķis cīnījās pret menševikiem un eseriem konsekventi aizstāvējuši Arhangelškas Padomē bolševiku viedokli par miera noslēgšanas nepieciešamību.¹

Bolševiki Krievijā augstu novērtēja latviešu apzinīgā proletariāta izturētību un konsekvenču. To labi parādīja VCIK un Petrogradas Padomes locekļa V. Volodarska runa "Biedriem latviešiem", ko viņš teica 1918. gadā 3. aprīlī latviešu strēlnieku sapulcē. V. Volodarskis sveica latviešu proletariskās jaunatnes ziedu CIK, Tautas Komisāru Padomes un Petrogradas darba komūnas vārdā un izteica latviešu strēlniekiem Krievijas strādnieku šķiras īpašo atzinību par uzticību revolūcijai. Viņš apliecināja, ka Krievijas proletariāts neapmierināsies, kamēr neatbrīvos latviešu strēlnieku dzimteni - Latviju, no vācu imperiālistiem.²

Pēc Breštas miera noslēgšanas un ratificēšanas cīņa ar kreiso eseru un kreiso komunistu avantūristisko nostāju un revolucionāro frāžu politiku joprojām paliek aktuāls politisks uzdevums. Joprojām svarīgi pārliecināt masas un rūpīgi izskaidrot visus argumentus. To neatlaidīgi darīja gan LSD okupētajā Latvijā (avīzēs "Biedris", "Spartaks" un citos izdevumos), gan latviešu komunisti Krievijā. Ievadrakstē "Cīņa turpinās" laikraksts "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", izskaidrodams miera nepieciešamību, parādīja jaunus uzdevumus, kādi izvirzījās pēc miera noslēgšanas: izmantot atelpu, Padomju Krievijā jāsalauž iekšējā kontr-revolūcija un jāorganizē regulārā armija. Bieži tika pretstatītas divas pretējas taktiskas līnijas - V. I. Le-

1 Оснобишин Д. В. От Бреста до Юрьева. М., 1966, с. 191.

2 LKP SK PVI PA, 35. f., 14. apr., 21. lieta, 2-5 lapaš.

ņina un N. Buharina, asi kritizēts Buharins un citi "lielie kara gribētāji". Ļoti nopietni latviešu komunistiskā prese vērsās pret partizāniskām kara metodēm, pret "revolucionāro brēku" un pārliecinoši pierādīja, ka kreisie komunisti aizvien noteiktāk kļūst par generāļiem bez armijas, kamēr partija seko ļeņinam.¹

Polemika ar kreiso komunistu viedokli bija nepieciešama arī šajā laikā posmā, jo latviešu komunistu vidū vēl pazib šīs pašas slimības recidīvi. P. Celmiņš (Peters) vēl 1918. gada pavasarī aizstāvēja revolucionārā kara lozungu. Ļoti pesimistiski viņš vērtēja radušos situāciju (apmēram tādā garā to darīja krēisie eseri un kreisie komunisti), rakstīja par "sociālistiskās revolūcijas perēkļa pilnīgu iznīcināšanu,"² par republikas "absoluto bezspēcību" un neiespēju gatavoties karam u. tml.³ Turklāt viņš pilnīgi nepamatoti pārmeta F. Roziņam "savāda veida sociāl-pacifismu", kas it kā izpaužoties kā nepretošanās imperiālismam un ideja par visu valstu drīzu saplūšanu vienā.⁴

Labi argumentētu pretsparu P. Celmiņa viedoklim deva T. Draudiņš rakstā "Revolucionārās aizstāvēšanas kara iespējamība". Viņš parādīja, ka F. Roziņa ierindošana sociāl-pacifistos ir rupja kļūda. F. Roziņš 1917. gada beigās ir noliedzis karus kā buržuāzijas cīņas līdzekļus, tanī pašā laikā nenoliedzot bruņotu šķiru cīņu pret kontrrevolūciju. T. Draudiņš ļoti pārliecinoši, pieminot faktus par vecās armijas pilnīgu nespēju karot, pamatoja miera noslēgšanas nepieciešamību. Viņš kategoriski noraidīja sīkburžuāzisko revolucionāru iemīļotos lozungus par partizāņu karu bez armijas, par atribību Vācijai u. tml. "Mazāk skaļo fražu, vairāk organizēta darba Padomju republikas nostiprināšanā!",

1 "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918., Nr. 3, 21. (8.) martā.

2 Turpat, 19. (6.) martā. Nr. 1.

3 Turpat, 1918., Nr. 3, 21. (8.) martā.

4 Turpat, 1918., Nr. 7, 27. (14.) martā.

teikts raketa nobeigumā.¹

Latviešu komunistiskās preses saturs pilnīgi apgāž buržuāzisko un sīkburžuāzisko vadoņu melīgos izdomājumus par latviešu komunistu nevēlēšanos saskatīt Brestas miera smagumu. Latviešu komunisti skaidri redzēja Brestas miera smago raksturu, atelpas nedrošību un itin neko neslēpa masām, bet skarbi reālistiski izskaidroja, ka citas izejas tomēr nav, jo Sarkanā Armija vēl tapšanas procesā, bet partizānu cīņa pret regulāro imperiālistisko armiju panākumu nedos. Latviešu komunisti labi saprata ļeņinisko domu, ka šāds miers nevar būt ilgstošs, bet tas tomēr dod iespēju novilcināt laiku un saglabāt Padomju varu. "Neskandināsim revolucionāras frazes, bet ķersimies pie revolucionārā darba, organizēsim armiju, atjaunosim rūpniecību un transportu, nostiprināsim Padomju varu. Tas ir vienīgais ceļš, kas ved uz uzvaru, vienīgais ceļš, kas garantē sociālistiskās revolūcijas izcelšanos Vakareiropā"² - šādu revolucionārā optimisma caurstrāvotu programmu izvirzīja LSD pretēji sīkburžuāzisko revolucionāru gaudām par bojā eju.

1918.gada pavasarī un vasarā visas politiskās problēmas tās vai citādi tika vērtētas noslēgtā Brestas miera aspektā. Divas tēmas šinī laikā izskan sevišķi spilgti: Sarkanās Armijas radīšanas nepieciešamība un revolucionārās kustības gaita Rietumeiropā. Kreisie komunisti uzbruka partijas politikai vispār, bet īpaši - saimnieciskai politikai un regulārās armijas veidošanas plānam. V.I.Ļeņina izstrādāto sociālistiskās ekonomikas pamatu veidošanas programmu viņa darbā "Padomju varas kārtējie uzdevumi" N.Osinskis novērtēja kā atkāpšanos starptautiskā kapitāla un krievu kapitāla priekšā.³ Kreisie komunisti aizstāvēja viedokli,

¹ "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918, Nr.12, 2.aprīlī (20.martā).

² Turpat, 1918, Nr.2, 20.(7.)martā.

³ "Коммунист", 1918, № 1, 20 апреля, с.12-16.

ka nav vajadzīga regulāra armija, ka revolucionārā kara gaitā pati no sevis radīsies "starptautiskā lauku revolūcija", kas būšot spējīga uzveikt imperiālistu armijas. Tā bija ļoti bīstama koncepcija, it sevišķi ja ievēro sīkburžuāziskā anarhisma briesmas sīkzemnieciskajā Krievijā un neizbēgamo cīņu ar visu imperiālistisko valstu militāriem spēkiem.

Latviešu komunisti gan praksē, gan teorijā deva pretsparu šādam viedoklim. LSD izdevumos iztirzāts V.I. Leņina darbs "Padomju varas kārtējie uzdevumi" satur par atelpas izmantošanu saimniecisko uzdevumu veikšanai.¹ "Izmantojiet atpūtu, organizējiet Sarkanu Armiju", rakstīja jau 1918.gadā martā "Cīņa un Brīvais Strēlnieks".² Spēcīga argumentācija pret kreiso komunistu anarhistiskām tendencēm skan "Krievijas Cīņas" slejās 1918.gada rudenī. Rakstā "Brunojaties!" izvirzīts aicinājums visnotaļ atbalstīt un stiprināt latviešu strēlnieku vienības - strādnieku bruņotos spēkus, kas pašai ziedīgi un varonīgi cīnās par Padomju varu Krievijā un līdz ar to arī par Latvijas atsvabīnāšanu no vācu imperiālisma važām.³ LSD skaidroja, ka jaunā situācija prasa spēcīgu Sarkanu Armiju un būtu noziedzīgi strādniekiem izvairīties no mobilizācijas.⁴

LSD savos dokumentos, preses izdevumos un aicinājumos Latvijas strādniekiem ar lielu gandarījumu konstatē revolucionārās kustības aktivizēšanās pazīmes Rietumeiropā, sevišķi Vācijā, īpaši pasvītrotot, cik smagi kļūdījušies kreisie komunisti, apgalvodami, ka miera noslēgšana apturēs revolūcijas attīstību Rietumos, taču tur nemitīgi pieaug revolūcijas dārdi.⁵

1 "Cīņa", 1918, Nr.1. (301.), maijā.

2 "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918, Nr.5, 23. (10.) martā.

3 "Krievijas Cīņa", 1918, Nr.193, 13.novembrī.

4 Turpat, 1918, Nr.167, 11.oktobrī.

5 Sk. "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918, Nr.4.-7, 22.(9.)-27.(14.) martā.

Latvijas Sociāldemokrātijas vadība savlaicīgi pamanīja nacionālisma atdzimšanas briesmas jaunajā situācijā, kāda izveidojās okupētajā Latvijā pēc Brestas miera noslēgšanas. "Vecā tautiskā lieta" atkal tiek izvilкта no kambara, nopucēta un pasniegta strādniekiem; rakstā "Sargaties no šovinisma" brīdināja J.Laroze (Mazais) un skaidroja, ka nacionālais naidis ir viena no vislaunākajām parādībām, ar kuras palīdzību buržuāzija allaž raida vienas tautības proletariātu pret otru.¹ Sevišķi modriem šajā ziņā vajadzēja būt okupētajā Latvijā palikušajiem latviešu bolševikiem, jo tieši okupācijas režīma apstākļos buržuāzisko ideologu ietekmē daļa darbaļaužu varēja ļauties nacionālā aizvainojuma noskaņojumam un zaudēt revolucionāro perspektīvu. Vācu okupācijas laika LSD dokumenti skaidri parāda, cik neatlaidīgi latviešu komunisti strādāja, lai to nepieļautu.

Pretēji latviešu buržuāzijas sludinātai tēzei "Latvija - upurs" "Spartaka" lapiņas un citi LSD izdevumi centās parādīt stāvokli visā pasaulē, Eiropā un sevišķi plašajā Krievijā, lai strādnieki pareizā gaismā ieraudzītu ne tikai Latvijas, bet arī Ukrainas, Somijas, Polijas likteni. V.I.ļeņins vienmēr mācīja komunistiem patiesi internacionālistisku pieeju savas zemes problēmām: "Man jāspriež nevis no "savas" zemes viedokļa (jo tas ir nožēlojami stulba, nacionālistiska sīkpilsoņa spriedums, kurš nesaprot, ka viņš ir rotaļlietņa imperiālistiskās buržuāzijas rokās), bet no manas piedalīšanās pasaulē proletāriskās revolūcijas gatavošanā, propagandā, tuvināšanā. Lūk, kāds ir internacionālista, revolucionārā strādnieka, īsta sociālista uzdevums."²

LSD izdevumi okupētajā Rīgā "Biedrs" un "Spartaks"

1 "Spartaks", 1918, Nr. 3, aprīlī un "Biedris", 1918, Nr. 2. (18.), martā un Nr. 3. (19.), aprīlī.

2 Ļeņins V.I. Raksti, 28. sēj., 258. lpp.

1918.gada pavasarī nenogurstoši un neatlaidīgi izskaidroja Padomju Krievijas bezizejas stāvokli, kad, nesagaidījusi Vācijas proletariāta tiešo palīdzību, tā bija spiesta piekāpties bīstama plēsoņas - vācu imperiālisma - priekšā, lai iegūtu atelpu.¹ LSD XVI konference 1918.gada maijā speciāli pieņemtajā rezolūcijā "Sveiciens Krievijas darbaļaužu valdībai un komunistiskai partijai" apliecināja, ka sarkanās Latvijas proletariāts nav saļimis un "... Krievijas proletariāts Latvijā vienmēr atradīs lielās cīņas līdzbiedrus, klints cietu sociālistisku vienību.."²

"Spartaka" izdotajās lapīņās pilnā balsī skan aicinājums palīdzēt "revolūcijas mātei - sociālistiskai Krievijai". 1918.gada septembrī LSD CK izdotajā lapīņā "Miera komēdija" par vācu imperiālistiem teikts: "Uzlikuši savu asiņaino varas zābaku uz nekarojošas sociālistiskās Krievijas krūtīm viņi atrāva tai Somiju, Ukrainu, Baltiju.."³ Patiesība par karu Eiropā, par postu un miljonu cilvēku nāvi un ciešanām tika pasniegta kā smaga apsūdzība imperiālismam.⁴ LSD prata parādīt masām, ka Brestas miers ir attaisnojis uz to liktās cērības, ka upuri nav bijuši veltīgi un visas pazīmes liecina par revolucionārās kustības pieaugumu pašaulā.⁵ LSD rādīja Latvijas darba tautai izeju - revolucionāro cīņu pret okupācijas režīmu un atgādinādama sodekspedīcijas laikus Latvijā, pasvītvoja: "... šoreiz stāvoklis ir labāks, mēs neesam vieni, ar mums Padomju Krievijas strādnieki. Mēs paliekam pie sava senāka lēmuma: Brīvo Latviju saistīt ar revolucionāro Krieviju."⁶

- 1 "Spartaks", 1918, Nr.3, aprīlī un "Biedrs", 1918, 2.(18.)martā un Nr.3(19.), aprīlī
- 2 LKP CK PVI PA, 35.f., 13.apr., 31.lieta, 1.lapa.
- 3 Partijas vēstures institūta bibliotēkas lapīņu fonds, 1918, N 5 un 5a.
- 4 "Spartaks", 1918, Nr.3, aprīlī
- 5 "Cīņa", 1918, Nr.1.(301.), maijā
- 6 Partijas vēstures institūta bibliotēkas lapīņu fonds, 1918, N 28.

Internacionālistiskās propagandas darbā LSD bija jāievēro vēl viena svarīga nianse - nedrīkstēja pieļaut, lai buržuāziskie nacionālisti aizmiglotu masām acis ar naida kurināšanu pret visu vācisko. "Vācijas strādnieki pat tad nav mūsu ienaidnieki, kad nāk mums virsū.. Mēs esam stipri kā internacionālisti un tāpēc noraidam jebkuru "tautisku lietu", rakstīja J.La-roze jau pieminētajā rakstā "Sargaties no šovinisma".¹

Latvijas Sociāldemokrātijai jau 1905.gadā bija izveidojusies spēcīga internacionālistiska tradīcija pretēji buržuāzijas kurinātam nacionālam naidam pret vācietību izkopt latviešu strādniekos šķirisko apziņu un īpaši pasvītrot brālīgas solidaritātes saites ar vācu strādniekiem Latvijā un visu Vācijas strādnieku šķiru. I pasaules kara laikā brāļojās krievu un vācu revolucionārie zaldāti tranšējās. Sakari ar Krievijas armijas zaldātiem un ar latviešu strādniekiem neapšaubāmi atstāja revolucionarizējošu ietekmi uz vācu zaldātiem. Spartakiētis Fricis Lange savās atmiņās spilgti attēloja zaldātu brāļošanas ierakumos Daugavpils tuvumā.² P.Stučka rakstīja, ka vēl "neviens vācu karaspēka daļa nav izgājusi cauri Rīgai, nesasirdama ar latviešu lielniecisma sērgu".³ XII armijas Iskosols aicinājumā vācu zaldātiem, kuri 1917.gada 21.augustā iesoļoja Rīgā, paredzēja: "Mēs atstājam Rīgu, bet zinām, ka revolūcija būs stiprāka par lielgabaliem". Aicinājuma teksts bija ievietots Vācijā "Spartakus" 7.numurā 1917.gada novembrī.⁴

1 "Cīņa un Brīvais Strādnieks", 1918, Nr.3, 21.(8.) martā.

2 Кремер И.С. Германский пролетариат в борьбе за мир с Советской Россией. М., 1963, с.42

3 Стučка.Р. Par Padomju varu Latvijā. 1918. - 1920. - Rakstu izlase. R., 1958, 48.lpp.

4 Кремер И.С. Германский пролетариат в борьбе за мир с Советской Россией. М., 1963, с.35.

LSD augstu vērtēja Vācijas "Spartaka Savienības" internacionālistisko darbību. LSD prese ar lielu gandarījumu ziņoja par spartakiešu vadoņu vērtējumu Brestas miera jautājumā. Klara Cetkina atzina, ka Krievijas revolūcijai neesot bijis citas izejas un izteica pārliecību par tās drošo uzvaru.¹ Francis Merings Vācijas sociāldemokrātu izdevumā "Der Socialdemokrat" asi polemizēja ar K. Kautski, salīdzināja Brestas mieru ar Tilzītes mieru un izteica pārliecību, ka vēsture pilnīgi attaisnos bolševiku rīcību.² Gribēdami pasvītrot savu solidaritāti ar spartakiešiem un mērķu kopību, LSD nelegālās organizācijas okupētajā Latvijā pieņēma "Spartaka" organizācijas nosaukumu un izdeva nelegālo literatūru tās vārdā. Lai gan par revolucionāro agitāciju vācu armijā draudēja nāves sods, LSD CK un Rīgas Komitejas plaši izvērsa agitāciju un propagandu vācu kareivju vidū, iespiedzamas vācu valodā, uzsaucumus un skaidrodamas, ka okupācijas karaspēks cīņa pret Padomēm Krievijā ir noziegums arī pret Vācijas proletariātu.³

LSD visiem spēkiem centās nodibināt ciešākus sakarus ar sociāldemokrātiem Vācijā un sniegt tiem informāciju par notikumiem Latvijā. Šādu informāciju Vācijā saņēma, un tādēļ no Vācijas reihstāga tribīnes atskanēja ne viens vien satraucošs fakts par vācu okupantu negēlībām Latvijā. Vācijas Neatkarīgās SDP deputāti Ledeburs un Hāze izmantoja šos faktus, lai atmaskotu Vācijas imperiālistiska aneksionistisko politiku. LKP VI kongresā ziņojumā par CK darbību okupācijas režīma apstākļos J. Daniševskis paskaidroja, ka ar Vācijas NSDP bijusi tikai apmaiņa ar informāciju. "Organizatoriski mēs centāties saistīties ar spartakiešiem.

¹ "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918, Nr. 3, 21. (3.)
martā.

² "Darbs", 1918, Nr. 1, (septembris), 20.-22. lpp.

³ LKP vēstures apcerējumi I. R., 1961, 377.-378. lpp.

Tomēr tas nevarēja notikties. Mums izdevās saistīties tikai ar atsevišķiem spartakiešiem šeit, uz vietas," ziņoja J. Daniševskis. Neilgu laiku pastāvēja atsevišķais vācu kareivju pulciņš, kas palīdzēja LSD agitācijas darbā okupācijas armijā. Tomēr lielas nozīmes tam nebija. Visu darbu vācu karaspēkā galu galā bija jāveic LSD biedriem, bet tas prasīja lielus upurus.¹ Neraugoties uz to, līdz pat okupācijas režīma sabrukumam nerimās LSD pūliņi saistīties ar vācu zaldātiem un ietekmēt to rīcību un, it sevišķi, audzināt latviešu strādniekus internacionālās solidaritātes garā ar Vācijas proletariātu.

Latvijas Sociāldemokrātija, ne soli neatkāpdamās no internacionālisma, godam aizstāvēja latviešu tautas nacionālās intereses kā pirms, tā arī pēcbrestas periodā. LSD CK savā sēdē 1917.gada 23.decembrī apskatīja jautājumu par Latvijas iedzīvotāju domēm miera jautājumā un par Latvijas strādniecības pārstāvju sūtīšanu miera sarunu delegācijā. Uzskatīdama šo jautājumu par vitāli svarīgu, LSD CK vienbalsīgi ievēlēja par priekšstāvi miera delegācijā pašu pieredzējušāko un autoritatīvāko LSD vadītāju - Pēteri Stučku². Vēl miera sarunu laikā P.Stučka iesniedza Vācijas miera delegācijai "Latviešu tautas pārstāvju deklarāciju"³, ko bija parakstījuši LSD CK, Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padome, Latviešu strādnieku pulku Izpildu komiteja un Kurzemes bēgļu Maskavas organizācija. Tajā nepārprotami atspoguļojās tautas vairākuma griba - pret Latvijas sadalīšanu, pret pievienošanu Vācijai un par palikšanu Padomju Krievijas sastāvā. Nedaudz vēlāk uzrakstītajā vēstulē no Brestas "Kā miera balodis" P.Stučka pastāstīja, cik

1 LKP VI kongresa protokoli. Spartaks, 1920., 12.lpp.

2 LKP CK PVI PA, l.f., 4.apr., 15.l., 13.lapa.

3 LKP CK Partijas arhīvs, 55.f., 2.apr., 1.1.3.-4.lapa.

ciniski uzņēma imperiālistiskās Vācijas pārstāvji Kilmans un Hofmanis latviešu tautas deklarāciju, apgalvodami, ka Latvijas iedzīvotāji jau esot izteikuši savu gribu pēc Vācijas aizbildniecības "... formā, priekšmums (t.i., priekš Vācijas. I.A.) pietiekošā..."¹.

Tikko okupētajā Rīgā 1917.gada augustā Rīgas rātnamā buržuāziskie domnieki nolēma svinīgi sagaidīt vācu armijas pavēlniecību. Vācu domnieki pazemīgi lūdzā, lai Vācija ņemot Rīgu savā aizsardzībā. Latviešu buržuāziskie domnieki klusēja, bet J. Daniševskis Rīgas strādnieku vārdā skaidrā vācu valodā dedzīgi paziņoja, ka "Rīgu... ir cēlušī latviešu strādnieki un zemnieki, un viņi to nevienam neatdos"².

Okupācijas režīma aizsegā notika latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību viltošana. Gribēdami zem protektorāta vai bufervalsts izkārtnes pilnībā iekļaut Baltiju Vācijas sastāvā, okupācijas varas iestādes inscinēja vairākas sapulces: Kurzemes landtāgā 1918.gada martā, Rīgas domes, Vidzemes zemes sapulces sēdēs un, beidzot, Vidzemes, Igaunijas, Kurzemes, Rīgas un Sēmsalas pārstāvju sanāksmē 1918.g.aprīlī tika pieņemti lēmumi izveidot Vācijai pakļautu monarhistisku Baltijas valsti. Tā bija vienas latviešu buržuāzijas daļas un, galvenokārt, vācu baronokrātijas un vācu buržuāzijas griba, bet ne latviešu tautas absolūtā vairākuma griba.

LSD nekavējoties deva vērtējumu aizplivurotai Vācijas aneksijai un sevišķu uzmanību veltīja latviešu buržuāzijas rīcības izskaidrošanai. J. Krūmiņš-Pilāts rakstā "Latvijas pašnoteikšanās" parādīja, ka latviešu buržuāzijas rīcību visvairāk nosaka asā šķiru cīņa Latvijā, bailes no latviešu revolucionārā proletariāta.

1 Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proletariāts. R., 1972, 178.-179.lpp.

2 1917.gads Latvijā. R., 1957., 51.lpp.

Latviešu pelēkie baroni, raksta J. Krūmiņš-Pilāts, "... pārdodas ar labu prācu velnam jeb vācu junkuram, ja tikai viņš izsargā no bezzemnieku padomes."¹ Tikpat skaidri LSD presē izskan draudošs brīdinājums latviešu buržuāzijai, ka no tautas taisnīgā naida to nepaglābs pat vācu imperiālistu armija. Nosaukdams provāciski noskaņoto latviešu buržuāziju par "rāpuļiem", kuri izsludināja Vilhelmu par Kurzemes hercogu, "Biedrs" rakstīja: "... vienas dienas hercogiem nepaglābt jūs no tautas dusmām. Jūs tiražus ceļat, mēs tos gāšam!"²

Novērtējama visu šo kampaņu par "reakcijas pašnoteikšanos"³ "pašnoteikšanās tiesību izvarošanu" un "pašiznīcināšenu"⁴, Latvijas Sociāldemokrātija parādīja tautai, kas draud latviešiem kā nācijai, kā "kultūrali-etnografiskai vienībai", ja buržuāzijas lēmumiem par pievienošanu Vācijai būtu lemts īstenoties. Tai draud kolonizācija un pilnīga pārvācošana, to sagaidītu tāds pat liktenis kā lietuviešus Prūsijā, tādēļ "Latvijas proletariāta un plašo masu pienākums uz visnoteiktāko uzstāties pret Latvijas varmācīgo pievienošanu Vācijai," rakstīja "Biedrs."⁵

Tautu pašnoteikšanās tiesības Latvijas Sociāldemokrātija cieši saistīja ar revolucionārā, internacionālā proletariāta cīņu par sociālismu, kur "brīvi varēs uz priekšu virzīties arī mazo tautu attīstība."⁶ Vairākkārtīgi akcentēti LSD izdevumos skan leģiniskā doma, ka

- 1 Latviešu Nacionālo Lietu Komisariāta "Ziņotājs", 1918, Nr.3, 11. maijā.
- 2 "Biedrs", 1918, Nr.2.(18.), martā.
- 3 "Cīņa un Brīvais Strēlnieks", 1918, Nr.13, 3. aprīlī (21. martā).
- 4 "Biedrs", 1918, Nr.2.(18.) martā.
- 5 Turpat,
- 6 "Spartaks", 1918, Nr.1, februārī.

nacionālās kustības mērogs jāpaplašina, ka tā jāiekļauj vēl plašākas sociālas kustības gultnē: "Cīņa par tautu pašnoteikšanos var izvērsties par grandiozu masu cīņu pret buržuāziju un kapitālistisku iekārtu. Tāpat var noderēt kā viens no ierosinātajiem tai lielai cīņu virknei, ko mēs apzīmējam par sociālistisku revolūciju." LSD arī aicināja latviešu tautu aizstāvēt pašnoteikšanās tiesības un latviešu tautas nacionālās intereses, savienojot šo cīņu ar cīņu pret karu, badu un imperiālistu vispār par sociālistiskas sabiedrības nodibināšanu.¹

Kategoriski noraidot tādu "pašnoteikšanos", ko inscenēja okupantu varas aizsegā, un tādu Latvijas "neatkarību", ko iecerēja latviešu buržuāzija latvijas bufervalsts izskatā, Latvijas revolucionārais proletariāts ar LSD priekšgalā aizstāvēja savu tradicionālo saukli "Brīva Latvija brīvā Krievijā", kam toreiz, 1918. gadā, bija īpašs skanējums. Tieši ņemot vērā, kāda pārmetumu krusa no sīkburžuāzisko revolucionāru puses bija pār boļševiku galvām par viņu Brestas politiku, kas it kā būtu "mazo brāļu" apzināta nodošana vācu imperiālistu varā, Latvijas boļševiki jūta pienākumu sevišķi pasvītrot savu nelokāmo gribu būt kopā ar revolucionāro Krieviju. Visiem LSD dokumentiem cauri vijās doma: Brestas miers mūs varmācīgi atrāva no Padomju Krievijas, mēs gribam atkal būt ar to vienoti. Latvijas apzinīgais proletariāts sūtīja "... brālīgus sveiciens lielajai revolucionārajai krievu tautai, kura priekš viņa nav vis apspiedēja, bet spēcīgs cīņas biedrs.. Tikai cieši saistoties ar brīvo Krieviju, var Latvija cerēt uz brīvību un laimi nākotnē".²

Revolūcijas uzvara Vācijā 1918.gada novembrī ļāva Padomju Krievijas valdībai anulēt Brestas mieru un

1 "Biedris", 1918, Nr.2.(18.), martā.

2 Turpat.

sniegt palīdzību okupēto teritoriju darbaļaudīm. Visās šajās teritorijās, tanī skaitā arī Latvijā, sāka spēcīgi piedugt revolucionārā kustība ar komunistiem priekšgalā par Padomju varas atjaunošanu. 1919.gada janvārī gandrīz visā Latvijas teritorijā nodibinājās Padomju vara. Līdzīgi procesi norisinājās arī Ukrainā, Igaunijā, Lietuvā, Baltkrievijā. Pareiza izrādījās bolševiku partijas taktika, un pilnā mērā attaisnojās V.I.Ļeņina paredzējums, ka miers nebūs ilgstošs, ka miera noslēgšana dos iespēju nostiprināties Padomju varai Krievijā un tieši tas revolucionarizējoši ietekmēs gan bijušo Krievijas malieņu, gan arī Vācijas attīstību.

Brestas miera vēsture skaidri parādīja, ka apzinīgā proletariāta patriotisms ir kvalitatīvi jauna parādība cilvēces vēsturē, ka tas organiski savijas ar proletārisko internacionālismu. V.I.Ļeņins atzina, ka Brestas miera laikā strādnieki nesa "vislielākos nacionālos upurus" vispasaules proletariskās revolūcijas augstāko interešu dēļ.¹ Visa LSD darbība šinī laikā pierāda, ka no Latvijas proletariāta puses tā nebija vis fanātiski akla sevis ziedošana, kā dažkārt mēģina iztēlot latviešu buržuāzijas ideologi, bet apbrīnojami skaidra sava internacionālā pienākuma apziņa un ļoti disciplinēta konsekventa praktiska rīcība. Latvijas proletariāts devis šinī laikā ievērojamu ieguldījumu cīņā pret "revolucionārās frāzes" politiku, cīņā par Brestas miera noslēgšanu un atelpas maksimālu izmantošanu revolūcijas iekarojumu nostiprināšanai.

---

1 Ļeņins V.I. Raksti, 28.sēj., 164.lpp.

Pēteris Stučka LĻU

Jauno un jaunāko laiku vēstures katedras vec. pasn.
A. Straume

LKP ATMASKO LATVIEŠU BURŽUĀZIJU KĀ
NACIONĀLO INTEREŠU NODEVĒJU

(1920.-1934.g.)

Cīņa pret buržuāzisko nacionālismu vienmēr ir bijusi svarīgs mūsu partijas politikas uzdevums. Savā darbā "Kritiskas piezīmes nacionālajā jautājumā" V.I. Ļeņins norādīja uz buržuāziskā nacionālisma un proletāriskā internacionālisma nesamierināmību: "Buržuāziskais nacionālisms un proletāriskais internacionālisms - lūk, divi nesamierināmi naidīgi lozungi, kas atbilst visas kapitālistiskās pasaules divām lielām šķiru nozīmēm un kas izteic divas politikas (vairāk: divas pasaules uzskatus) nacionālajā jautājumā."¹

Šie Ļeņina norādījumi ir svarīgi arī mūsdienās. Laika posmā pēc otrā pasaules kara līdz pat mūsu dienām jautājums par nacionālisma būtību un izpausmes formām ir sevišķi aktuāls. To nosaka vairāki apstākļi - nacionālās atbrīvošanas kustības plašais vēriens, nacionālā jautājuma nozīmīgums arī attīstītajās kapitālistiskajās valstīs, nacionālisma izpausmes sociālistiskajās valstīs u.c. Nacionālisms ieņem ļoti svarīgu vietu antikomunistiskā arsenālā, imperiālisms ar tā palīdzību mēģina cīnīties pret sociālisma idejām, graut sociālistisko iekārtu no iekšienes. Tas viss izvirza attiecīgus uzdevumus partijas ideoloģiskajam darbam.

Sevišķi nozīmīga vieta nacionālismaun paredzēta latviešu emigrācijas reakcionārās daļas pretpadomju

1 Ļeņins V.I. Raksti. Tuik. no 4. izd. 20. sēj., 10. lpp.

propagandā. Emigranti i nanto materiālus no visa ap-
tuveni 100 gadus ilgā latviešu buržuāziskā nacionālis-
ma vēstures perioda. Sevišķu uzmanību viņi pievērš
buržuāziskās Latvijas pastāvēšanas laikam, kas ir lat-
viešu buržuāziskā nacionālisma vēstures kulminācijas
posms, kad latviešu buržuāzijas rokās bija vara un
buržuāziskā nacionālisma kultivēšanai Latvijā iestājās
īsti "ziedu laiki". Tādēļ latviešu buržuāziskās emigrā-
cijas vēsturnieku pētījumos šis laiks parasti ieņem
centrālo vietu. Savukārt šī perioda ietvaros emigran-
ti vislabprātāk pakavējās pie laika posma līdz 1934. ga-
dam, kad Latvijā pastāvēja šķietama demokrātija. Par
fašisma periodu viņi raksta daudz mazāk. Buržuāzis-
kie emigranti cenšas noslēpt latviešu buržuāzijas po-
litikas prettautisko būtību, iztēlo buržuāziskās Lat-
vijas valdošās aprindas par īstenajām nacionālo intere-
šu aizstāvēm un apmelo Latvijas komunistisko partiju,
it kā tai nacionālās intereses esot bijušas svešas. Mi-
nēto iemeslu dēļ ne tikai vēsturiski pētnieciska, bet
arī aktuāla politiska nozīme ir uzdevumam izpētīt Lat-
vijas Komunistiskās partijas darbību cīņā pret latvie-
šu buržuāziju kā nacionālo interešu nodevēju no 1920.-
1934. gadam.

Šīs problēmas pētīšanas svarīgumu pastiprina ap-
stākļi, ka LKP darbībai šī sfērā mūsu vēsturnieki
līdz šim nav veltījuši nopietnu vērību. Attiecībā uz
Latvijas buržuāzijas politikas pētīšanu vispārējās vēs-
tures aspektā, jāsecina, ka samērā labi parādīta latvie-
šu buržuāzijas prettautiskā ārpolitika. Šai problemā-
tikai ir veltīti A. Leiša, K. Poča, V. Sīpola, A. Varsla-
vāna un citu autoru darbi. Latviešu buržuāzijas pret-
tautiskajai iekšpolitikai veltītu speciālu pētījumu pa-
gaidām nav. Šī raksta mērķis ir dot zināmu ieskatu
LKP darbībā latviešu buržuāzijas kā nacionālo interešu
nodevējas atmaskošanā, nebūt nepretendējot uz temata
pilnīgu izpēti, kas viena raksta ietvaros nav arī ie-

spējams. Rakstā ir mēģināts izsekot LKP darbības atsevišķiem aspektiem cīņā pret valdošās šķiras prettautisko politiku.

LKP prese diezgan plaši informēja lasītājus par to, kā latviešu buržuāzija sadarbojās ar carismu un atbalstīja tā reakcionāro politiku, kas nebūt nenāca par labu latviešu tautai.¹ Partijas prese publicēja daudz izvilkumu un citātu no carisma perioda latviešu buržuāziskās preses, parādīja ievērojamu buržuāziskās Latvijas politisko darbinieku A.Berga, J.Čakstes u.c. nostāju pret carismu. Piemēram, vēlākais buržuāziskās Latvijas prezidents J.Čakste 1906.g. rakstīja: "Jābeidzas tenkām un pasakām par latviešu republiku, jo gribēt tādu neviens nav gribējis. Katrs latvietis atzīst, ka atdalīties no Krievijas ne vien neiespējams, bet arī nevēlams."²

LKP arī atgādināja latviešu buržuāzijas uzticības zvērestus carismam pirmā pasaules kara laikā,³ bet pēc tā gāšanas cenšanos palīst zem vācu ērgļa spārna 1917.-1918.g.⁴

Legālās revolucionārās preses izdevums avīze "Laikmets" 3 turpinājumos ievietoja rakstu "'Juku laiki" kāda apjukuša rakstnieka galvā"⁵ sakarā ar V.Ēglīša stāstu "Juku laiki", kas veltīts 1918.gadam. Šinī stāstā

- 1 Miške V. 1905.gada oktobra generālstreiks Latvijā. "Cīņas Biedrs", 1926, janvāris, Nr.1, (31), 54. - 58., 74.lpp.
- 2 Ķirše J. Pilsoniskās demokrātijas krīze un partijas uzdevumi Latvijā. "Cīņas Biedrs", 1926, aprīlis, Nr.4 (34), 3.lpp.
- 3 Latvijas Komunistiskā partija pasaules karā. "Cīņas Biedrs", 1924, augustā, Nr.25, 96.lpp.
- 4 Turpat, 97.lpp.
- 5 "Laikmets", 1924, 26.- 28.novembrī, Nr. 21, 22, 23.

V.Eglītis mēģina iztēlot latviešu buržuāziskos darboņus - K.Ulmani, M.Valteru, A.Veinbergu, J.Krastkalnu un arī pats sevi - kā cīnītājus pret vācu okupantiem par neatkarīgu Latviju. Avīzes raksts veidots satīriskā žanrā, tā autors parāda, ka šāds apgalvojums ir nepamatots, ka latviešu buržuāzija un tās politiķi bija padevīgi okupantiem un sadarbojās ar tiem.

LKP prese parādīja masām, ka Latvijā saglabājies daudz carisma palieku, kas nebūt nedarīja godu nacionālajai valstij.

Tā, piemēram, bija saglabāti cariskās Krievijas civilie un kriminālie likumi. Arī pret strādnieku kustību cīnījās ar šo likumu palīdzību.¹

Rakstā "Atpakaļ pie cara laikiem" norādīts: "Jaunajām Baltijas valstīm ir viena nelaime un, proti, pie viņu izveidošanas darba ir ķērušies ar visu krūti daži bijušās cara Krievijas činavnieki, kas par tiem bij šie cilvēki, cik augstu stāvēja viņi morāliskā ziņā, to ikviens vēl atcerēsies no nesenās tumšās pagātnes. Valsts kases apzagšana, kukuļu ņemšana, roka-roku mazgāšana, pazemība pret priekšniecību, bet nicinoša izturēšanās pret publiku - tās bija īpašības, ar kurām bij apdāvināts ikviens "priekšzīmīgs" cara činavnieks."²

Arī vairākos citos rakstos ir apskatīts birokrātisms u.c. īpašības, ko buržuāziskās Latvijas valsts iestādes un pat skolas ir mantojušas no carisma.³

Legālā revolucionārā prese rakstīja arī par to, ka daudzi bijušie cariskās Krievijas ierēdņi buržuāziskajā

1 Politiskā reakcija - "Darba Vienība", 1926, 20.okt., Nr.5, 1.lpp.

2 "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.4, 14., 11., 8.lpp.

3 Vietējā pašvaldība - "Produkts", 1921, 15.nov., Nr. 8, 219. - 221.lpp, Latvijas skola, "Vienība", 1924, 16.augustā, Nr.7, 1.lpp.

Latvijā saņem lielas pensijas, kamēr ievērojamiem latviešu kultūras darbiniekiem ļoti nelabprāt dod pensijas.¹

Lai parādītu, ka latviešu buržuāzija nepārstāv visas tautas intereses, LKP lielu vērību veltīja arī tam, lai atklātu latviešu buržuāzijas sadarbību ar nacionālo minoritāšu mantīgajiem slāņiem pretēji latviešu tautas vairākuma interesēm.

LKP atmaskoja latviešu buržuāzijas prettautisko politiku - sadarbību ar Baltijas vāciešiem un vācu imperiālistiem buržuāziskās Latvijas tapšanas periodā.

Izdevīgs gadījums atgādināt latviešu tautai par buržuāzijas un sociāldemokrātu asiņaino sadarbību ar vācu imperiālistiem un landesvēru 1918. un 1919. gadā radās 1923.g., kad Latvijā atgriezās vairāki bijušie A.Niedras "valdības" locekļi T.Vankins, J.Ansbergs un K.Polis, bet 1924.gadā atgriezās pats A.Niedra.² Sociāldemokrāti nekavējoties sacēla lielu troksni, ka Latvijā

---

1 'Gatcīnas prietavs', Latvijas mākslinieks un pensijas. - "Arodnieciskā Vienība", 1925, 1.augustā, Nr.5, 3.-4.lpp. Vai Latvijā ir cara valdība. "Darba vienība", 1926, 23.nov., Nr.9, 15.lpp.

2 1918.g.18.novembrī vācu okupācijas karaspēka pavēnī izveidotais K.Ulmana kabinets 1919.g. sākumā sāka pārorientēties uz Antantes valstīm. Tāpēc vācu imperiālisti 1919.g. aprīlī izveidoja jaunu, sev pilnīgi paklausīgu "valdību" ar reakcionāro rakstnieku un mācītāju Andrievu Niedru priekšgalā. Niedras kabineta eksistēšanas laikā, sevišķi pēc Rīgas sagrašanās 22.maijā, vācu imperiālisti un latviešu buržuāzija sarīkoja istu asiņainu pirti latviešu darbaļaudīm. Lai noveltu no sevis atbildību par piedalīšanos masu slaktiņos, buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas par vienīgajiem vainīgajiem centās iztēlot vācu karaspēku un Niedras kabinetu.

atgriežas tautas nodevēji un strādnieku bendes, organizēja grandiozus mītiņus, panāca prāvas uzsākšanu pret A.Niedru un viņa līdzdalībniekiem 1924.gadā, kuras rezultātā Niedram un Vankinam piesprieda 3 gadus cietokšņa soda (cietumsoda vieglākais veids). Šīs kampaņas rezultātā sociāldemokrāti ieguva lielu politisku kapitālu.

J.Krūmiņš-Pilāts rakstā "Valdības maiņa un politiskais stāvoklis Latvijā" (apakšvirsraksts "Rudevica atklājumi un Dr.Vankins") parāda sociāldemokrātu rīcības istos motīvus Niedras līdzgaitnieku jautājumā, kā arī īsumā atgādina Ulmaņa un Mendera sadarbību ar vāciešiem.¹

1924.gada otrajā pusē legālais revolucionārais žurnāls "Vienība" Niedras un viņa līdzgaitnieku prāvai parasti veltīja tikai ļoti īsus ziņojumus hronikā. Tikai sakarā ar prāvas noslēgumu tas ievietoja plašāku feletonu, kurā apkopoti dažādi amizanti gadījumi no prāvas gaitas, kuri jau agrāk bija publicēti buržuāziskajā presē. Piemēram: "Jautātājs Niedra, bet atbildētājs Ulmanis. Niedra pat aizraujas: "Vai apsūdzētajam zināms..." "Kā, es apsūdzētais?" - brīnās Ulmanis. "Ātvainojos" - "Abu ministru prezidentu divkauja nobeigta. Vēl viens otru mēro acīm. Niedra ir bāls, jo nogurums liels, bet Ulmanim ir karsti - viņš slauka sviedrus".²

"Vienības" redakcija acīmredzot šo prāvu uzskatīja vienīgi kā plēšanos pašu valdošo aprindu vidū, kura pelnījusi tikai ironiju.

Izvirzās jautājums, vai šāda legālās revolucionārās preses nostāja dotajā situācijā bija pareiza.

Jāņem vērā, ka Niedra tomēr bija diezgan ievērojama figūra reakcijas nometnē. Aiz viņa stāvēja avīzes

1 "Cīņas Biedrs", 1923, Nr.22, 26.-27.lpp.

2 Pusfeletoniskas piezīmes. - "Vienība", 1924, 18.okt., Nr.13, 14.lpp.

"Latvijas Sargs" diezgan ietekmīgās galēji reakcionārās aprindas. Raksturīga šajā ziņā ir politiski ļoti ietekmīgo "Jaunāko Ziņu" visumā neitrālā nostāja, sīki atstātāt prāvas gaitu.

Rakstā "Vērojumi" gan "Jaunākās Ziņas" izsaka zināmu nožēlu par Niedras nostāju: "Vai Niedram bij vērts atgriezties dzimtenē ar šādu sīku taisnošanos. Priekš, viņa būtu bijis daudz labāki, ja tas kā vecs kultūras darbinieks būtu nācis ar atklātu seju."¹

Acīmredzot avīzei nebija pa prātam, ka Niedra un niedristi, gatavojoties prāvai un tās gaitā izcēla gaismā daudz nepatīkamu faktu par 1919.gadu, kas stipri kompromitēja buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas. Tām droši vien būtu patīcis, ja Niedra būtu atgriezies kā grēkus nožēlojošs un bez politiskām pretenzijām, bet ne kā politiska virziena galva. Tādā gadījumā, iespējams, ka, neatkarīgi no sociāldemokrātu nostājas, viņu varētu tiesai arī nenodot. "Jaunākajām Ziņām" nepatika arī niedristu, sevišķi "Latvijas Sarga" naidīgā nostāja pret Ulmani jau pirms Niedras atgriešanās Latvijā - tā jauca latviešu buržuāzijas vienoto fronti.

Sakarā ar prāvu ne tikai "Latvijas Sargs", bet arī "Jaunākās Ziņas" ievietoja sludinājumus, kas reklamēja A.Niedras "Tautas nodevēja atmiņas" 2 daļās.

Mācītājs A.Niedra kā rakstnieks un dzejnieks bija populārs konservatīvi, reliģiski un nacionālistiski noskaņoto elementu vidū. Viņa darbi, kas bija sarakstīti diezgan augstā profesionālā līmenī, atbilda latviešu buržuāzijas ideoloģiskajām vajadzībām. Arī pēc atbrīvošanas no cietuma "veselības stāvokļa dēļ" un izraidīšanas no Latvijas viņa darbus iespieda gan atsevišķos izdevumos, gan dažādās izlasēs, tajā skaitā arī obligātajos dzejoļu krājumos pamatskolām.

Terora un vajāšanu apstākļos legālā revolucionārā prese buržuāziskajā Latvijā iznāca ar lielām grūtībām,

1 "Jaunākās Ziņas", 1924, 22.septembrī, Nr.215.

neregulāri. Tai nebija nekādas iespējas sacensties ar buržuāzisko presi plašos A.Niedras prāvas atreferējumos. Tas arī nebija sevišķi vajadzīgs, jo A.Niedras un viņa kompānijas politiskā seja darba tautas vairākumam bija pietiekoši skaidra. Tomēr būtu bijis vēlams izcelt to, ko lielākā daļa buržuāziskās preses centās noklusēt, proti, vajadzēja vērst darbaļaužu uzmanību gan uz Ulmaņa, gan arī uz sociāldemokrātu sadarbību ar vācu okupantiem 1918.-1919.g., parādīt, ka viņi paši šajā ziņā nav bijuši daudz labāki par Niedru. Tādā veidā būtu bijis iespējams parādīt buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas, ieskaitot sociāldemokrātus, kā latviešu tautas nacionālo interešu nodevējus.

Kreiso arodbiedrību un legālās revolucionārās preses pasivitāte atļāva sociāldemokrātiem iegūt lielu politisku kapitālu kā "cīnītājiem" pret strādnieku bendi un vācu virskundzību Latvijā.

Kas attiecas uz partijas nelegālo organizāciju darbību, tad tās visumā ieņēma pareizu nostāju šinī jautājumā, kaut arī dažkārt reagēja uz notikumiem ar nokavēšanos.

LKP 23.konferences rezolūcijās niedrisms ir raksturots kā galēji reakcionārs politisks virziens Latvijā.¹ Saņēmuši attiecīgus norādījumus no partijas vadošajiem orgāniem, arī legālās revolucionārās preses darbinieki par A.Niedru un viņa līdzdalībniekiem sāka rakstīt jau daudz vairāk.²

Agrārās reformas laikā partija vērsa masu uzmanību uz Zemnieku Savienības u.c. buržuāzisko partiju nevēlēšanos atrisināt zemes jautājumu darbaļaužu interesēs, kompromisa meklēšanu ar vācu baroniem.³

1 LKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumi. 1. R., 1958, 312.lpp.

2 Politiskās pārgrupēšanās. - "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.5. Apzēlots strādnieku bende. - "Cīņas Laiks", 1928, septembrī.

3 "Cīņas Biedrs", 1920, Nr.2, 47.-57.lpp.

1929.gadā agrārās reformas gaitā buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas gribēja iedalīt I kategorijā zemes piešķiršanai arī bijušos landesvēristus, kas 1918.-1919.g. bija piedalījušies cīņā pret padomju varu Latvijā. LKP prese atmaskoja latviešu buržuāzijas nodevīgo rīcību šajā gadījumā.¹ Izskaidrošanas darbā iekļāvās arī partijas vietējās organizācijas.² Darba tautā izcēlās liels sašutums, un buržuāzijai galu galā nācās atteikties no zemes piešķiršanas bijušajiem landesvērīstiem.

LKP parādīja arī latviešu buržuāzijas sadarbību ar mazākumtautību turīgajiem slāņiem saeimā, sastādot koalīcijas valdības. Rakstā "Trīspadsmitā Latvijas valdība" P.Stučka ļoti veiksmīgi apgaismo faktu, ka 1928.g. janvārī Latvijas prezidents G.Zemgals piedāvāja sastādīt valdību gan ebrejam A.Nurokam, gan vācietim P.Šīmanim, pie kam pēdējam pietrūka tikai pāris balsu.³

Rakstā "Valširdīga valoda - vēl valširdīgāki nodomi" norādīts, ka toreizējais ministru prezidents H.Celmiņš gluži atklāti no saeimas tribīnes pateicis, ka latvju pilsoņiem esot simtreiz labāk iet kopā ar pilsoniskām minoritātēm, nekā ar kreiso spārnu.⁴ Raksta autors komentē, ka tas notiek, neskatoties uz to, ka baroni un attiecīgi baltvācu frakcija saeimā joprojām neatzīst agrāro reformu. LKP atmaskoja latviešu buržuāzijas sadarbību ar minoritāšu pilsonību arī citos jautājumos, attiecīgi konstatējot, ka tas nebūt nebija latviešu tautas interesēs.

LKP parādīja arī latviešu buržuāzijas prettautisko

1 LKP, LEKS un Sarkanās palīdzības Revolucionārās Lappiņas. 2. R., 1960, 82.- 87.lpp.

2 LKP CK Partijas vēstures institūta Partijas arhīvs. 240.f., 1.apr., 529.l., 10., 29., 56.lpp.

3 "Cīņas Biedrs", 1928, Nr.1, (53), 26.-37.lpp.

4 "Krievijas Cīņa", 1929, 30.novembrī, Nr.138.

ekonomisko politiku. Valdošā šķira mākslīgi bremzēja rūpniecības attīstību, ieturēja kursu uz lauksaimniecības pastiprinātu attīstību, lai Latvijā nebūtu skaitliski liela un revolūcionāra proletariāta un tā saglabātos kā sīkburžuāziska zeme. No šīs politikas visvairāk cietadarbaļaudis. Žurnāls "Vienība" rakstā "Bezdarbs Latvijā" norādīja, ka darba birža grib visus liekos strādniekus padarīt par laukstrādniekiem un rūpniecības strādniekus, kam nav darba, nosūtīt uz laukiem.¹ Žurnāls raksta, ka vēl kļūmīgāks ir inteligento bezdarbnieku stāvoklis, kurus liek pie smagajiem sabiedriskajiem zemes darbiem.

Rakstā "Bezdarba jautājums" parādīta arī laukstrādnieku interešu ignorēšana: "... cik maz lauksaimnieki grib ievērot laukstrādnieku dibinātās prasības, to pierāda tas, ka, neskatoties uz lielo bezdarbnieku skaitu, zemnieku savienība organizē laukstrādnieku ieviešanu no ārzemēm - Polijas un Lietuvas. Šeit atkal mūsu patriotiem nerūp nacionālais un valstiskais viedoklis, bet saimnieciskais - ievest lētus darba vergus."²

LKP parādīja arī latviešu buržuāzijas alkatību tautas mantas izsaimniekošanā, tās gatavību personiskā maka interesēs izdarīt pat noziegumus. Lai izvairītos no varas orgānu represijām, legālā revolūcionārā presē šim nolūkam plaši izmantoja buržuāziskās preses materiālus.

Tā, piemēram, "Strādnieku Vienība" ievietoja interesantu izvilkumu no A.Krodera ievadraksta avīzē "Pirmdiena" - "Politiku darbi un tautas griba": "Protams, ka par neatkarīgiem uzņēmējiem, kādus mēs ceram redzēt, nevar saukt tos vīrus, kurus korupcija padarījusi bagātus, jo tie ir izvirtuši, beigti, tie netic ne Latvijai,

1 "Vienība", 1924, 18.okt., Nr.13, 3.- 4.lpp.

2 "Strādnieku Vienība", 1925, 28.martā, Nr.10, 2.lpp.

ne citam kam, tie tic tikai - naudai, kurai Tēvzemes nav."

Sevišķi interesants šinī ziņā ir žurnālā "Strādnieku Vienība" publicētais raksts "Valstiskās politikas pagrimšana". Tajā ar zinēmiem komentāriem ir pārdrūkāts buržuāziskā rakstnieka J. Akuratera raksts no avīzes "Pirmdienā". Akuraters raksta:

"Iegūta ir neatkarība un iespēja attīstīties. Bet, lai šos ieguvumus uzturētu, ir vajadzīga katrai valstij un nācijai kāda izpratne, kāda augstāka zinātne. To izpratni sauc par valsts politiku.. Vai tāds jēdziens un apziņa pie mums Latvijā ir attīstīta? Jāatbild ar ne.

.. Ir palikusi tikai partiju vai grupu politika. Un šo surogatu tagad lieto "politiskās" partijas arī Saeimā kā valsts politiku.

.. Tur saprotas vienlīdzīgi visu politisko partiju līderi, ministri un piederīgie. Vispirmā kārtā paša intereses un labums, tad citu partijas piederīgo personīgā labklājība, tad savas šķiras vai grupas sekmes un tad, vispēdīgi, ja kas vēl atliek - valsts interesēm. Bet parasti nekas daudz vairs pāri nepaliek!"¹

Tālāk Akuratera konstatē, ka visu vadošo personu vienprātīgais mērķis ir: "Topiet bagāti! Lūk, mūsu tagadējās valsts politikas augstākā izpratne!"²

Akuraters rezumē: "Bet kādas sekas var viss tas nest nākotnē - par to nav laika domāt nevienai "politiskai" partijai, jo tas nav partiju nolūkos.. Vispirmā kārtā - topat bagāti! .. Patiesi nesavtīgiem un gudriem valsts un politikas vadītājiem, ja tādi būtu, nav iespējams tagad kļūt pie valsts vadības. Jo zvaigzne, zem kuras atrodas Latvija, bagātības iegūšanas, ieraušanas zvaigzne, liekas, ir vēl tikai jauna zvaigzne un par viņas izdzišanu nav drīzumā ko domāt."³

1 "Strādnieku Vienība", 1925, 14.februāri, Nr.4, 3.lpp.

2 Turpat.

3 Turpat.

Izmantojot plašus izvilkumus no J. Akuratera raksta, legālās revolucionārās preses darbinieki nebūt nedomāja slavēt pašu Akurateru, kurš pēc 1905. gada revolūcijas bija pārgājis buržuāzijas nometnē. Šāda veida pārpublicējumi bija tikai panēmiens cīņai pret varas orgānu represijām - tas arī ir norādīts "Strādnieku vienībā" pirms pārpublicējuma sākuma. Kad korupcijas tēvs K. Ulmanis 1934. gada 15. maijā izdarīja fašistisko apvērsumu, J. Akuraters to apsveica kā "atdzimušās" Latvijas tautas vadoni.

LKP parādīja latviešu buržuāziju kā nacionālo interešu nodevēju arī starptautiskajā plāksnē. Šinī nolūkā LKP vispirms palīdzēja darbaļaudīm izprast buržuāziskās Latvijas vietu imperiālistisko valstu sistēmā un tās sakarību ar Latvijas nacionālajām interesēm. Šim jautājumam lielu vērību veltīja LKP 23. konference, kas sanāca 1926. gadā.

Atsevišķs jautājums konferencē bija veltīts Latvijas saimnieciskajam un politiskajam stāvoklim. Un šinī konferences darba kārtības punktā starp citu tika samērā sīki apskatīta arī buržuāziskās Latvijas vieta imperiālistisko valstu sistēmā. Konference norādīja, ka buržuāziskās Latvijas iesaistīšanās imperiālistisko valstu saimnieciskajā un politiskajā sistēmā nav bijusi tai izdevīga - tirdzniecības bilance kļuvusi pasīva. Neskatoties uz to, Latvijas buržuāzija no ārzemēm ieveda nevis preces, kas vajadzīgas ražošanas attīstībai, bet gan buržuāzijas personiskajam patēriņam. "Pašu pilsoņu tautsaimnieki konstatē, ka draud briesmas, ka buržuāzija Latvijā apēdis apelsīnos, nodzers konjākā un izlaistīs smaržu zālēs - parfimērijās."¹

Novērtējot ārzemju kapitāla lomu, LKP 23. konference pieļāva zināmu vienpusību, norādīdama, ka ārzemju kapitāls Latvijas saimnieciskajā dzīvē nespēlē gandrīz

¹ LKP rezolūcijas un lēmumi. 1. R., 1958, 310. lpp.

nekādu lomu - ka tas esot ieguldīts jūrmalas spēļu el-
lē un citos līdzīgos, tīri spekulatīvos uzņēmumos.¹
Vēlāk LKP VIII kongresā partija gan šo kļūdu izlaboja.

LKP 23.konference norādīja arī, ka pašas buržuā-
ziskās Latvijas valdošās aprindas netic buržuāziskās
iekārtas ilgai pastāvēšanai un tāpēc viņi savus kapi-
tālus plašos apmēros pārvērš ārzemju valūtā un nogul-
da ārzemju bankās vai atkal, dolāros iemainītus, gla-
bā savos naudas skapjos, bet savus veikalnieciskos
maksājumus cenšas kārtot ar vekseliem un valsts ban-
kas kredītiem. Šāda buržuāziskās Latvijas valdošo ap-
rindu nedrošība par savu nākotni vairoja darbaļaužu ti-
cību tam, ka nemaz nav tik tālu tas laiks, kad viņi
būs īstie saimnieki Latvijā.

LKP nelegālā un legālā revolucionārā prese daudz
darīja, lai parādītu buržuāziskās Latvijas vietu im-
periālisma saimnieciskajā sistēmā. Žurnāls "Cīņas
Biedrs" jau 1920.g. ievietoja rakstu "Baltās Latvijas
tirdzniecība un nākotnes izredzes", kurā sīki izanali-
zēti Latvijas ārējie ekonomiskie sakari, to vienpusī-
gums, pakļaušanās imperiālistiem, kas noved pie Latvi-
jas bagātību - līnu, mežu u.c. izsaimniekošanas kapi-
tālistisko lielvalstu interesēs.² Arī rakstā "Saimnie-
ciskā sabrukuma priekšvakarā" sīki izanalizēta Latvi-
jas vienpusīgā ekonomiskā orientācija, kas noved pie
nacionālo bagātību izšķiešanas. Autors rezumē: "Tātad
Latvija priekš rūpnieciskām valstīm ir kļuvusi par vie-
nu no jēlvielu avotiem un par rūpniecisko ražojumu tir-
gu. Vai šinī ziņā mazās Latvijas stāvoklis nav līdzīgs
kaut kurai lielvalstu kolonijzemei?"³

Tāda veida rakstu LKP presē bija daudz.⁴

1 LKP rezolūcijas un lēmumi. 1. R., 1958, 310.lpp.

2 "Cīņas Biedrs", 1920, jūlijs, Nr.5, 84.- 97.lpp.

3 "Jaunā Vienība", 1926, 12.marts, Nr.6, 1.-4.lpp.

4 Stāvoklis Latvijā un mūsu taktika. - "Cīņas Biedrs",
1922, Nr.18, 31.- 38.lpp.

Rakstā "Anglijas streiks un Latvijas saimnieciskā politika" parādīts, kā kapitālistiskās lielvalsts iekāpolitiskie satricinājumi var ļoti smagi ietekmēt mazās Latvijas saimniecību. Sakarā ar Polijas ogļu tranzītu uz Angliju nevar pietiekoši piegādāt kurināmo Latvijai, kā rezultātā spiesta sašaurināt darbību Latvijas rūpniecība, stājas dzelzceļi un kugi, palielinās bezdarbs. Anglija grūtā saimnieciskā stāvokļa dēļ nevar iepirkt iepriekšējā apjomā Latvijas sviestu, lopus, kokus u.c., līdz ar to lauksaimniecība nonāk grūtā stāvoklī.¹

Raksta autors atzīmē, ka šos pēdējos faktus spiesta konstatēt arī buržuāziskā prese.²

LKP norādīja arī, ka buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas nav spējīgas aizstāvēt valsts intereses pret imperiālistu finasiālām pretenzijām. Žurnāls "Jaunā Vienība" rakstā "Liela nauda par veciem ieročiem" atzīmē, ka Ulmaņa valdība 1919.gadā iepirka no Anglijas karā pāri palikušos ieročus. Tagad Saeimā nolemts par to Anglijai kopā ar % samaksāt milzīgu summu - 58 miljonus latu.³

Rakstā "Cara laika aizņēmums un Rīgas pilsēta" teikts, ka, nerēķinoties ar Latvijas nacionālām interesēm, buržuāzija gatavojas atzīt visai apšaubāmus Rīgas pilsētas parādus no carisma laikiem brāļu Lazeru bankai, kaut gan citas valstis un pilsētas, piemēram, Budapešča, analogiskos gadījumos tā nerīkojas. Rakstā paskaidrots, ka sakarā ar Latvijas- Padomju Krievijas miera līguma noteikumiem Latvija ir atsvabināta no cara laika parādiem.⁴

LKP nelegālā un legālā revolucionārā prese ļoti daudz rakstīja par Latvijas un PSRS saimnieciskajām

1 "Darba Vienība", 1926, 19.nov., Nr.6, 4.lpp.

2 Turpat.

3 "Jaunā Vienība", 1926, 5.marts, Nr.5, 16.lpp.

4 Rakstu krājums "Vienota darba cīņa". 1927.g.23.XII, 9.-11.lpp.

attiecībām, atmāskodama latviešu buržuāzijas prettautisko politiku šajā jomā. Ilustrācijai daži raksti: "Ap Eiropas austrumu robežu"¹, "Krievijas zāgētā materiāla tranzīts, bezdarbs un zaudējumi"², "Inteligentā darba strādnieku krīze"³, "Saimnieciskās attiecības ar PSRS un Anglijas imperiālisms", "Padomju Krievijas pasākumi"⁴. Šajos un daudzos citos rakstos ir nopamatota Latvijas un PSRS saimniecisko sakaru nepieciešamība, kā arī atsegti buržuāzijas prettautiskās rīcības motīvi. Baidīdamās no sociālisma ideju izplatīšanās Latvijā, tās valdošās aprindas centās uzcelt Ķīnas mūri starp Latvijas un PSRS tautām.

Arī partijas kongresos un konferencēs regulāri apskatītas PSRS un Latvijas attiecību problēmas. Par to ļoti daudz runāja arī partijas apgabala organizāciju konferencēs.⁵

Legālajā revolucionārajā presē parādījās vairāki raksti, kuros konstatēts, ka latviešu buržuāzijas pozīcija pret Padomju Savienību neatbilst pat tās šķiras interesēm. Latvijas saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas avīze "Darbs un Maize" rakstā "Oktobris", kas veltīts Oktobra revolūcijas 11. gadadienai, pierāda, ka bez Oktobra revolūcijas uzvaras nebūtu arī buržuāziskās Latvijas: "Kas būtu atņēmis Baltijas baroniem zemi? Tikai revolucionāri bruņotais latvju strādnieks - strēlnieks. Kas būtu atņēmis krievu muižniekiem un kupčiem tautu pašnoteikšanās tiesības? Tikai revolucionāri bruņotais proletariāts!"⁶ Avīze atgādina arī, ka baltgvardi ārzemēs joprojām atsakās atstāt buržuāziskās

1 "Strādnieku Vienība", 1925, 7.marts, Nr.7, 4.-5.lpp.

2 "Jaunā Vienība", 1926, 15.janv., Nr.1, 4.-5.lpp.

3 "Vienība", 1924, 23.aug., Nr.8, 2.lpp.

4 "Vienības Laiks", vienreizējs izdevums, 1925.g., 1.

5 LKP CK Partijas vēstures institūta Partijas arhīvs, 24o.f., 1.apr., 487.1., 213-214., 312.-313., 333.lpp.

6 "Darbs un Maize", 1928, 7.nov., Nr.4.

ko Latvijā.

No visa teiktā laikraksts ar pilnām tiesībām vēstina, ka Oktobra revolūcijas gadadienu svin ne tikai Latvijas strādniecība, bet "arī Latvijas buržuāzijai tās ir diena, kura būtu drusciņ jāsvin.. Proletariātam buržuāzija lai pateicas par to, ka varēs svinēt 18.novembri".¹

1918.g. 18.novembris šajā rakstā nebūt nav izcelts kā svarīga diena Latvijas vēsturē. Šis datums ir pieminēts tikai tāpēc, lai parādītu, ka Latvijas buržuāzija sava aklā pretpadomju naida dēļ nespēj reāli novērtēt vēsturiskos notikumus. Ilustrācijai vēl viens piemērs.

Buržuāziskajā Latvijā kā nacionālais varonis tika plaši apjūsmots kontrrevolucionārais latviešu strēlnieku pulkvedis F.Briedis, kas 1918.gadā bija iesaistījies Antantes diplomātu organizētajā pretpadomju sazvērēstībā, kuru vadīja Savinkovs. Par kontrrevolucionāru darbību F.Briedis tika sodīts ar nāvi. Buržuāziskajā Latvijā F.Briedim bija veltītas vairākas grāmatas, daudzi raksti, dzejoļi u.c. Notika plaša līdzekļu vākšana viņa pieminēšanai. Šinī sakarībā legālais revolucionārais žurnāls "Produkts" ievietoja rakstu "Varoņu kults un imperiālisms". Raksta autors norāda, ka ir lietderīgi galvenos vilcienos apskatīt Brieža "nacionālās" varonības lūgšanu taisni no nacionālā, no latviešu pilsoniskās tautas pašnoteikšanās un valsts patstāvības viedokļa.² Šinī sakarībā autors paskaidro, ka pulkveža Brieža energiskā darbošanās un viņa "strategiskie eksperimenti" 1916.g. decembra 1917.g.janvāra kaujās ir noveduši tikai pie tautas labāko spēku izkaušanas carisma interesēs, pret tautas pašnoteikšanās iespēju, jo ne jau šīs kaujas radīja priekšnoteikumus buržuāziskās

1 "Darbs un Maize", 1928, 7.nov., Nr.4.

2 "Produkts", 1921, 15.nov., Nr.8, 218.lpp.

Latvijas izveidošanai - tādu iespēju deva tikai Krievijas un Vācijas revolūcijas. Ar Krievijas uzvaru tiktu stiprināts vecais režīms un reizē ar to izjokots katrs nacionālās pašnoteikšanās sapnis.¹

Raksta autors pasvītro, ka strēlnieki gan pēc asiņainajām Ziemassvētku kaujām to bija izpratuši un Briedža komandētie viņi no pirmajiem pārgāja revolūcijas pusē.²

Tālāk rakstā analizēta F.Briedža darbība Padomju Krievijā: "Bet varbūt tad, kad Briedis pēc strēlnieku pulku revolucionarizēšanās bija ieradies Krievijā, viņš būs stājies sakaros ar tādiem krievu spēkiem, kuri atzina Latvijas valsts patstāvību, pilsonisku tautas pašnoteikšanos?"³

Raksta autors paskaidro, ka Briedis bija stājies sakaros ar kontrrevolucionāriem, kuru mērķis bija muižnieciskās Krievijas atjaunošana, bet tā nekad nav piekritusi mazo tautu pašnoteikšanās tiesībām - to apliecina arī kontrrevolucionāro emigrantu izteikumi vēl pēc pilsoņu kara.⁴

Raksta beigās autors rezumē: "Tā tad "nacionālā varoņa" F.Briedža darbības sekas bija pretnacionālas uz visas līnijas. Redzams, ka pilsonība, varoņus kultivēdama, nemaz nerēķinās ar faktu logiku."⁵

LEP parādīja latviešu buržuāzijas avantūrisku arī starptautiskajā plāksnē. Šinī ziņā īpatnēju taktiku latviešu buržuāzijas prettautiskās politikas atmakošanai bija izvēlējis J.Daniševskis rakstā žurnālā "Cīņas Biedrs" - "Latvijas iekšējais un starptautiskais stāvoklis". Daniševskis norāda, ka Latvijas buržuāzija rauj Latviju "lielā politikā", tā negrib saprast, kā

1 "Produkts", 1921, 15.nov., Nr.8, 218.lpp.

2 Turpat.

3 Turpat, 219.lpp.

4 Turpat.

5 Turpat.

Latvijas apmēri, saimnieciskais stāvoklis, iedzīvotāju nabadzība - visas valsts intereses sauktin sauc pēc mazas politikas, pēc neitralitātes, lai visus spēkus, visu enerģiju, visus valsts un tautas līdzekļus izlietotu saimnieciskās attīstības paātrināšanai, tautas labklājības pacelšanai. Buržuāzijas partijas neizprot un nespēj izprast, kādas ir Latvijas patiesās intereses.

Daniševskis konstatē, ka nesamērīgi lielais kara budžets un izdevumi aizsargiem sastāda daudz vairāk nekā asignējumi izglītības, sociālās apgādības un darba aizsardzības vajadzībām, kopā ņemot, ka šie izdevumi ir arī daudz lielāki nekā rūpniecības un vispār saimniecības veicināšanai atvēlētie līdzekļi, ka, ja tikai pusi no šīs summas Latvijas valdība ikgadus ieguldītu rūpniecības un lauksaimniecības attīstībai, tad Latvija kļūtu saimnieciski un kulturāli daudz stiprāka.¹

Viens otrs lasītājs varbūt saskatīs šajā J. Daniševska rakstā reformisma elementus. Var likties, ka komunistiskā partija, dodama norādījumus, kas būtu jādara, lai buržuāziskā Latvija plauktu, nodarbojas ar kapitālisma stutēšanu. Taču jāņem vērā, ka raksts acimredzot bija domāts propagandas darbam tajos darbaļaužu slāņos, kas vēl nebija paspējuši līdz galam pārvarēt nacionālās Latvijas ilūzijas. Ka šādi slāņi ir, par to liecināja samērā lielais balsu skaits, kas tika nodots par sociāldemokrātiem un sīkburžuāziskajām partijām saeimas vēlēšanās. Lai cīnītos par komunistu ietekmi svārstīgajos slāņos, lai parādītu komunistisko partiju kā nacionālo interešu aizstāvi, komunistiem ir nepieciešama pozitīva programma arī buržuāziskās iekārtas ietvaros. Bija pilnīgi skaidrs, ka Daniševska izvirzītās prasības latviešu buržuāzija nemēģinās īstenot. Bet šādu prasību izvirzīšana palīdzēja atmaskot

---

1 "Cīņas Biedrs", 1928, jūnijs, Nr.6.- 8, (58.- 60.),
jūlijs, 40.-42.lpp.

buržuāziskās Latvijas valdošo aprindu prettautisko politiku. Tādēļ šāda jautājuma nostādne nav jāuztver kā kapitālisma lāpīšanas mēģinājums, bet kā taktisks pasākums buržuāzijas atmaskošanai, cīņai par ietekmi darbalaužu masās.

LKP izmantoja katru izdevīgu gadījumu, lai atmaskotu buržuāziskās Latvijas piedalīšanos imperiālistu pretpadomju plānos. Šāds gadījums radās, piemēram, sakarā ar vienu no visreakcionārākajiem buržuāziskās Latvijas generāļiem P.Radziņa interviju laikrakstam "Pēdējais Brīdis" 1930.g.maijā.¹ Šajā intervijā viņš prātoja par Latvijas izredzēm Polijas-Padomju Savienības kara gadījumā. Ja poļi uzvarētu, spriedelēja P.Radziņš, un ja mēs nebūtu snieguši poļiem palīdzīgu roku, mūsu stāvoklis būtu neapskaužams un mūsu patstāvība vai vismaz teritorijas platība varētu tikt apdraudēta. No otras puses, ja krievi uzvar - mums nav nekādas cerības palikt patstāvīgiem un viņi ar mūsu karaspēku nerēķināsies. Radziņa secinājums bija šāds: "Vismazāk mēs riskējam poļu-krievu kara gadījumā, sabiedrojoties ar pirmajiem, bet nevis paliekot neitrāli. Par sadarbību ar krieviem, man šķiet, lieki būtu runāt."

Kā šinī gadījumā reagēja LKP? Saeimā uzstājās strādnieku un zemnieku frakcijas deputāte Līnards Laicēns. Nav nekāds noslēpums, teica L.Laicēns, ka pēdējos gados visās kapitālistiskajās valstīs - arī Baltijas valstīs un Polijā, notiek nepārtraukta gatavošanās karam, turklāt buržuāziskā Latvija pa šo netīro ceļu iet kopsolī ar Poliju. Šai sakarā Laicēns jautāja: "Kādēļ dažādiem redzamākiem Latvijas buržuāzijas pārstāvjiem un militāristiem piešķirti Polijas augstākie ordeņi?" Laicēns atsaucās uz buržuāziskās Latvijas generāļa A.Kalēja vārdiem, kurš arī bija izteicies par pret-

1 Vai Polija var Latviju ieraut karā? Ģenerālis Radziņš par Krievijas-Polijas kara iespējamību. "Pēdējais Brīdis", 1930, Nr.100.

padomju bloka izveidošanu ar Latvijas, Igaunijas un Polijas piedalīšanos.¹

Pretkara propagandai generāļa Radziņa interviju izmantoja arī LKP nelegālā prese.

Radziņa nostājas atmaskošana palīdzēja noskaidrot Latvijas darbalaudīm buržuāzijas pretpadomju politikas būtību. Tas, protams, nepatika buržuāziskās Latvijas valdībai, un Radziņš par savu pārāk atklāto izturēšanos saņēma rājienu.² Turpmāk buržuāziskās Latvijas politiķi un militāristi ne tik klaji puda savus pretpadomju noskaņojumus. Tomēr arī tad radās vēl vairāki izdevīgi gadījumi, kurus Latvijas Kompartija izmantoja buržuāziskās Latvijas valdības pretpadomju politikas atmaskošanai.

1932.g. 13.februārī buržuāziskās Latvijas ārlietu ministrs K.Zariņš Ženēvas atbrūņošanās konferencē deklarēja, ka Latvijas delegācija ar lielu interesi uzņēmusi Francijas iesniegto starptautisko bruņoto spēku projektu, un apsolija, ka Latvijas valdība šos iesniegumus pārbaudīs ar vislielāko labvēlību un simpātijām.³

Saeimā šinī jautājumā izraisījās dzīvas debātes. No strādnieku un zemnieku frakcijas uzstājās deputāti K.Sudmalis un L.Jeršovs.⁴ Viņi atmaskoja Francijas plānu pretpadomju raksturu un norādīja, ka šis nav vienīgais gadījums, kas liecina par buržuāziskās Latvijas piedalīšanos pretpadomju pasākumos. Abi deputāti minēja daudzās ārzemju militāro speciālistu vizītes Latvijā, Latvijas un Polijas valdošo aprindu ciešo sadarbību, kura ispaudās arī tajā apstākļī, ka ministru prezidents M.Skujenieks bija Latvijas un Polijas drau-

1 Latvijas Saeimas stenogrammas. III saeima, 6.sesija, 44.-45.lpp.

2 Generālim Radziņam izteikts rājiens.—"Pēdējais Brīdis", 1930, Nr.103.

3 Latvijas Saeimas stenogrammas. IV saeima, 2.sesija, 238.lpp.

4 Turpat, 238.-240.lpp.

dzības biedrības priekšsēdētājs un Polijas ordeņa kavaleris.

Katru gadu Latvijas Saeima apsprieda un pieņēma valsts budžetu. Militārie izdevumi sastādīja tajā no 1/4 līdz 1/3. Un atkal strādnieku un zemnieku frakcijas deputātiem radās lieliskas izdevības atmaskot buržuāziskās Latvijas gatavošanos karam.

Strādnieku un zemnieku frakcijas deputāti uzstājās ne tikai Saeimā. Izmantodami savu deputāta neaizskaramību, viņi droši runāja darbalaužu sapulcēs un mītiņos, tādējādi turpinot buržuāziskās Latvijas pretpadomju politikas atmakošanu.

Rezumējot LKP darbību latviešu buržuāzijas prettautiskās politikas atmakošanā gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā, varam secināt, ka partija šīnī jomā ir veikusi lielu un daudzpusīgu darbu. Partijas darbība veicināja politiski mazāk apzinīgo darbalaužu slāņu atbrīvošanos no nacionālās Latvijas ilūzijām, no buržuāziskās ideoloģijas gūsta, sekmēja to saliedēšanos ap Latvijas Komunistisko partiju cīņai par padomju varas atjaunošanu Latvijā.

Rīgas Politehniskā institūta
PSKP vēstures katedras docente
A. A r n t e

PAR IKP IDEOLOĢISKO CĪŅU PRET BURŽUĀZISKO NACIONĀLISMU
LATGALES JAUTĀJUMĀ (1920. - 1934.)

Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvara nodrošināja apstākļus visu latviešu apdzīvoto teritoriju apvienošanai vienā vienībā. 1917.gada 3. un 4.decembrī /16. un 17./ Rēzeknē notikušais Latgales strādnieku, kareivju un zemnieku pārstāvju kongress pieņēma lēmumu, ka Latgale jāapvieno ar pārējo Latvijas teritoriju, jo galvenā iedzīvotāju masa Latgales apriņķos ir latvieši. Latgales darbaķužulūgumu par daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķa ietilpināšanu Latvijas sastāvā apmierināja Latvijas strādnieku, kareivju un bezzemnieku padomju II kongress, kas notika 1917.gadā no 16. līdz 18. /29. - 31./ decembrim Valmierā. 1918.gada 22.decembrī ar V.I. Ļeņina parakstu KSPPR Tautas Komisāru Padome publicēja dekrētu "Par Latvijas Padomju Republikas neatkarību".¹ Tajā kārtā, īstenojot marksisma-ļepinisma principus nacionālajā jautājumā, tika likti pamati suverēnas Padomju Latvijas valsts izveidošanai.

Ar padomju varas nodibināšanos visā Latvijā 1919.gadā tika galīgi pabeigta Oktobra revolūcijas uzvaras rezultātā uzsāktā Latgales apvienošana ar pārējām Latvijas daļām, Latgales darbaļaudīm pavērās jaunās sabiedrības - sociālisma celtniecības apvāršņi, bija radīti vislabvēlīgākie politiskie priekšnoteikumi latviešu

1. Latvijas Komunistiskā partija 1918. un 1919.gadā.
Dokumenti un materiāli. R., 1958, 198.-199.lpp.

nācijas tālākai konsolidācijai uz socialistiskajiem pamatiem. Latvijas Komunistiskās partijas nacionālajai politikai bija dziļi internacionālistisks raksturs. Oktobra revolūcijas periodā LSD - LKP un KSDS(b)P organizācijas, kurām noteicošā loma bija Daugavpilī, Rēzeknē un Ludzā, nesaudzīgi cīnījās pret buržuāziskajiem nacionālistiem Latgalē, kuri Latvales darba tautas apvienošanās centienus ar pārējo Latviju mēģināja izmantot, lai Latgali atrautu no revolucionārās Krievijas.

Par šo aso idejisko cipu, kas Latvales apvienošanas jautājumā izvērās 1917.gadā un vēl atbalsojās arī 1919.gadā, izmelošus vērtējumus devuši savos darbos P. Stučka¹, E. Eferts /Klusa² un V. Zeimale³. Latgales apvienošanas jautājums ar Latviju 1917. - 1919.gadā var kļūt par patstāvīgu pētīšanas objektu. Atzīmēsim vienīgi tos faktorus, kas Latvales apvienošanu ar pārējo Latviju padarīja par vēsturiski likumsakarīgu aktu. Pirmkārt, apvienošanās notika brīvprātīgi pēc pašu Latgales darbaļaužu iniciatīvas. Otrkārt, pakāpeniskā Latvales ekonomiskā tuvināšanās ar pārējo Latviju, īpaši pēc 1905. - 1907.gada revolūcijas, sagatavoja zināmus apvienošanās ekonomiskos priekšnoteikumus. Treškārt, apgabala autonomijas robežas noteica, ņemot vērā saimnieciskos apstākļus. Sekmīgākai ražošanas spēku atjaunošanai Padomju Krievijas valsts robežās bija nepieciešams novadus, kuriem daudz maz līdzīgi ekonomiskie apstākļi, ciešāk apvienot. Arī Latvales ekonomiskās attīstības interesēs bija apvienoties ar ekonomiskā ziņā attīstītājiem Latvijas novadiem. Ceturtkārt, Latvales pievienošanās Latvijai nodrošināja visu latviešu apdzīvoto teritoriju saliedēšanu, sekmēja latviešu nācijas tālāku konsolidēšanos uz sociā-

1. Stučka P. Cīņā par Oktobri. Rakstu izlase. R., 1937, 80.-87., 175.-176.lpp.

Stučka P. Par Padomju varu Latvijā. Rakstu izlase. R., 1958, 359.-361.lpp.

2. Klusa E. Latvija un Latgale. "Spartaks", 1921.

3. Zeimale V. Latvales jautājums. - "Darbs", Mēnešraksts politikai, zinātnei, pedagoģijai, literatūrai un mākslai. M., 1925, Nr.4, Nr.5.

listiskiem pamatiem. Piektkārt, par noteicošo Latgales apvienošanas faktoru ar Latviju izvirzījās Latgales darbaļaužu revolucionāro spēku saliedēšana ar Latvijas proletariātu.

Rietumu novadu krievu apriņķos ekonomiskā attīstība bija vāja, te nebija rūpnieciskā proletariāta, tāpēc latgaliešu darbaļaudis meklēja ciešākus sakarus ar diezgan spēcīgo Latvijas proletariātu, jo "revolucionārā cīņa par visām lietām prasīja proletārisko spēku apvienību."¹

Pēc Padomju varas krišanas Latvijā buržuāziskās diktatūras apstākļos netika novērsta ne nacionālā nevienlīdzība, ne nacionālais jūgs. KK/b/P 10.kongresa rezolūcija "Par partijas kārtējiem uzdevumiem nacionālajā jautājumā" dotais jauno nacionālo valstu raksturojums pilnībā attiecināms arī uz Latviju. Tajā uzsvērts, ka "jaunu patstāvīgu valstu nodibināšanās neradīja un nevarēja radīt tautību mierīgu kopdzīvi... jo jaunās nacionālās valstis, kas balstās uz privātipašumu un šķiru nevienlīdzību, nevar pastāvēt bez savu nacionālo minoritāšu sps piešanas"²

Par akūtu nacionālu problēmu buržuāziskās diktatūras apstākļos Latvijā kļuva Latgales jautājums. Latgale bija ekonomiskā ziņā visatpalikušākais apgabals. Iedzīvotāju pamatnodarbošanās bija lauksaimniecība. Te bija ļoti liels sīkzemnieku slānis, ārkārtīgi zems lauksaimniecības līmenis, divas reizes lielākais iedzīvotāju blīvums Latgalē, salīdzinot ar pārējo Latviju, lielais zemes trūkums te radīja agrāro pārpalīdzību, lēta darbaspēka rezerves. Latgales darba tautas masas bija maz izglīotas, to izmantoja katoļu un pareizticīgo baznīca un reliģiskās sektes, kas turēja tautu garīgā tumsībā.

1. Klusais. Latvija un Latgale. b.v. "Spartaks", 1921.

2. Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK Plenumu rezolūcijās un lēmumos. 1. 1898 - 1924. R., 1954, 488.lpp.

Latvijas valdošās buržuāzijas aprindas centās saglabāt Latgales ekonomisko un sociālo atpalicību. Latgalē istenoja koloniālo politiku: izlaupīja Latgales mežu bagātības, ar nodokļu politiku apspieda darba tautu, trūcīgos zemniekus izmantoja kā lētu un maz organizētu darbaspēku Vidzemes, Zemgales un Kurzemes kulaku saimniecībās. Latgales darba tautas ekonomiskai paverdzināšanai kalpoja arī buržuāziskā agrārreforma, kuras rezultātā nostiprināja kulaku slāni, kas veidoja buržuāziskās valsts sociālo balstu Latgalē.

Līdztekus Latgales darba tautas ekonomiskai paverdzināšanai tika istenota vesela pasākumu sistēma latviešu buržuāziskā nacionālisma ideoloģijas nostiprināšanai Latgalē. Latvijas buržuāzijas pamatlozungs bija: "pārlatviskot" Latgali, tas nozīmēja piespiedu ceļā nonivelēt un iznīcināt tās etnogrāfiskās īpatnības, kuras raksturīgas latgaliešu novada kultūrā, sadzīvē, izloksnēs.

"Pārlatviskošanu" pavadīja visasākā nacionālistiskā un šovinistiskā propaganda, kas izpaudās naida kurināšanā pret latgaliešiem un it īpaši krievu, ebreju un baltkrievu tautību darbaļaudīm.

LKP izvērta asu ideoloģisko cīņu pret šo latviešu buržuāzijas koloniālo politiku Latgalē, atklāja ekonomiskās paverdzināšanas un darbaļaužu sociālā posta istenos cēloņus, atsedza buržuāziskās agrārreformas šķiriskos mērķus un rezultātus, parādīja agrārā un nacionālā jautājuma ciešo kopsakaru.

Latvijas Komunistiskā partija nesaudzīgi cīnījās ne vien pret Latvijas valdošo buržuāzisko partiju un politisko grupējumu piekopto Latgales ekonomiskās un sociālās paverdzināšanas politiku, bet uzstājās arī pret Latgales ietekmīgāko buržuāzisko partiju pausto vietējo nacionālismu, atmaskoja Latgales kristīgo zemnieku partijas, Progresīvās tautas apvienības/"progresistu"/, Latgales zemnieku partijas, Latgales demokrātiskās zemnieku

u.c. partiju šķirisko politiku un viņu nacionālistisko demagogiju.

Nacionālā ziņā Latgales iedzīvotāju sastāvs bija daudz nacionāls, te dzīvoja gandrīz puse /233.000/ no vi - siem /505.000/ Latvijas nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, un buržuāzijas oficiālie avoti Latgali devēja par "vis - nelatviskāko apgabalu Latvijā."¹

Divdesmito gadu sākumā visā Latvijā tika kurināts nacionālistiskā šovinisma vilnis pret krieviem un ebre - jiem, īpaši pret Latgales nacionālo minoritāšu darba - ļaužu masām. Tā bija, kā norādīja P. Stučka, "aizmaskotā cīņa pret komunismu. Bet vēl lielākā mērā tas ir līdzek - lis sacelt mākslīgu šovinismu, lai ar to apslēptu, aiz - maskotu tās šķiru pretišķības, ko saimnieciskā krīze pa - asina pašā Latvijā."²

Tātad viens no LKP ideologiskās cīņas aspektiem Latgales jautājumā buržuāziskajā Latvijā bija atmāskot latviešu buržuāzijas nacionālistisko un šovinistisko na - cionālo minoritāšu apspiešanas politiku Latgalē.

Lai teorētiski pareizi saprastu Latgales jautāju - mu un varētu izstrādāt revolucionāras prasības nacionālā - jā jautājumā, LKP bija nepieciešams, balstoties uz mark - sisma-ļeņinisma mācību par nācijām, noskaidrot latgalie - šu nacionālo piederību. Šinī jautājumā LKP neizdevās iepemt zinātniski pareizu viedokli un latgaliešus, latviešu etnogrāfisku grupu, uzlūkoja par atsevišķu nāciju.

Neraugoties uz atsevišķām teorētiskām kļūdām LKP nostādnē Latgales jautājumā, buržuāziskās diktatūras ga -

---

1.No 541.127.Latgales iedzīvotājiem 1930.gadā; latvieši - 57 proc., lielkrievi - 27 proc., baltkrievi - 4 proc., poļi - 6 proc., ebreji - 5 proc., pārējie - 1 proc.

1930.gadā Latgalē dzīvoja 72% no visiem Latvijā dzīvojošiem krieviem, 31% no visiem ebrejiem un 50% no visiem poļiem.

Latviešu konversācijas vārdnīca 10.sēj., R., 1933.-1934. 20129.sleja un 20112.sleja.

2. Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proletariāts. Darbu izlase:1906.-1930. R., 1972, 238.lpp.

dos tika veikts liels ideoloģiskais darbs strādnieku šķiras un darba zemniecības vidū, atsedzot buržuāzijas piekoptā nacionālā naida sociālos pamatus.

Raksta autore izvirzījusi par mērķi noskaidrot LKP ideoloģiskās cīņas pret buržuāzisko nacionālismu Latgales jautājamā galvenos virzienus: īsā historiogrāfijas apskatā analizēt buržuāziskās diktatūras gados izdoto LKP nelegālo literatūru, kas bija vērsta pret Latgales koloniālo paverdzināšanu un nacionālo apspiešanu, parādīt Latgales problēmas zinātnisko un politisko aktualitāti; noskaidrot LKP ideoloģisko cīņu pret Latgales darbalaužu ekonomisko un sociālo apspiestību, parādīt LKP cīņu par Latgales darbalaužu internacionālo saliedēšanu, atmaskot buržuāzijas piekopto nacionālo minoritāšu apspiešanas politiku un analizēt galveno LKP pamatprasību - Latgales pašnoteikšanās tiesību jautājumu.

* * *

Buržuāziskās diktatūras gados Latgales problēmas dažādie aspekti tika samērā vispusīgi apgaismoti LKP kongresu, konferenču un Plēnumu dokumentos¹, partijas nelegālajā un legālajā presē un literatūrā.

1. LKP VII kongress /1923/, rezolūcija "Nacionālā jautājumā". - Grām: Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK Plēnumu rezolūcijas un lēmumi 1. 1904.-1940. R., 1958, 283.-284.lpp.
LKP XXIII konference /1926/, "Tēzes nacionālā jautājumā", "Nacionālā jautājuma/Attiecībā uz Latgali/", Turpat, 330.-333.lpp.
LKP CK 1930.gada paplašinātais Plēnums /1930 febr. - martā/, "Tēzes par agraro un nacionālo jautājumu Latgalē". Turpat, 440.-449.lpp.
LKP CK 1932.gada paplašinātais Plēnums /1932.janv./ "Politiskais stāvoklis Latvijā un LKP uzdevumi", Turpat, 552, 559.lpp.
LKP CK Plēnuma rezolūcija /1936.maijā/"Par Latvijas Komunistiskās partijas stāvokli un uzdevumiem", Turpat, 608.-609.lpp.

Latvijas buržuāzijas valdošo aprindu koloniālās politikas atmaskošanai. Latgales ekonomiskajā un sociālajā paverdzināšanā bija veltīta E. Eferta /Klusā/ brošūra "Latvija un Latgale",¹ kurā autors analizējis Latgales saimnieciskos apstākļus 20.gs. sākumā, parādījis kapitalistisko attiecību izveidošanos Latgales laukos, norādījis buržuāziskās agrārreformas galveno mērķi - tālāk nostiprināt kulaku slāni Latgalē.

Buržuāziskās agrārreformas rezultātus, kā arī Latgales jautājuma pārējos aspektus dziļi apgaismojis V. Zeimāls plašākā rakstā "Latgales jautājums".² V. Zeimāls 1922. - 1923.gadā nelegāli darbojās Latvijā, bija LKP CK loceklis un LKP Latgales apgabala komitejas sekretārs.³ Vladislava Zeimāla raksts "Latgales jautājums" izceļas ar Latgales vēstures marksistisku vērtējumu, tajā dota šķiru cīņas un nacionālo attiecību analīze, apgaismota latgaliešu buržuāzijas veidošanās, parādīta Latgales un pārējās Latvijas buržuāzijas tuvināšanās un sadarbība, atmaskota Latvijas buržuāzijas nacionālistiskā politika Latgalē buržuāziskās diktatūras apstākļos un noskaidrotas LKP prasības Latgales jautājumā.

Latgales buržuāzijas politisko partiju marksistisku analīzi V. Zeimāls devis savā rakstā "Latgales politiskās partijas un viņu savstarpējās attiecības".⁴ V. Zeimāls noskaidro Latgales Kristīgo zemnieku partijas, Latgaliešu Zemnieku partijas, Demokrātiskās zemnieku savienības un Progresīvās tautas apvienības veidošanās vēsturi, raksturo šo buržuāzisko partiju šķirisko bāzi, to politiskos mērķus un centienus, atmasko dažādo Latgales buržuāzijas slāņu politisko demagogiju Latgales jautāju-

1. Klusais. Latvija un Latgale. "Spartaks", 1921.
2. Zeimāls V. "Latgales jautājums". - "Darbs", 4, 5. M., 1925.
3. LKPCK PVI PA, 200.r., 5.apr., 217.lieta, 3., 8.lp.
4. "Cīņas Biedrs" 1929, Nr.5/68/, 51.-81.lpp.

mā. V. Zeimale, balstoties uz revolucionārā šķiru cīņā iegūto pieredzi, ievērojami dziļāk un vispusīgāk, nekā 1921. gadā to varēja parādīt savā darbā J. Krumiņa - Pilats,¹ atsedza Latgales buržuāzisko partiju politisko seju. V. Zeimale rakstā "Latgales problēma buržuāzijas izpratnē" noskaidroja latgaliešu un "baltiešu" buržuāzijas nacionālā antagonisma sociālos pamatus.²

Agrārā jautājuma vēsturiskai analīzei Latgalē ir veltīta J. Ķirša brošūra "Agrārjautājums Latgalē".³ Tajā autors aplūko agrāro attiecību specifiku Latgalē caurisma apstākļos, kā arī noskaidro Latvijas buržuāziskās agrārreformas specifiku Latgalē. Savos darbos J. Ķiršs vēršas arī pret Latvijas sociāldemokrātu politisko demagogiju Latgales zemnieka grūtā stāvokļa novērtēšanā.

Rakstā "Sociāldemokrātu meli un bada cēloņi Latgalē" J. Ķiršs par galveno Latgales darbaļaužu smagā stāvokļa cēloni, kuru noklusēja sociāldemokrāti, atzīmēja Latgales atrautību no PSRS.

Vispusīga buržuāziskās agrārreformas Latvijā analīze dota Fr. Deglava /Dadža/ grāmatā "Agrārā krīze un zemniecības noslāpošanās Latvijā",⁴ šim darbam ir paliekoša nozīme, tas deva Latvijas Komunistiskajai partijai zinātnisku pamatojumu darbam uz laukiem. Fr. Deglavs savā grāmatā vienu nodaļu veltījis arī Latgales agrārattiecību analīzei, kas vispilnīgāk ataino Latgales zemniecības noslāpošanos, atmasko agrārreformas šķirisko būtību.

1. Pilats, Politiskās partijas un strādnieku šķiras cīņā Latvijā, "Spartaks", 1921.
2. "Cīņas Biedrs", 1929, Nr. 6/69/ 64.-107. lpp. /terminu "baltieši" lietoja, runājot par Vidzemes, Kurzemes, Zemgales latviešiem, to attiecinot pret Latgali/ A. Ā.
3. Ķiršs J. Agrārjautājums Latgalē, "Spartaks", 1927.
4. Dadžis Fr. Agrārā krīze un zemniecības noslāpošanās Latvijā, "Spartaks", 1931.

Ciņā pret buržuāzisko nacionālismu īpaši izcīlu vietu ieņem P. Stučkas raksti¹: "Nacionālisms un tautu pašnoteikšanās", "Pret tautu naidu un tautisko ienaidu", "Tēzes nacionālajā jautājumā LKP XXIII konferencei 1926. gada jūnijā", kuros atsegts buržuāziskā nacionālisma šķī - riskais pamats, noskaidroti īstenie šķiru ciņas mērķi, kurus buržuāzija maskēja ar dažādiem tautiskiem centie - niem. Nacionālistiskā šovinisma cēloņus Latvijā, nacio - nālisma šķirisko pamatu un komunistu uzdevumus ciņā pret nacionālistisko ideoloģiju dziļi un vispusīgi noskaidro - ja P. Stučka savā darbā "Pret tautu naidu un tautisko ienaidu", kas iznāca 1921.gadā. Šis P. Stučkas marksis - tiskais darbs kļuva par rokasgrāmatu ikvienam LKP bied - ram, no kā varēja smelties izpratni par nacionālisma ide - jiskiem avotiem un LKP ciņas uzdevumiem pret nacionālisma ideoloģiju. Latgales darba tautas atbrīvošanu no Latvijas valdošās buržuāzijas koloniālās apspiešanas politikas P. Stučka apskata ciešā vienībā ar proletariskās revolū - cijas perspektīvām, ar ciņu par Padomju varas atjaunoša - nu Latvijā. Latgales darbaļaužu saliedēšanai ar visas pārējās Latvijas strādnieku šķiru un zemniecību, ciņā pret buržuāzisko nacionālismu, par nacionālās ap - spiestības likvidēšanu, P. Stučka izvirzīja Latgales pašnoteikšanās lozungu.² LKP 23.konference /1926./vien - balsīgi pieņēma P. Stučkas uzrakstītās "Tēzes nacionālajā jautājumā", kurās bija formulēts lozungs par Latgales tiesībām un pašnoteikšanos.

Sakarā ar Latgales pašnoteikšanās tiesību prin - cipa pasludināšanu. LKP presē izraisījās diskusijas par to, vai latgaliešus varam uzskatīt par atsevišķu nāciju.

1. Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proleta - riāts. Darbu izlase 1906.-1930. R., 1972, 222.-242., 248.-250.
2. Stučka P. Latgaliešu "separātisms". - "Latgališu Ceinā", 1921, 15.nov., Nr.20.

vai par latviešu nācijas daļu un vai latgaliešu valoda uzskatāma par augšzemnieku dialekta izloksni vai par patstāvīgu valodu. Padomju filologi veikusi plašus pētījumus par latviešu valodā sastopamām izloksnēm un noskaidrojuši, ka augšzemnieku dialektā sastopamas 2 galvenās izloksņu grupas: Latgales-Ziemeļaustrumvidzemes augšzemnieku izloksnes un sēliskās.¹ Tātad latgaliešu izloksnes pieder pie augšzemnieku dialekta izloksnēm.

LKP tolaik nepamatoti uzlūkoja latgaliešus par atsevišķu nāciju un latgaliešu izloksni par patstāvīgu valodu. Interesanti atzīmēt, ka V. Zeimāls 1936. gadā sastādītajā anketē savu tautību atzīmēja - latvietis/latgalietis/ un norādīja, ka brīvi pārvalda krievu, latviešu, latgaliešu valodas.²

No plašākiem pētījumiem par nacionālajām attiecībām Latgalē vēl minama vēstures zinātnieka kandidāta Kārļa Šķiltera grāmata "Latgales nacionālais jautājums".³ Tajā atrodam vērtīgu faktisko materiālu, kas raksturo zemniecības šķirisko diferencēšanās procesu Latgalē. Autors, pretstatā Latgales sociālai un nacionālai apspiestībai, min pārlicinātos faktus par leņiniskās programmas nacionālajā jautājumā īstenošanu sociālisma celtniecības praksē Padomju Savienībā. Tomēr K. Šķiltera darba zinātnisko vērtību mazina vairākas būtiskas kļūdas. Pēc K. Šķiltera domām, buržuāziskā Latvija uzskatāma nevis par nacionālu, bet par daudz nacionālu valsti. K. Šķilters uzskata, ka latgalieši ir jau konsolidējušies par patstāvīgu nāciju. Autors nepamatoti kritizē P. Stučkas 1919. gadā izteikto pareizo viedokli, ka latgalieši ir tie paši latvieši, tikai runā drusku citādāk.

¹ Latvijas PSR Mazā Enciklopēdija, 1. sēj. R., 1967, 674. lpp.

² LKP CK PVI PA, 200.f., 5.apr., 217. lieta, 3., 4. lp.

³ Šķiltera K. Latgales nacionālais jautājums. Minska, 1934.

K. Šķilters, PSKP biedrs no 1917. gada, kopš 1928. gada strādāja Baltkrievijas kultūras institūtā par latviešu komisijas sekretāru, vēlāk, trīsdesmitajos gados, Baltkrievijas Zinātņu Akadēmijas vecākais zinātniskais līdzstrādnieks, profesors. LKP CK PVI PA 200.f., 5.apr., 902. lieta, 1. lp.

izloksnē.¹ K. Šķilters nepamatoti uzstājās arī pret Latgales apvienošanu ar Latviju padomju varas laikā 1919.gadā.

Neraugoties uz minētajiem trūkumiem un atsevišķiem kļūdainiem teorētiskiem secinājumiem, K. Šķiltera darbs bija uzrakstīts nesamierināmā cīņas garā kā pret latviešu buržuāzijas valdošo aprindu, tā pret latgaliešu vietējo buržuāzisko nacionālismu. K. Šķiltere savā grāmatā "Latgales nacionālais jautājums" propagandēja V.I.ļeņina programmas nacionālajā jautājumā pamattēzes.

Pēckara gados Padomju Latvijas vēsturnieki J. Babris, B. Brežgo, R. Borisova, A. Spreslis, G. Frīdmane un P. Frīdmanis un citi savos darbos devuši zemnieku stāvokļa un revolucionārās kustības Latgalē marksistisku analīzi, aplūkojuši Latgales vēsturi nesaraujamā saistībā ar visu pārējo Latvijas novadu un krievu tautas vēsturi.

Latvijas Komunistiskās partijas cīņa par strādnieku šķiras internacionālo vienotību, par nacionālā jautājuma atrisināšanu Latvijā darbaļaužu interesēs uz marksisma-ļeņinisma pamatiem ir aplūkota Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumu I un II daļā, kas aptver laika posmu no 19. gs. beigām līdz Padomju varas atjaunošanai Latvijā 1940.gadā. LKP Latgales organizācijas darbībai cīņā pret buržuāzijas diktatūru /1920. - 1929./ veltīta A. Bula disertācija², kurā vispusīgi noskaidrots

1. Šķilters K. Latgales nacionālais jautājums. Minska, 1934. 58.lpp.
2. Буль А.К. Латгальская организация Коммунистической партии Латвии в борьбе против диктатуры буржуазии /1920 - 1929 гг./. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Р., 1967.

LKP Latgales organizācijas organizatoriskais, politiskais un ideologiskais darbs darbaļaužu masu vidū. A. Bula darbā Latgales pašnoteikšanās tiesību jautājums nav īpaši apgaismots. Arī LKP vēstures apcerējumos šī problēma nav aplūkota.¹ Vienīgi vēsturnieka A. Straumes kandidāta disertācijā, kas veltīta Latvijas Komunistiskās partijas ideoloģiskajai cīņai pret buržuāzisko nacionālismu 1920. - 1934.g., analizēts Komunistiskās partijas viedoklis Latgales jautājumā.²

Analizējot LKP prasību par Latgales pašnoteikšanās tiesībām, A. Straume secina, ka tajos vēsturiskajos apstākļos tā ievērojamā mērā atbildusi politiskajai situācijai.³ Jautājumā par latgaliešu nacionālo piederību A. Straume atzīst, ka, kaut gan LKP viedoklis nav bijis stingri zinātnisks, tomēr latgaliešu atzišana par atsevišķu nāciju nevarējis būt traucējošs faktors LKP cīņā par ietekmi latgaliešu darbaļaudīs.⁴

No īsē ieskatā literatūras historiogrāfijā, kas veltīta LKP ideoloģiskās cīņas dažādiem aspektiem Latgales jautājumā buržuāziskajā Latvijā, varam secināt, ka dažas problēmas vēl prasa turpināt zinātniskus pētījumus, īpaši jautājumā par latviešu buržuāziskās nācijas izveidošanās laiku. Filozofi P. Laizans un P. Zeile jau 1958. gadā⁵ kritizēja viedokli, kas latviešu nācijas veidoša-

1. Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi 2. R., 1965.
2. Страуме А.М. Идеологическая борьба Коммунистической партии Латвии против буржуазного национализма 1920 - 1934 гг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Р., 1975, с. 19-22.
3. Turpat, 22.lpp.
4. Straume A.M. Latvijas Komunistiskās partijas ideoloģiskā cīņa pret buržuāzisko nacionālismu 1920.-1934.g. Disertācija vēstures zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. R., 1975, 119., 120.lp.
5. Laizans P., Zeile P. Latgaļu literatūras un preses mantojumu vērtējiet, "Karogs", 1958, Nr.4, 104.-121.lpp.

nās procesu uzskata par pabeigtu jau 19.gs. trešajā ceturksnī, uzsverot, ka tad vēl nebija iespējams runāt par plašiem, nopietniem sakariem dažādās dzīves nozarēs starp Latgali un pārējiem Latvijas novadiem, nebija noformējušies kopēja ekonomiskā dzīve un Latgales kultūra vēl organiski neiekļāvās vispār nacionālajā latviešu kultūrā. P.Leizens un P.Zeile uzskata, ka latviešu nācījes izveidošanās visās Latvijas mērogā hronoloģiski jāattiecinā uz vēlāku laiku. Diemžēl Padomju Latvijas filozofu un vēsturnieku darbos šis jautājums nav guvis tālāku risinājumu. Svarīgs un politiski aktuāls uzdevums ir pētīt LKP internacionālistiskās darbības pieredzi buržuāziskās diktatūras gados. Tā aktualitāti pastiprina nepieciešamība dot pretsparu latviešu reakcionārajiem buržuāziskajiem emigrantiem, kuri falsificē un izkropļo nacionālo attiecību vēstures jautājumus Latvijā, izkropļo LKP nacionālo programmu un politiku.

LKP ideoloģiskās cīņas tālāka izpēte un analīze Latgales jautājumā buržuāziskās diktatūras periodā ļaus atmaskot Latvijas buržuāzijas valdošo sprindu un Latgales buržuāzisko partiju nacionālistisko politiku, kā arī balt-emigrantu falsifikācijas mūsdienās.

LKP idejisko cīņu pret Latgales darbaļaužu ekonomisko un sociālo apspiestību nācās izvērst divās frontēs: atmaskot Latvijas buržuāzijas Latgales darbe tautas masu paverdzināšanas politiku, kā arī atsegt Latgales buržuāzisko partiju patiesos šķiriskos mērķus, kurus tās slēpa no tautas masām un maskēja ar dažādiem nacionālistiskiem lozungiem un sociālo demagogiju.

Latvijas Komunistiskā partija konsekventi aizstāvēja Latgales darbaļaužu politiskās, ekonomiskās un nacionālās intereses, neņogurstoši atmaskoja latviešu buržuāzijas lielvelstiski šovinistisko nacionālisma propagandu, atsedza Latgales buržuāzisko partiju peustā nacionālisma šķirisko būtību, parādīja to politisko sadarbību ar Latvijas buržuāzijas politiskajām partijām.

Latvijas buržuāzija Latgales ekonomiskajā paverdzināšanā, kā arī buržuāziskā nacionālisma ideoloģijas nostiprināšanā darbaļaužu masās varēja pilnībā balstīties uz Latgales buržuāziskajām un sīkburžuāziskajām partijām. Visu Latvijas buržuāziju vienoja kopēji šķēriskie mērķi, realizējot vienotu darbaļaužu masu ekspluatācijas un ideoloģiskās ietekmēšanas politiku.

Latgales politiskās partijas iepēma noteiktu vietu Latvijas buržuāziskās valsts nacionālisma ideoloģijas nostiprināšanā tautas masās, īpaši izmantojot katholicismu kā ieroci masu garīgajai ietekmēšanai.

Lielākā daļa Latgales buržuāzisko partiju bija ļoti vājas, daudzas no tām atradās nepārtrauktā reorganizācijas stadijā un, tuvojoties saeimas vēlēšanām, lai gūtu masu atbalstu, meklēja daudzsološākus nosaukumus un vilinošākus lozungus.

Visas Latgales buržuāziskās partijas bija ļoti reakcionāras un, kā uzsvēra J. Krūmiņš-Pilats, "...savā reakcionārisma no "baltiešiem" atšķiras vienīgi caur lielāku aprobežotību un muļķību. Šīs partijas aizvien vairāk izvērsās par vienkāršām latviešu buržuāzisko partiju nodaļām Latgalē."¹

Ietekmīgākās buržuāziskās partijas Latgalē bija Latgales Kristīgo zemnieku partija, Progresīvā tautas apvienība, t. s. "progresisti", un Satversmes sapulces vēlēšanu laikā - Latgales zemnieku partija.

Visas Latgales buržuāziskās partijas sociālās bāzes ziņā un savā politiskajā orientācijā bija stipri radniecīgas, to šķiriskā bāze bija turīgā zemniecība un ierēdniecība. "Latgališu Ceinia" 1921. gadā uzsvēra, ka Latgales zemnieku partija un Latgales Kristīgo zemnieku savienība pēc savas daļas ir zemnieku, bet pēc kodola -

1. Pilats. Politiskās partijas un strādnieku šķiras cīņā Latvijā. "Spartaks", 1921, 4. lpp.

buržuāzijas partijas.

Latgales buržuāzijas politisko organizāciju pirmie veidotāji bija latgaliešu garīdznieki, izglītotie kulaku šķiras pārstāvji. Latgales buržuāzijas politiskā rosība sākās pēc 1905. - 1907. gada revolūcijas, kad sāk iznākt pirmās latgaliešu avīzes, kas pauž lauku buržuāzijas mērķus.

V. Zeimāls rakstā "Latgales problēma buržuāzijas izpratnē" deva buržuāziskā nacionālisma kritiku, pareizi, no proletariāta šķiriskajam pozīcijām, novērtēja kā Latgales, tā "baltiešu" buržuāzijas liekulīgo attieksmi pret Latgales darba tautas postu un trūkumu, atsedza kopējo šķirisko sadarbību Latgales novada tautas masu apspiešanā.

Latgaliešu buržuāziskās partijas Latgales smago ekonomisko stāvokli izlietoja Latvijas valdošās buržuāzijas aprindu šantažēšanai, lai panāktu tādu valdības finansu politiku, kas sekmētu Latgales buržuāzijas nostiprināšanos, nodrošinātu tās monopolstāvokli Latgalē. Latgaliešu buržuāzisko partiju vaimanas par "baltiešu" netaisnībām bija, kā to pareizi atzīmēja V. Zeimāls, "konkurences cīņas paņēmieni ar baltiešu pilsonību".¹

Latgales darbaļaužu ekonomiskās un sociālās apspiešanas īstenos cēloņus savos darbos apgalvoja P. Stučka. Viņš rakstā "Latgaliešu "separātisms"" izvirzīja jautājumu: "Kas tad īstenībā bija vajadzīga Latgalei?" "Latgales nabadzībai vispirms vajadzīga zeme, vajadzīgi amati un peļņa, vajadzīga skola, grāmatas un avīzes visaprotamākā valodā, vienalga vai tā būtu latviešu, latgaliešu vai krievu."²

1. "Cīņas Biedrs", 1929, Nr. 6., 97. lpp.

2. "Latgaliešu Ceīnīa", 1921, 15. nov., Nr. 20.

Sava ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu Latgales trūcīgā zemniecība saistīja ar agrārreformas izvešanu.

Latvijas buržuāzija par valsts ekonomiskās politikas pamatvirzienu pasludināja zemes agrarizāciju jeb "dānizāciju". Šāds valsts ekonomiskās politikas virziens bija izdevīgs ārzemju imperiālistiskajām lielvalstīm. Ja īsi pirms kara ar zemkopību nodarbojās mazāk par 2/5 no Latvijas iedzīvotājiem, tad 1920. gadā-gandrīz 80%¹, bet Latgalē ar lauksaimniecību nodarbojās 86%². Arī turpmākajos gados stāvoklis neizmainījās. Latvijas agrarizācijas politikas virzienu iedvesmotāja bija Latviešu zemnieku savienība ar K. Ulmani priekšgalā. To atbalstīja visa valdošā šķira, kas lauku buržuāzijas nostiprināšanā saskatīja sev šķirisko balstu cīņai pret proletariāta revolucionāro kustību.

Agrārās reformas likumprojektu pieņēma Satvermes sapulce 1922. gada maijā. Agrārajai reformai bija kontrrevolucionārs raksturs. Tās galvenais mērķis bija radīt laukos stipru buržuāzijas slāni, kas veidotu buržuāziskās valsts sociālo bāzi. Lauku darbaļaužu slāpos buržuāzija centās radīt ilūzijas par "savu kaktiņu, savu stūrīti zemes". Zemi solīja visiem bezzemniekiem. Buržuāzija centās demoralizēt lauku proletariātu, sējot sīkburžuāziskas ilūzijas, novēršot to no šķiru cīņas.

Tika atcelta padomju varas izdarītā zemes nacionalizācija. Atjaunoja privātīpašumu uz zemi. Agrārās reformas gaitā neiznīcināja, bet tikai ierobežoja latviešu tautas gadsimtu apspiedēju vācu baronu un Latgalē poļu muižnieku ekonomisko spēku. To rokās atstāja labākās zemes - muižu centrus 50 - 100 ha platībā. Saimniecībām, ja to platība nepārsniedza 100 ha, zeme netika atsavināta.

1. Skujenieks M. Latvija 1918.-1926. gados. Valsts statistiskās pārvaldes izdevums. R., 1928, 11. lpp.
2. Škilters K. Latgales nacionālais jautājums. Minska, 1934, 60. lpp.

Valsts fonda zemes piešķir pret samaksu, aprēķinot vidēja ienesīguma zemes cenu 10 Ls par ha, bet augstākā ienesīguma zemes cenu nosakot līdz 20 Ls par ha. Latgalē zemes cenas bija visaugstākās.¹ Zemes piešķiršanas kārtību noteica Centrālās zemes ierīcības komitejas 1921.gada 3.janvāra instrukcija Nr.5. Visus zemes pieprasītājus sadalīja kategorijās. Vispirms ar labākajām zemēm apgādāja privilēģētas personas: bijušos Latvijas baltās armijas virsniekus, kareivjus, visus tos, kuriem bija kādi nopelni "neatkarīgās" Latvijas nodibināšanā. Zemi ieguva buržuāzisko partiju un sociāldemokrātu deputāti, valsts ierēdņi, dažādi veikalnieki un spekulanti, no kuriem daudzi vispār nedomāja nodarboties ar lauksaimniecību. Valsts fonda zemes, saskaņā ar likumu, izlietoja vispirms pastāvošo saimniecību paplašināšanai un tikai pāri palikušo zemi izdalīja bezzemniekiem.

Latgalē 1920.gadā bezzemnieku bija 14,8% no kopējā iedzīvotāju skaita.² Latgales īpatnība bija tā, ka te pastāvēja liels sīkzemnieku slānis. 1920.gadā Latgalē bija ap 70% saimniecību, kuru zemes platība bija 3 - 18 pūrvietas³, bet Latgales apstākļos tā bija bada norma, jo te lauksaimniecībā neizmantojamā zeme bija 23%, turpretī pārējos Latvijas novados tā sastādīja tikai 9 - 16%. Arī iedzīvotāju blīvums Latgalē bija divas reizes lielāks nekā pārējā Latvijā, tāpēc uz vienu leuku iedzīvotāju lauksaimnieciski izmantojamās zemes platību Latgalē bija tikai 2,0 ha, pārējā Latvijā - ap 3,7 ha.⁴

Latgalē līdz 1923.gadam sādžu sīkzemniekiem piešķir tikai 4077 zemes piegriezumus /t.i., apmierināja 41% no visiem pieprasījumiem/, katru caurmērā 2,56 ha

1. Kiršs J. Agrārjautājums Latgalē, "Spartaks", 1927, 73.lpp.
2. Turpat, 65.lpp.
3. Turpat, 69.lpp.
4. Škilters K. Latgales nacionālais jautājums. Minska, 1934, 60.lpp.

platībā, kas, protams, nevarēja uzlabot Latgales trūcīgo zemnieku stāvokli.

Nedz Latvijas valdošo buržuāzijas aprindu politiķus, nedz arī pašu Latgales buržuāzisko partiju līderus zemniecības masu nabadzība neuztrauca. Nevis apmierināt Latgales sīkzemnieku prasības pēc zemes, bet izlīgt ar polu muižniecību un garīdzniecību un nostiprināt Latgales buržuāziju - tāds bija agrārās reformas uzdevums Latgalē. Latgales buržuāzijas līderi centās noslēpt reformas īstos mērķus. Tā, Fr. Trasuns 1922.gadā solīja Latgalē radīt "stipru, dzīves spējīgu, labi pārtikušu zemniecību un zemnieku saimniecības".¹ Agrārreformas gaitu Latgalē vispusīgi analizēja LKP savā presē un literatūrā, atmaskoja tās dziļi kontrrevolucionāro būtību. Fr. Deglavs grāmatā "Agrārā krīze un zemniecības noslāpošanās Latvijā" parādīja, ka no 52.000 Latgales sīkzemnieku bez zemes piegriezumiem palika ap 30.000², jo valsts fonda zeme tika izlietota, galvenokārt, Latgales kulaku saimniecību nostiprināšanai un muižu centri palika poļu panu rokās, bet par atsavināto zemi bija jāsamaksā. Buržuāzija un sociāldemokrāti nedomāja novērst Latgales zemniecības sociālā posta cēloņus. Zemnieku savienības politiķi un sociāldemokrāti mežsevilki ieteica gan uz valsts rēķina meliorēt purvājus un pasteidzināt Lubānas ezera baseina nosusināšanu, ik gadu piešķirt līdzekļus 500 saimniecību izveidošanai.³ Bet tā bija tikai atrunāšanās. J. Ķiršs pareizi uzsvēra, ka runas par mežu un purvu kultivēšanu nav nekas cits kā tukši vārdi, kuriem netic pati Latvijas buržuāzija.⁴

1. "Latgolas Vārds", 1922, 30.aug., Nr.35.

2. Deglavs Fr. Rakstu izlase. R., 1959, 43.lpp.

3. "Brīvā Zeme", 1926, 13.febr., Nr.35.

Holcmanis V. Sociāldemokrātu maziņu frakcijas darbība saimā. R., 1925, 31.lpp.

4. Ķiršs J. Agrārjautājums Latgalē. Spartaks, 1927, 87.lpp.

Līdzās zemes reformai un jaunseimniecību iedalīšanai Latvijas buržuāzija, lai nostiprinātu kula-ku slāni Latgalē, visus šos gadus neatlaidīgi turpināja Stolipina reformu - pārvērta sādžas par viensētām. Tādā kārtā agrārreformas gaitā Latgalē norisa straujā diferencēšanās process, paplašinājās strādnieku rezerves armija. Ik gadus ļoti liels latgaliešu skaits devās ne vien peļņā sezonas darbos, bet pārcēlās arī uz patstāvīgu dzīvi citos Latvijas apgabalos. Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē ap 10% laukstrādnieku bija latgalieši.¹ Latgales zemnieku masās auga revolucionārais noskaņojums. LKP uzdevums bija, kā uzsvēra V. Zeimāls, nepieļaut, ka latgaliešu darba tautas masas naidu pret "baltiešu" apspiedējiem, Latgales buržuāzijas šovinistiskās agitācijas ietekmē, pārnestu uz visiem "baltiešiem".² Tieši pēdējais apstāklis bija jāņem vērā LKP ideoloģiskajā audzināšanas darbā Latgales darba zemniecības vidū. Tāpēc LKP Latgales apgabala komitejas žurnāla "Товарищ" /1930./ slejās tika vispusīgi noskaidrota agrārā un nacionālā jautājuma ciešā sakarība. "Pareizi neizprotot agrāro reformu, nenovērtējot tos procesus, kuri noris Latgales laukos, mēs nevarēsim dot izsmeļošu izskaidrojumu cēloņiem, kuri ir pamatā nacionālā naida saasināšanai."³

LKP 23. un 25. konferencē asi nosodīja agrārreformas kontrrevolucionāro būtību. Komunistiskā partija Latgalē prasīja agrārreformas revīziju: visu muižu un valsts fonda zemju sadalīšanu Latgales kalpiem un trūcīgajiem zemniekiem, nododot to bezmaksas lietošanā.⁴

1. Latviešu konversācijas vārdnīca. 10. sēj. R., 1933.-1934., 20134. sleja.
2. "Darbs". 1925, Nr. 5., 43. lpp.
3. "Товарищ", 1930, № 3-4, c. 16.
4. Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi 7. R., 1958, 333. lpp.

Izvērstu buržuāziskās agrārreformas kritiku deva LKP CK 1930.gada februāra-marta paplašinātā plēnuma lēmums "Tēses par agrāro un nacionālo jautājumu Latgalē",¹ kurā tālāk attīstītas LKP prasības Latgales trūcīgās zemniecības un laukstrādnieku stāvokļa uzlabošanā. Šis LKP CK plēnuma lēmums dziļi un vispusīgi tika analizēts žurnālu "Товарищ" /1930.marts-aprīlis/ un "Cīņas Biedrs" /1930.maijs/ publicētajā rakstā "LKP pamatlinija Latgales jautājumā".² Autors uzsver, ka turpmākajās revolucionārajās cīņās uzvara un panākumi būs atkarīgi no savstarpējām strādnieku šķiras un zemniecības attiecībām un arī Latgales zemniecībai nākamās proletāriskās revolūcijas gatavošanā būs izcila loma. Arī 1933.gadā LKP CK "Latvijas laukstrādnieku, trūcīgo un vidējo zemnieku cīņas programma"³ izskaidroja, ka agrārā jautājuma konsekvēnta atrisināšana iespējama, vienīgi gāžot pastāvošo iekārtu, nodibinot Padomju varu. LKP aicināja aktīvā cīņā pret fašismu visus laukstrādniekus, trūcīgos un vidējos zemniekus. Partijas konkrētās prasības pauda plašo zemniecības slāņu vitālās vajadzības. Latgalē LKP izvirzīja prasību par visu muižnieku, baznīcu un klosteru, kā arī lielo lauku buržuāzijas zemju konfiskāciju līdz ar visu lauksaimniecisko inventāru un sadalīšanu Latgales kalpiem un trūcīgiem zemniekiem.

Tādā kārtā LKP veica ne vien plašu ideoloģisko cīņu, atmaskojot buržuāziskās agrārpolitikas būtību, bet izstrādāja arī zinātniski pamatotas agrārprogrammas prasības, uz kurām balstoties LKP Latgales organizācija buržuāziskās diktatūras gados nostiprināja sakarus ar zem-

1. Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. 4. R., 1958, 440.-443.lpp.
2. Raksta autors ir viena persona, kaut gan žurnālā "ТОВАРИЩ" parakstījies V.Čangenovs, bet "Cīņas Biedrī" kā "Čangalietis". Šķiet, ka minētā raksta autors varētu būt V. Zeimāls. A.A.
3. Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. 4. R., 1958, 582.-590.lpp.

niecību, izvērša komunistisku propagandu, saliedēja masas cīņai par padomju varas atjaunošanu.

* * *

*

LKP nācās izvērst ideoloģisko cīņu, atmaskojot ne vien Latgales darba tautas ekonomisko paverdzināšanu, bet arī tās nacionālo apspiešanu.

Viens no LKP ideoloģiskās cīņas aspektiem Latgales jautājumā bija cīņa par nacionālā mazākuma tautību tiesību vienlīdzību. Latgales iedzīvotāju daudznacionālais sastāvs latviešu buržuāzijā izraisīja vislielāko naidu. Latgale tika pasludināta par "visnelatviskāko" apgabalu, kur latviešu nacionālā kultūra esot visvairāk apdraudēta. Buržuāzija mēģināja iestāstīt tautai, ka krievi un ebreji apdraudot latviešu tautiskas intereses. Latviešu buržuāziskie nacionālisti centās latgaliešus noskaņot pret minoritātēm, ar "skaldi un valdi" principu nostiprināt nacionālisma ideoloģiju.

LKP Latgales organizācija savā preses orgānā "Latgališu Ceinia" izvērša neatlaidīgu cīņu pret latviešu buržuāzijas sludināto nacionālismu un noskaidroja, ka tautību naida ir buržuāzijas šķiras ierocis pret darba tautu. Fr. Miglans rakstā "Ko saka komunisti par tautību naidu?" uzsvēra, ka visas tautības Latvijā nebauda vienādas tiesības.¹ Kaut gan likumā par Latvijas izglītības iestādēm 39.pants paredzēja, ka visās obligātajās skolās mācības jāsniedz skolēnu ģimenes valodā², tomēr šis likums netika pilnībā ievērots. Buržuāziskā prese izvērša visplašāko kampaņu pret nacionālo minoritāšu tiesībām mācīties skolās dzimtajā valodā. Latvijas iedzīvotāju lie-

1. "Latgališu Ceinia", 1921, 15.febr., Nr.6.

2. Tautas izglītība Latvijā agrāk un tagad. Dokumentu un materiālu krājums. R., 1966, 15.lpp.

īkai "sakausēšanai", piemēram, Latgales skolotāju 5.kongress Rēzeknē /1931.aug./ nolēma, ka likvidējamas nacionālā mazākuma vidusskolas un veicināma cittautiešu iestāšanās latviešu skolās.¹ Latviešu turžūāzija ar skolu politiku vardarbīgā ceļā, īpaši fašistiskās diktatūras gados, realizēja nacionālo minoritāšu pārlatviskošanu.

Sevišķi daudz šķepu tika laužts jautājumā par krievu valodas lietošanu valsts iestādēs un tās mācīšanu skolās. 1931.gadā latviešu valoda tika pasludināta kā valsts valoda. Bet arī līdz tam krievu valodas mācīšana latviešu skolās tika visādi ierobežota. Arhīvu dokumenti, vecāku sapulču protokoli liecina, ka vecāku lielais vairums priekšroku deva krievu valodai kā pirmajai svešvalodai. Piemēram, 1921.gada 2.martā Valkas pilsētas skolas padome un vecāki izvirzīja prasību, ka galvenajai svešvalodai jābūt krievu valodai, jo ģeogrāfiskais stāvoklis un ekonomiskā dzīve noteikti norāda uz sakaru uzturēšanu ar kaimiņu lielo tautu un zemi.² Bet Izglītības ministrija, ignorējot vecāku gribu, par pirmo mācāmo svešvalodu tomēr noteica vācu valodu. Ar krievu valodas mācīšanu buržūāzija saistīja komunistisku orientāciju. Tā, piemēram, avīzes "Latvis" korespondents 1925.gadā sūrojās, ka Latgalē ļoti maz šinīs gados panākts, izplatot te latvisko kultūru un nostiprinot valstisko apziņu. "Pat latviskos pagastos puse no iedzīvotājiem raugās uz austrumiem."³

1. "Zemkopju Saule", 1931, Nr.9, 18.lpp.

2. Tautas izglītība Latvijā agrāk un tagad. Dokumentu un materiālu krājums. R., 1966, 92.lpp.

3. "Latvis", 1925, 17.janv., Nr.994.

Neraugoties uz prasību visās valsts iestādēs obligāti lietot latviešu valodu, Iekšlietu ministrijai nācās daļēji piekāpties un dažos Latgales pagastos, kur dzīvoja ļoti liels krievu tautības iedzīvotāju skaits, pagastu pašvaldību sēdēs, pagastu valžu dokumentos atļāva lietot krievu valodu. Tas atkal izsauca reakcionārās preses uzbrukumus, it kā krievu valoda tiekot pielīdzināta valsts valodai.

LKP veda nenogurstošu cīņu pret nacionālo minoritāšu valodas lietošanas tiesību apspiešanu. Komunistiskā partija savā 'deologiskajā cīņā balstījās uz V.I. Ļeņina atziņu, kas mācīja: "... ka nepieciešams: - lai obligātas valsts valodas nebūtu, gādājot, lai iedzīvotājiem būtu skolas, kur māca visās vietējās valodās, un ietilpinot konstitūcijā pamatlikumu, kas pasludina par spēkā neesošām ikkatras privilēģijas vienai no nācijām un ikkatru nacionālā mazākuma tiesību pārkāpšanu..."¹

LKP bija 1919.gadā padomju varas apstākļos uz - krājusi pozitīvu pieredzi, īstencjot nacionālā mazākuma valodu tiesību vienlīdzību. P. Stučka atzīmēja, ka 1919. gadā partijas prese iznāca 6 valodās /latviešu, krievu, vācu, ebreju, lietuviešu un igauņu valodā /² Padomju Latvijā valdības sēdes notika parasti latviešu valodā, bet runāja arī krievu valodā un pat vācu valodā, jo visvairāk izplatītās vietējās valodas bija visiem pie-
tikami zināmas.²

P. Stučkas darbos, LKP 22. konferences, LKP 7. kongresa, LKP 23. un 25. konferences, LKP CK 1930. gada

1. Ļeņins V.I. Raksti, 20.sēj., 55.lpp.

2. Stučka P. Par Padomju varu Latvijā 1918.-1920. Rakstu izlase. R., 1978, 365.lpp.

paplašinātā plēnuma un citos dokumentos atspoguļojas Komunistiskās partijas neatlaidīgā cīņa pret nacionālistisko šovinismu, par visu tautību un valodu tiesību vienlīdzību. LKP cīnījās par visu Latvijas darbaļaužu bez tautību izšķirības apvienošanu kopējai cīņai par padomju iekārtu, kura vienīgā varēja nodrošināt visu nāciju un arī nacionālo mazākumu tiesību vienlīdzību. Īpaši nozīmīgas bija P. Stučkas izteiktās marksistiskās atziņas darbā "Pret tautu ienaidu un tautisko ienaidu", kur, runājot par tautību līdzvērtību, viņš mēdza proletariātu nostāties šķiriskās pozīcijās. P. Stučka rakstīja: "Mēs nenoliedzam tautību starpību, bet mēs stāvam un mirstam" par tautību līdzvērtībām. Mēs nenīstam vācu, poļu, krievu, latviešu muižnieku kā vācieti, poli utt., bet kā muižnieku. Mēs nevajājam ebreju, vāciešu, krievu, latviešu utt. spekulantu kā ebreju, vācieti utt., bet kā spekulantu. Mēs nemīļojam krievu, ebreju, igauņu, leišu utt. strādnieku kā krievu, ebreju utt., bet kā strādnieku. Tāda ir mūsu Latvijas komunistu "ticība" nacionālajā jautājumā."¹

LKP savā idejiskā cīņā aizstāvēja ne vien nacionālo minoritāšu tautību tiesību vienlīdzību, bet nesaudzīgi atmākoja Latvijas nacionālās buržuāzijas ciešo sadarbību ar minoritāšu buržuāziju, vācu un poļu muižnieku, poļu garīdznieku un krievu monarhistu kontrrevolucionāro darbību Latvijā. LKP uzmanīgi sekoja un atmākoja nacionālo minoritāšu buržuāzijas piekopto nacionālistisku. Latgalē, piemēram, darbojās Krievu zemsties darbinieku savienība, pēc savas ideoloģijas monarhistiska organizācija, tai bija zināma ietekme krievu tautības zemnieku vidū.²

1. Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proletariāts. Darbu izlase, 1906.-1930. R., 1972, 242.lpp.
2. LKP CK PVI PA 240.f., 1.apr., 495.lieta, 592.lpp.

LKP prasīja visu tautību un valodu brīvību Latvijā, cīnījās pret līdzekļu atraušanu nacionālo mazākumu skolām, pret nacionālo mazākumu valodas apspiešanu. LKP nosodīja kulturāli nacionālās autonomijas politiku, kas nacionālo mazākumu skolās ļāva brīvas rokas reakcionāriem elementiem.

Jāpiezīmē gan, ka nacionālo minoritāšu skolās ne vienmēr tika ievārots skolēnu nacionālās piederības princips, piemēram, Latgalē krievu skolās mācījās dažādu tautību pārstāvji. Nacionālo minoritāšu skolas audzināja jaunatni latviešu buržuāzijai vēlamā pretpadomju garā. To apliecināja LKP 24. konference (1927) un LKP 8. kongresā (1931) LKP Latgales organizācijas delegāta ziņojums.¹ Latgalē bija aktivizējušies krievu monarhisti, kas izvērsa monarhistisku agitāciju zemnieku un strādnieku vidū. Par monarhistu propagandas centriem bija kļuvušas Rēzeknes, Ludzas un Daugavpils krievu vidusskolas, kur par skolotājiem strādāja vecās cariskās iekārtas aizstāvji. Te tika izplatīta baltgvardu literatūra, kas sabiedrisko domu noskaņoja naidam pret PSRS. Monarhisti pretpadomju agitācijai izmantoja arī dažas krievu sporta un kultūras biedrības: Ludzā - "Богатырь", Daugavpilī "Илья Муромец" un "Русский Домик". Visas minētās organizācijas finansēja valdības kultūras fonds, tās saņēma līdzekļus arī no ārzemēm.

¹ LKP CK PVI PA 240. f., 1. apr., 495. lieta, 568. un 592. lp. Latvijas Komunistiskās partijas VIII kongress, marts, 1931. g. Protokoli un rezolūcijas. "Spartaks", 1931, 149. lpp.

Skolu jautājumā LKP ieturēja pareizu ļēpinisku viedokli. LKP 23.konferences lēmumā "Nacionālā jautājumā" /attiecībā uz Latgali/ bija demokrātiska prasība, lai skolu mācības valodu noteic vietējās pašvaldības, bērnu vecāku padomes vai pilna kopējā sapulce.¹ LKP prasīja arī baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas.

LKP pareizi izprata ideoloģiskā darba aktualitāti nacionālo mazākumu darbaļaužu vidū, rūpējās par marksistiskās literatūras un preses nodrošināšanu krievu un ebreju valodā. LKP veica lielu darbu Latgales darbaļaužu internacionālā saliedēšanā, audzināja arī nacionālo mazākumu darbaļaudisšķiru cīņas garā kā pret savas tautības, tā pret latviešu nācījas buržuāzijas kundzību.

* * *

LKP ideoloģiskās cīņas praksē buržuāziskajā Latvijā nācās sastapties ar visai sareģītu sociālu parādību, kura bija ieguvusi nacionālās apspiestības raksturu: latviešu valdošās "baltiešu" buržuāzijas aprindas latviešu nācījas "sakaustēšanas" vārdā noniecināja un vardarbīgā ceļā apspieda latviešu tautas daļas - latgalliešu etnogrāfiskās, valodas u.c. ipatnības. Latvijā divdesmitajos un trīsdesmitajos gados turpinājās latgaliešu etnogrāfiskās grupas saplūšanas process ar pārējiem latviešiem. Šo vēsturiski progresīvo nacionālās konsolidācijas procesu Latvijas buržuāzija ar piespiedu metodēm centās visādi paātrināt, izvēršot uzbrukumu latgaliešu etnogrāfiskajām ipatnībām.

¹ Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. 4. R., 1956, 331.lpp.

LKP vajadzēja ieņemt marksistisku viedokli jautājumā par latgāliešu nacionālo piederību. Lai mobilizētu Latgales strādnieku šķiru un zemniecību cīņā pret ekspluatācijas pamatiem, vajadzēja izstrādāt arī prasības Latgales darbaļaužu nacionālās apspiestības likvidēšanai. Vispirms LKP izvērsa ļoti asu cīņu par latgāliešu izlokēņu līdztiesību ar latviešu valodu.

Pārlasot divdesmito un trīdesmito gadu buržuāziskos preses izdevumus, rodas iespaids, ka Latvijas valdošajām buržuāziskajām aprindām nav cita svarīgāka jautājuma kā "latgāliešu valodas" jautājums. Minēsim dažus izvilkumus. "Baltiešu" buržuāzijas ideologs H. Asars uzskatīja, ka latgāliešu "valoda" nevienam dzīvī nav vajadzīga un neko nedod. Garīdznieks J. Kundziņš puda uzskatu, ka latgāliešu "valoda" ir tikai sakropļota latviešu valoda ar krievu vārdu piemaisījumu. "Latvija ir viena, viņā ir viena valoda un katra ierēdņa pienākums ir runāt valsts valodā. Nekādas citas valodas nedrīkst būt ne Kurzemē, ne Vidzemē, ne Latgalē", lasām "Latvija" Latgales pielikumā.² No J. Kundziņa uzskatiem izriet prasība kategoriski aizliegt latgāliešiem runāt savās augšzemnieku dialektā latgāliešu izloksnēs, kaut gan 1921. gada valsts noteikumos par latgāliešu izloksnes lietošanu bija teikts, ka visām valsts iestādēm un amatpersonām jāpieņem iestāžu un privātpersonu ierīcumi latgāliešu izloksnē, ka Latgalē valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī amatpersonām ir tiesība lietot latgāliešu izloksni darbvedībā un sarakstoties utt.³ B. Stalidzāns savukārt uzstājās pret latgāliešu izloksnes mācīšanu pamatskolās un pret tās "nelikumīgu" mācīšanu arī Latgales vidusskolās.⁴

1. "Latvis", 1930, 9.sept., Nr.2662.

2. Turpat, 1924, 16.janv., Nr.698.

3. Likumkrājuma izvilkums par laiku no 1919.līdz 1934.g. 15.maijam. R., 1939, 74.lpp.

4. "Brīvā Zeme", 1924, 21.okt., Nr.240.

Latvijas valdošās buržuāzijas aprindas uzskatīja, ka latgaliešu izloknespiespiedu kārtā ir jāaizliedz, uz Latgales skolām darbā jānosūta "baltiešu" skolotāji, kuriem te jāveic "kultūras un gaismas nesējas funkcijas tumšajā Latgalē."¹ "Baltiešu" inteligences pieplūdumu Latgalē uzskatīja par līdzekli nepieciešamā pretsvara izveidošanai krievim un ebrejiem.² 1930.gadā no 1300 līdz 1400 Latgales skolu skolotājiem ap 1000 bija "baltieši".³

Latgaliešu "valodas" jautājums tika mākslīgi saasiņāts, lai Latgales skolās nostiprinātu nacionālistisku audzināšanas garu, un lai izkonkurētu latgaliešu skolotājus.

V.I. Ļeņins darbā "Kritiskas piezīmes nacionālajā jautājumā" uzsvēra, ka pilnīga tiesību vienlīdzība valodas ziņā jāattiecinā arī uz dialektiem, kurus savā novadā, apriņķī, vai pat apriņķa daļā vēlas izmantot iedzīvotāji.⁴ Mums ir ļoti svarīgas šīs V.I. Ļeņina izteiktās augstākā mērā demokrātiskās atziņas. Tātad marksisti atzīst dialektu un izlokšņu lietošanas līdztiesību literārajai valodai. Latviešu buržuāziskās nācijas tālākajā konsolidācijā kapitalisma attīstības gaita pakāpeniski novestu pie Latgales izlokšņu atšķirību izzušanas bez jebkādu piespiedu metožu pielietošanas, bez īpašas "nūjas" politikas obligātās valsts valodas apgušanā. V. Zeimāls 1925. gadā atzīmēja, ka latviešu literārā valoda ir jau laidusi saknes Latgalē un nacionālās neapmierinātības oļonis mēklējams ne jau valodas prašanā, bet gan tafiekonomiskajā atpalicībā, kāda pastāv Latgalē, salīdzinot ar pārējo Latviju.⁵

1. "Latvis", 1923, 12.dec., Nr.672.
2. "Jaunākās Ziņas", 1923, 11.maijs, Nr.100.
3. "Товарищ", 1930, N 3 - 4, 26.lpp.
4. Ļeņins V.I. Raksti, 20.sēj., 24.lpp.
5. "Darbs". 1925, Nr.5, 44.lpp.

Ļemot vērā vēsturisko apstākļu īpatnības - 250 gadu ilgo atšķirtību no pārējās Latvijas, Latgalē ne vien sarunu valodā, bet arī literatūrā bija nostiprinājies augšzemnieku dialekts, bet pār latviešu literārās valodas pamatu kļuva vidus dialekts.

Katoļu geridzniecība, kura carisma apstākļos Latgalē baudīja lielas privilēģijas, lai paturētu Latgales tautas masas savā idejiskā ietekmē un lai aizkevētu latgaliešus tuvināties pārējiem latviešiem, šim nolūkam sāka pat avīzi drukāt augšzemnieku dialektā. Viņu mērķis - uzturēt pleisi starp vienas latviešu tautas daļādu novadu iedzīvotājiem, lai tādejādi sargātu katolicisma ideoloģijas nedaļu kundzību Latgalē.

LKP veica principiālu cīņu, nosodot to nievājošo atlieksmi pret latgaliešu izloksnām, ar kādu izturējās latviešu buržuāziskā prese, aizstāvēja latgaliešu izlokšņu līdztiesību ar latviešu literāro valodu. LKP izdeva samērā plašā klāstā augšzemnieku dialektā komunistisko presi un literatūru, jo Latgales novada tautas masas gadsimtu ilgās atšķirtības laikā nebija vēl paspējušas apgūt latviešu literāro valodu. Mūsdienās visi Latgales latviešu iedzīvotāji ir apguvuši literāro latviešu valodu, un tāpēc vairs nev nepieciešams izdot augšzemnieku dialektā pat tās dažas rajonu avīzes, kas Padomju Latvijā iznāca vēl līdz 1958. gadam.

LKP saprata, ka pilnīga nacionālās spēpiestības un nacionālās nevierlīdzības likvidēšana Latvijā visos tās izpaušmes veidos iespējama vienīgi proletāriskās revolūcijas ceļā, likvidējot privātipašumu un nodibinot proletariāta diktatūru.

LKP Latgales nacionālās spēpiestības likvidēšanai propogandēja presību piešķirt Latgalei plašu apgebsalu autonomiju un 1926.gadā, LKP 23.konferencē - Latgales paš-

noteikšanās tiesības līdz pat pilnīgai atdalīšanai no Latvijas¹.

Prasība pēc Latgales pašnoteikšanās tiesībām izrietēja no nepareizā pieņēmuma, ka latgalieši uzskatāmi par atsevišķu nāciju. Objektīvi novērtējo nacionālo attiecību attīstības procesus, varam konstatēt, ka buržuāziskās diktatūras apstākļos Latvijā norisa tālāks latviešu nācijas konsolidācijas process, ko pavadīja latgaliešu un arī pārējo nacionālo minoritāšu pakāpeniska vardarbīga asimilācija. Īpaši krasi šī vardarbīgā asimilācija bija vērstā pret latgaliešiem. Marksisms-lenīnisms atzīst asimilācijas vēsturiski progresīvo nozīmi, bet konsekventi cīnās pret vardarbīgu asimilāciju.

LKP veda principiālu revolucionāru idejisko cīņu pret latgaliešu etnisko ipatnību, izloknes noniecināšanu, pret latgaliešu sociālo diskrimināciju, atmaskoja buržuāzisko nacionālismu un šovinismu. LKP, cīnoties pret tautisko nacionālismu, centās pasargāt Latvijas proletariātu no saindēšanās ar nacionālā pārākuma apziņu. Latgales autonomijas ideju LKP izvirzīja, lai nostiprinātu visas Latvijas proletariāta kopīgo vienoto fronti pret buržuāziju, un V. Zeimāls uzsvēra, ka šī prasība jāizstāv, ne tikai latgaliešiem, bet vispirms "baltiešu" strādniecībai.²

Tomēr Latgales autonomijas un pašnoteikšanās prasība nebija vēsturiski pamatota. Šis jautājums prasa dziļākus pētījumus.

Latgalē buržuāziskās diktatūras gados, neraugoties uz Latvijas valdošās ideoloģijas krasi izteiktā nacionālisma uzbrūkošo raksturu, neizveidojās nacionāla masu kustība, jo LKP Latgales darbaļaužu nacionālo neapmierinātību ievirzīja šķiru cīņās gultnē. Visas latgaliešu buržuāzijas aprindas bija tik stipri saistītas un saaugušas ar Latvijas buržuāziskās valsts iekārtu un sevi uzskatīja par latviešu

¹ Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK Plenumu rezolūcijas un lēmumi, I. R., 1958, 332.lpp.

² "Darbs", 1925, Nr. 5, 44.lpp.

nācijas pamatkodolu, ka neviena no politiskajām partijām atsevišķi, neč arī Latgales buržuāzija kopumā neuzstājās par Latgales atdalīšanos no Latvijas. Latgalešu buržuāzija vienīgi dažkārt saeimā savu šķirisko mērķu maskēšanai izmantoja Latgales nacionālās ipatnības kā politiskās šantāžas līdzekli. Nacionālai kustībai Latgalē nebija nacionāla pamata, jo latgalieši ir latviešu nācijas sastāvdaļa. LKP izvirzīja politiskajai šķiru cīņai un nacionālo attiecību situācijai neatbilstošus lozungus - prasību pēc Latgales autonomijas un pašnoteikšanās. Latgales un pārējās Latvijas attiecību kompleks nenoliedzami ietvēra sevi arī nacionālās attiecības, bet nacionālo attiecību saasināšanās notika vienas latviešu nācijas iekšienē, ko izsauca latviešu buržuāzijas valdošo aprindu pret latgaliešiem piekoptā vardarbīgā asimilācija, kā arī Latgales ekonomiskā un sociālā paverdzināšana.

Latgales pašnoteikšanās lozungs nebija populārs Latgales komunistu un darbaļaužu masu vidū. LKP Latgales apgabala organizācija 1928.gada saeimas priekšvēlēšanu kampanijā neizvirzīja Latgales pašnoteikšanās lozungu. Vēlāk, novērtējot saeimas vēlēšanu rezultātus, LKP Latgales organizācijas pārstāvis uzsvēra, ka Latgales zemniecībā nav populārs lozungs par pašnoteikšanos.¹ LKP CK sastādītajā priekšvēlēšanu platformā turpretī šis lozungs bija ietverts, un LKP CK prasīja arī turpmāk to popularizēt Latgales darbaļaužu masās.

Latgales pašnoteikšanās lozungs vēl saglabājās LKP CK 1936.gada maija Plēnuma rezolūcijā, kurā aicināja izveidot antifašistisku tautas fronti.² Latvijas proletariāta un zemniecības, kā arī visu demokrātisko spēku apvienošanai cīņā pret fašismu Latgales pašnoteikšanās tiesību

1. LKP CK PVI PA 240.f., 1.apr., 504.lieta, 475.lp.

2. Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK Plēnumu rezolūcijas un lēmumi. 1. R., 1958, 609.lpp.

lozungu nevarēja attiecināt uz latviešu proletariāta saliedēšanu. V.I. Ļeņins pašnoteikšanās tiesības izvirzīja apspiesto nāciju proletariāta saliedēšanai un savstarpējās uzticības nostiprināšanai ar apspiedējas nācijas proletariātu daudzniecīgu valsti. Pašnoteikšanās tiesību princips nav piemērojams proletariāta saliedēšanai cīņā pret buržuāziju nacionālas valsts ietvaros.

Šis dažas teorētiskās neskaidrības un kļūdas LKP politisko lozungu izvēlē nekādā ziņā nemazina tā milzīgā darba nozīmīgumu, ko ideoloģiskās cīņas jomā veica LKP, atmaskojot kā latviešu valdošo buržuāzisko aprindu, tā latgaļiešu un arī nacionālo minoritāšu buržuāzisko nacionālismu.

Latvijas proletariāts Komunistiskās partijas idejiskā darba rezultātā palika uzticīgs Ļeniniskajiem proletāriskā internacionālisma principiem. LKP Latgales apgabala organizācija deva lielu ieguldījumu, saliedējot Latgales darbaļaudis kopīgai cīņai ar visas Latvijas strādnieku šķiru un zemniecību par buržuāzijas kundzības likvidēšanu.

LKP ideoloģiskā cīņa pret buržuāzisko nacionālismu Latgales jautājumā buržuāziskās diktatūras gados palīdzēja strādnieku šķirai un zemniecībai izprast nacionālās apspiešanas cēloņus, noskaidrot šķiru cīņas uzdevumus, audzināja visus Latvijas darbaļaudis proletāriskā internacionālisma garā. Komunistiskās partijas internacionālistiskā nostāja nodrošināja arī nacionālo mazākumu darbaļaužu visaktīvāko iesaistīšanos revolucionārajā kustībā. Latgales darbaļaudīm bija viens ceļš — kopā ar visas Latvijas strādnieku šķiru un zemniecību cīnīties par padomju varas atjaunošanu Latvijā. Šai cīņai Latgales novada darbaļaudis deva lielu ieguldījumu.

Padomju varas gados ir notikusi latviešu sociālistiskās nācijas ekonomiskā, morāli politiskā un kulturālā konsolidācija, izveidojusies latviešu sociālistiskā nācija. Līdz nepazīšanai ir pārvērtusies Latgale, tā kļuvusi par ekonomiski spēcīgu novadu. Par agrāk nepiedzīvotu uzplaukumu liecina izglītības un kultūras līmeņa celšanās, uz visiem laikiem zudusi tā starpība un plaissa, kas pastāvēja starp Latgali un pārējiem Latvijas novadiem.

Pēteris Stučka LVU
PSKP vēstures katedras doc.

Dz. Š m i d r e

LATVIEŠU NĀCIJAS TĀLĀKA KONSOLIDĀCIJA ATTĪSTĪTĀ SOCIĀLISMA POSMĀ

Padomju nāciju un tautību kopēja darba rezultātā mūsu valstī uzcelta attīstīta sociālistiska sabiedrība. Uz šādas pakāpes tagad notiek sociālistisko nāciju un tautību tālāka uzplaukums un pakāpeniska tuvināšanās.

"Šī tuvināšanās notiek apstākļos, kad uzmanīgi tiek ņemtas vērā nacionālās īpatnības un sociālistisko nacionālo kultūru attīstība. Pastāvīgi ievērot gan visas mūsu Savienības kopējās intereses, gan arī ikvienas to veidojošās republikas intereses - tāda ir partijas politikas būtība šajā jautājumā."¹ Partijas nacionālā politika maksimāli ņem vērā tiklab nacionālos faktorus tautu dzīvē, kā arī to attīstības internacionālo pamatu.

Sabiedrisko zinātņu aktuāls uzdevums ir parādīt, kādas pārmaiņas norit padomju tautu nacionālajā attīstībā nobriedušā sociālistisma posmā, kāda ir nācijas kā sabiedriskās attīstības nenovēršamas formas un padomju sabiedrības magistrālās attīstības savstarpējā sakarība.

Padomju sociālistisko nāciju un tautību attīstības likumsakarību izpētes metodoloģiskais pamats ir marksistiskā nācijas un nacionālo attiecību teorija, it sevišķi V.I. Leņina mācība par kapitālisma divām tendencēm nāciju un nacionālo attiecību attīstībā,² par sabiedriskās dzīves internacionalizāciju kapitālismā un sociālistiskā.³

1 PSKP XXIV kongresa materiāli. R., 1971, 86. lpp.

2 Leņins V.I. Raksti, 20. sēj., 11. lpp.

3 Turpat, 19. sēj., 213. lpp.

Nācija kā vēsturiska cilvēku kopība ir sevišķi sarežģīts sociāls organisms. Galvenā nācijas īpatnība, kas to atšķir no citām vēsturiskām cilvēku kopībām (šķiras, sociāla slāņa, profesionālas grupas u. tml.) ir tā, ka nācijas kopības pamatā ir kapitālismam vai sociālismam piemētošie sociālie sakari nesaraujamā vienībā ar etniskajiem sakariem. Tieši šādā vienībā ietverta nacionālo sakaru, nacionālās konsolidācijas būtība.

Vieni no svarīgākajiem marksisma-ļepinisma nācijas teorijas metodologiskajiem jautājumiem ir jautājums par darbaļaužu masu izšķirošo lomu nācijas attīstībā un jautājums par sociālekonomisko un šķirisko faktoru prioritāti salīdzinājumā ar etniskajiem faktoriem.

Nacionālie procesi aptver ārkārtīgi plašu un sarežģītu parādību loku, sākot ar nācijas ekonomiskās dzīves parādībām un procesiem un beidzot ar nacionālo psihologiju. Nacionālajam var būt spīgti izteikta nacionāla specifika (literatūra, māksla, valoda, tradīcijas), var arī nebūt (zinātne, tehnika, vispārējās izglītības sistēma u. tml.).

Daudzpusīgo nacionālo procesu analīzes ērtības labad padomju zinātnieki izdala nacionālajā divas puses -

1 Jēdziens nacionālais tiek lietots divējādi: vārda šaurā izpratnē, kad ar to saprot tikai etniskos procesus un faktorus, un vārda plašā izpratnē, kad šinī jēdzienā ietver nācijas sabiedriskās dzīves visas puses, visas parādības un procesus. Rakstā jēdziens nacionālais lietots vārda plašajā nozīmē.

sociālo un etnisko.¹

Padomju zinātnieki noteikti uzsver, ka nacionālā dalījums sociālajā un etniskajā ir ļoti nosacīts, jo, pirmkārt, sociālais un etniskais ir nesaraujami saistīti un, otrkārt, etniskais arī ir sociālais, tas ir, sabiedriskais. Sociālais nācijas struktūrā ir izšķirošais, bet tas tomēr nelikvidē zināmu etniskā patstāvību un nemazina etnisko faktoru lomu nācijas dzīvē. Etniskais ir būtiska nacionālā sastāvdaļa. Bez etniskā nacionālā esamība vispār nav iespējama.

Sociālais nācijas tapšanā un attīstībā ir galvenokārt cilvēku ekonomiskie sakari un to nosacītās šķiru un sociālo slāņu savstarpējās attiecības. Etniskais nacionālajā ir valoda, teritorija un kultūras, sadzīves, ticējumu, tradīciju, apziņas un psiholoģijas īpatnības (bet ne viss saturs), kas izveidojušās ģeogrāfiskās vides, nācijas izcelšanās un vēsturiskās attīstības savdabību ietekmē. Sociālais un etniskais nācijas būtībā, nacionālajās attiecībās atrodas dialektiskā kopsakarībā, nesaraujamā vienībā, tomēr noteicošā

---

1 Daži autori (Ананченко Н.П. От нации к интернациональной общности людей. - "Вопросы истории", 1967, №3, с.93; Сульженко В.К. О соотношении классового и национального в общественном развитии. - В сб.: Национальное и интернациональное в жизни народа. Выпуск I. Киев, 1970, с.78).

uzskata, ka nācijas būtībā ir vēl trešā puse - internacionālie elementi. Manuprāt, izdalīt internacionālo kā īpašu nacionālā pusi nav pareizi. Internacionālais ir sociālistisko nāciju attīstības pamats, bet nacionālais organiski iekļaujas internacionālajā. Pareizi būtu runāt par nacionālā un internacionālā dažādu samēru nācijas dzīves sociālajos un etniskajos faktoros.

loma vienmēr ir sociāliem, šķiriskiem faktoriem.¹

Sociālais nacionālajā nosaka nācības tipu. Kapitālistiskās nācības atšķiras no sociālistiskajām ar sociālo struktūru, tas ir, kā sociālas kopības. Viens un tā pati nācija kapitālismā un sociālismā ir dažādi sociāli organismi, bet nācības galvenās etniskās pazīmes abiem nācības tipiem pamatos ir vienādas.

Kapitālisma apstākļos nācijai raksturīgs antagonisms starp sociāliem un etniskiem momentiem. Etniskais apvieno nācības pārstāvjus, bet sociālais sašķel, jo privātīpašums uz ražošanas līdzekļiem daļa etniskajā ziņā tuvus cilvēkus naidīgās šķirās, un, kapitālismam attīstoties, antagonisms starp šķirām (nācības daļām) kļūst jo asāks.²

V.I. Ļeņins rakstīja: "Katrā mūsdienu nācijā ir divas nācības... Katrā nacionālajā kultūrā ir divas nacionālās kultūras..."³

Sociāli šķiriskajās attiecībās buržuāziskajā sabiedrībā pastāv "divas nācības", bet etniskajā tikai viena. Lai cik asa ir šķiru cīņa, tā nespēj sagraut nācības etnisko kopību.⁴

¹ Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. Изд. 2-е. М., 1974, с. 13, 14, 25, 29; Куличенко М. И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития. М., 1972, с. 308; Джунусов М. С. Теория и практика развития социалистических национальных отношений. - "Вопросы философии", 1967, № 9, с. 37..

² Козаев А., Кониев Ю. Соотношение социального и этнического в структуре нации. - В сб.: Развитие национальных отношений на современном этапе коммунистического строительства. Пятигорск, 1968, с. 96, 97.

³ Ļeņins V. I. Raksti, 20. sēj., 15. lpp.

⁴ Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. М., 1972, с. 37, 38.

Sociālistiskā sociālais un etniskais nācijas struktūrā atrodas saskanīgā kopsakarībā. Sociālistiskā pieaug sociālo faktoru loma nācijas attīstībā, kaut arī salīdzinājumā ar kapitālismu, kā vēlāk redzēsīm, palielinās arī etnisko faktoru loma. Sociālais veicina etniskā progresīvu attīstību un etniskais savukārt sekmē sociālo faktoru uzplaukumu. Rezultātā nemitīgi nostiprinās sociālistisko nāciju un tautību iekšēja vienotība, norisinās nacionāla sociālistiska konsolidācija. Tai ir liela nozīme sabiedrības attīstībā. Padomju nāciju un tautību nacionālā vienotība un padomju daudznāciju tautas aizvien pieaugošā vienotībā ir savstarpēji saistītas.

"Bet cilvēku starpnacionālajai kopībai ir nepieciešama nāciju un tautību iekšēja etniska konsolidācija," norāda M.Kims.¹

Viens no nacionālo attiecību problēmu izpētes galvenajiem aspektiem ir nāciju attīstības un tuvināšanās ekonomisko, politisko un sociālo pamatu izziņāšana. Vispusīgi jānoskaidro un jāanalizē ražošanas spēku attīstības, sabiedrības politiskās organizācijas un sociāli šķiriskās struktūras ietekme gan iekšnacionālo, gan starpnacionālo attiecību attīstībā.

Sociālistisko nāciju attīstības procesu izpētei ir liela teorētiska un praktiska nozīme. Tikai dziļi izziņot nacionālās attīstības procesus, iespējams atklāt sociālistisko sabiedrisko attiecību ietekmi nacionālās dzīves likumsakarībās, izprast nacionālās attīstības vadošās tendences nobriedušā sociālisma posmā.

Pēdējos gados vairāki padomju zinātnieki (M.Džunovs, E.Tadevosjans, M.Kuļičenko, J.Bromlejs u.c.) ir atzinuši, ka daudzu nāciju attīstībai veltīto pētījumu zinātniskais līmenis vēl nav pietiekams. Tā, piemēram, M.Kuļičenko raksta, ka autoru vairākums, analizējot

1 Kims M. Padomju tauta - jauna vēsturiska kopība.

sociālistisko nāciju un tautību formēšanos un attīstību, parasti aprobežojas ar ekonomikas, kultūras, nacionālā valstiskuma attīstības apskatu vispār. Netiek skaidri izdalīts nacionālais aspekts tautu dzīvē un līdz ar to netiek dziļi un vispusīgi parādīti un analizēti procesi, kas norit nacionālās attīstības gaitā. Vēl nenoteiktāk autori apskata attiecības starp sociālo un etnisko nacionālajā attīstībā, starp nacionālo un internacionālo.

Lai gūtu pilnīgu nacionālās attīstības, nacionālās konsolidācijas ainu, nepieciešams līdztekus nācijas jaunās sociālās būtības apskatam parādīt arī etnisko pazīmju pārveidošanos sociālistiskās iekārtas apstākļos. Pārmaiņas nacionālās attīstības sociālajā un etniskajā sfērā notiek vienlaikus, savstarpējā kopsakarībā un nosacītībā.¹

Nacionāliem faktoriem ir un arī tuvākajā nākotnē būs redzama loma padomju tautu dzīvē, tie daudzējādā ziņā ietekmē komunisma celtniecību un ne velti nacionālām attiecībām pievērsta tik liela uzmanība partijas programmas dokumentos un kongresu materiālos, raksta J. Bromlejs un V. Kozlovs. Tas izskaidro daudzu humanitāro zinātņu pārstāvju lielo ieinteresētību izpētīt procesus, kas izraisa nacionālo faktoru lomas un izpausmes formu pārmaiņas, pašu nacionālo kopību pārmaiņas. Šo procesu izpēte ir sevišķi aktuāla mūsdienās, kad zinātniski tehniskā revolūcija paātrina sociālekonomisko un kultūras attīstību, būtiski pārmaina visas dzīves sfēras.²

Tikai dziļi izziņot tautu dzīvē norītošo sociālo un etnisko procesu raksturu un savstarpējās attiecības,

---

1. Куличенко М.И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития, с. 308, 343, 443.

2. Бромлей Ю.В. Козлов В.И. Ленинизм и основные тенденции этнических процессов в СССР. - "Советская этнография", 1970, №1, с. 3.

var atrisināt šo procesu patiesi zinātniskas vadīšanas uzdevumus.

Padomju sociālistisko nāciju un tautību formēšanās likumsakarības, to nacionālās attīstības formas un saturu, nāciju un tautību sadarbību un tuvināšanos teorētiskā un vēsturiskā aspektā pētījuši vairāki desmiti izcilu padomju zinātnieku: M. Džunusova, T. Burmistrova, I. Camerjans, A. Jegiazarjans, G. Zimans, M. Kuļičenko, L. Metelica, A. Agajevs, M. Kims, M. Rosenko u.c. Publicētas fundamentālas monogrāfijas, zinātnisku rakstu krājumi, zinātniski teorētisku konferenču materiāli, brošūras un atsevišķi raksti. Nākuši klajā darbi, kuri būtiski padziļina mūsu priekšstatus par padomju sociālistiskajām nācijām un tautībām un to attīstības likumsakarībām.

Sociālā un etniskā attiecības nacionālajā attīstībā, sociālistisko nāciju un tautību iekšējās konsolidācijas problēmas risinājis daudz šaurāks padomju zinātnieku loks. Ļoti nozīmīgi ir vairāki akadēmiķa M. Džunusova darbi, kuri nāca klajā gados, kad padomju zinātniskajā literatūrā noritēja diskusija par jēdzienu "nācija" (1966-1970) un arī vēlāk. M. Džunusovs ļoti noteikti un pārliecinoši izvirzīja jautājumu par sociālo un etnisko nacionālajā attīstībā, to ciešo kopsakarību.¹ Nāciju attīstība, rakstīja M. Džunusovs, norit,

1 Šī kopsakarība starp citu ietverta jēdzienā "sociāli etniska" kopība, kuru diskusijas laikā pamatoja un ieviesa daudzi padomju zinātnieki (T. Burmistrova, M. Džunusovs, P. Rogāčevs, M. Sverdļins u.c.). Šī jēdziena skaidrojumā daudz darījis M. Džunusovs. Viņš argumentēti parāda, ka ikviena etniska kopība (cilts, tautība, nācija) ir sociāla kopība. Bet ne katra sociāla kopība (šķira, kārta, sociāla grupa) ir etniska kopība. Jēdziens sociāli etniska kopība izsaka to kopējo, kas piemīt ciltij, tautībai un nācijai (Джунусов, турпин. ак. нāk. лpp.

no vienas puses, mainoties to ekonomiskai, sociāli politiskai un kultūras dzīvei, no otras puses, uz etnisko pazīmju tālākas atklāsmes un attīstības pamatiem. Nācijas attīstība ir integrāls process. Tas aptver pārmaiņas gan nācijas dzīves sociālajos, gan etniskajos faktoros. Tādēļ nācijas attīstība izpaužas ne vien rūpniecības un lauksaimniecības kāpinājumā, progresīvajās šķiriskās struktūras pārmaiņās, bet arī valodas, nacionālās pašapziņas, nacionālā lepnuma utt. attīstībā.¹

Sociālā un etniskā attiecības nacionālajā attīstībā risinātas vairākos nācijas un nacionālo attiecību teorijai veltītos darbos. PSKP CK Marksisma-ļeņinisma institūta izdotās kolektīvās monogrāfijas "Ļeņinisms un nacionālais jautājums mūsdienu apstākļos" abos izdevumos šis jautājums apskatīts teorētiskā plāksnē, sevišķi uzsverot sociālo un etnisko faktoru sarežģīto kopsakarību, nepieciešamību pareizi izprast sociālā

НУСОВ М.С. Ленинизм и национальный вопрос. М., 1972, с. 10.).

Šis jēdziens jau stingri ieviesies padomju vēsturiskajā, filozofiskajā un etnogrāfiskajā literatūrā.

Viens no nedaudzajiem, kas noraida šo jēdzienu, ir M. Kuļičenko. Pēc viņa domām, šis jēdziens mudinot pārvērtēt etniskā un nenovērtēt sociālā faktora lomu nācijas dzīvē, bet sociālais ir noteicošais (Куличенко М. И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития. с. 30-34.).

Nekādā mērā neapstrīdot tāzi, ka sociālais nācijas būtībā ir noteicošais, tomēr nopietni jāšaubās, vai atteikšanās no jēdziena "sociāli etniska kopība" palīdzēs pareizāk izprast sociālā un etniskā samēru nācijas struktūrā.

1 Дхунусов М.С. Нация как социально-этническая общность людей. - "Вопросы истории", 1966, №4, с. 30.

un etniskā attiecības.¹

M.Kuličenko jau iepriekš minētajā monogrāfijā samērā detalizēti analizē sociālistisko padomju nāciju un tautību formēšanās un attīstības sociālos un etniskos aspektus, sevišķi akcentējot tēzi, ka padomju tautu nacionālās attīstības raksturīgākā iezīme nobriedušā sociālisma posmā ir manāma iekšējās konsolidācijas pastiprināšanās un ka nacionālās attīstības procesi norit nesaraujamā sakarā ar tuvināšanās procesiem un lielā mērā uz tās pamata.²

Sevišķi jāizceļ vairāki darbi, kuros kompleksi risinātas padomju nāciju nacionālās attīstības problēmas. Te pirmajā vietā jāmin ukraiņu zinātnieks F.Gorovskis, kurš ukraiņu sociālistiskās nācijas nacionālās konsolidācijas sociologiskai analīzei veltījis doktora disertāciju, publicējis monogrāfiju³ un atsevišķus rakstus.

Šais darbos analizēta mūsdienu sociālistiskās nacionālās attīstības būtība, avoti un likumsakarības. Autors izvirza tēzi un formulē likumu par sociālistisku konsolidācijas tipu un parāda šīs konsolidācijas nacionālos un internacionālos pamatus. F.Gorovskis uzsver, ka jēdziens sociālistiskās nācijas attīstība nozīmē progresīvas pārmaiņas gan nācijas dzīves sociālajos, gan etniskajos faktoros; ka nācijas attīstības kvalitatīvā noteiksme rodama nācijas sociālistiskajā konsolidācijā, tas ir, nācijas iekšējās vienības nostiprināšanas procesos; ka sociālistiskā nacionālā kon-

1 Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. М., 1972, с.11-12; там же, изд.2-е, М., 1974, с.12-37.

2 Куличенко М.И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития, с.307-355.

3 Дисертācija un monogrāfija ukraiņu valodā.

Горовский Ф.Я. Социально-политические основы расцвета и сближения нации в СССР. Автореферат докт. диссерт. Киев, 1970, с.41.

solidācija ir specifiska sociālistisko nāciju uzplaukuma forma; ka nacionālā konsolidācija ir komplekss sociāli etniskais process un ka nacionālās attīstības pamatā ir katras nācijas radošo spēku un vispusīga brālīgo tautu pieredzes un sasniegumu izmantošana.¹

F.Gorovskis secina, ka pastāv objektīvs iekšnacionālās sociālistiskās konsolidācijas likums. Tā būtību autors formulē šādi²: sociālisma attīstība objektīvi izraisa dziļus iekšnacionālās konsolidācijas procesus, kas ved uz nācijas pilnīgu vienību, sociālistisko nāciju pāraugšanu komunistiskajās un tālākajā perspektīvā uz nāciju saplūšanu.³

1975.gadā nāca klajā interesanta un saturīga V.Naulko monogrāfija, kurā parādīta Ukrainas iedzīvotāju sociāli etniskās struktūras dinamika laika posmā no 20. gs. sākuma līdz mūsu dienām, analizēti Ukrainā norītošie etniskie procesi, internacionālo iezīmju nostiprināšanās ukraiņu sociālistiskās nācijas kultūrā un sadzīvē. Ievērojama uzmanība veltīta sociāli šķiriskā un nacionālā attiecībām Ukrainas dzīvē.⁴

Vidusāzijas tautu iekšējās konsolidācijas procesi dziļi zinātniski analizēti M.Sužikova monogrāfijā.⁵

1 Горовский Ф.Я. Социалистический тип консолидации наций и его национальные и интернациональные основы. - В со.: Национальное и интернациональное в жизни народа. Выпуск 2. Киев, 1970, с. 48, 49, 51, 53, 56.

2 Pēc viņa domām formulējums ir ļoti aptuvens.

3 Горовский Ф.Я. Социально политические основы расцвета и сближения наций в СССР. Автореферат докт. диссерт., с. 27.

4. Нaulko В.И. Развитие межэтнических связей на Украине. Киев, 1975. 275 с.

5. Сузиков Н.М. Социально-экономические проблемы национальной консолидации. Алма-Ата, 1968. 379 с.

Pazīstamais padomju etnogrāfs J. Bromlejs savā monogrāfijā apskata etnisko procesu tipus, kā arī kultūras un psiholoģijas etniskās funkcijas.¹

Saturā bagāta un daudzējādā ziņā pirmreizīga ir 1973. gadā izdotā kolektīvā monogrāfija "Sociālais un nacionālais", kurā apkopoti kompleksu etnosocioloģisko pētījumu rezultāti Tātārijas APSR. Monogrāfijā analizēts plašs problēmu loks, tanī skaitā etnisko faktoru ietekme uz sociālajiem procesiem un parādībām, nacionālo procesu izpausmes savdabība dažādā sabiedriskā vidē un dažādās sociālās situācijās, pētīta tautu sociālās attīstības, to kultūru un nacionālo attiecību savstarpējā atkarība u.c.²

Īpašā grupā, manuprāt, iedalās darbi, kuros parādīts, kādas būtiskas pārmaiņas tās vai citas etniskās pazīmes attīstībā izraisa kardinālie sociālistiskie pārkārtojumi sabiedrības dzīvē. Vairāki saturīgi darbi veltīti sabiedrības un valodas ciešajiem abpusējiem sakariem. Šīs problēmas aktualitāti akcentē M. Rudzīte: "Ir svarīgi noskaidrot, kā attīstīta sociālisma periodā izpaužas valodas likumsakarības, kas pastāvējušas ilgu laiku, un kā rodas jaunas tendences un kādas ir to attiecības ar citu sociālistisko nāciju valodu kopējām attīstības tendencēm izvērstas komunisma celtniecības laikā."³

Valodas un sabiedrības attiecības apskatītas vairākos darbos. Gribas atzīmēt kolektīvo monogrāfiju "Valoda un sabiedrība"⁴, kurā parādīts, ka valoda - viena no svarīgākajām etniskajām pazīmēm - ir ātri sociāla parādība, ka sabiedrība ietekmē valodas attīstību,

1 Бромлей Д. В., Этнос и этнография, М., 1973, 281 с.

2 Социальное и национальное. М., 1973, 330 с.

3 Rudzīte M. Baltistikas attīstības aktuālās problēmas. - "Padomju Latvijas Komuniste", 1975, Nr. 9, 57. lpp.

4 Язык и общество. М., 1968, 255 с.

tās sociālās funkcijas un arī strukturālo attīstību. Par to publicējuši grāmatas arī J. Dešerijevs¹, I. Belogeds², K. Hanazarovs³ un citi autori. Nākuši klajā arī darbi par nacionālās psiholoģijas⁴, nacionālo tradīciju un paražu attīstību un pārmaiņām sociālisma un komunisma celtniecības gaitā.⁵ Nacionālo kultūru uzplaukumi un tuvināšanās, kas notiek aizvien ātrāko sociālo pārkārtojumu ietekmē, pētījuši ļoti daudzi zinātnieki, bet mūs interesējošā aspektā it sevišķi G. Lomidze⁶, A. Jegorovs⁷, A. Agajevs⁸ u.c.

Latviešu sociālistiskās nācijas attīstības problēmas zinātniskajā literatūrā tiek risinātas gausi. Pagaidām nav publicēti komplekss, apkopjoša rakstura darbi, kuros būtu parādīta latviešu tautas atdzimšana padomju varas gados, tās jaunā sociālā kvalitāte un visu dzīves sfēru nerimtīgs uzplaukums sadarbībā un mijiedarbībā ar citām padomju nācijām un tautībām.

Latviešu sociālistiskās nācijas formēšanās apraka-

1. Дешериев Ю.В. Закономерности развития и взаимодействия языков в советском обществе. М., 1966. 402 с.
2. Белодед И.К. Развитие языков социалистических наций в СССР. Киев, 1969. 307 с.
3. Ханазаров К.Х. Сближение наций и национальные языки в СССР. Ташкент, 1963. 241 с.
4. Джандильдин Н. Природа национальной психологии. Алма-Ата, 1971. 304 с.
5. Умурзакова О.П. Сближение быта и традиций социалистических наций. Ташкент, 1971. 240 с.
Сарсенбаев Н. Обычай и традиции в развитии. Алма-Ата, 1965. 325 с.
6. Ломидзе Г. Ленинизм и судьбы национальных литератур. М., 1972. 265 с.
7. Егоров А. Проблемы эстетики. М., 1974. 415 с.
8. Агаев А.Г. Социалистическая национальная культура. М., 1974. 135 с.

tita akadēmiķa K. Strazdiņa grāmatā.¹ Šinī darbā parādīta sociālistiskās sabiedrības uzcelšana Latvijas PSR, kardinālās pārmaiņas republikas iedzīvotāju sociālajā struktūrā, straujais ekonomikas un kultūras uzplaukums, maz skarot nacionālos un internacionālos procesus. Turklāt šis darbs nāca klajā 1961. gadā, kad nevisai sen bija noslēdzies latviešu buržuāziskās nācijas pāraugšanas process sociālistiskajā nācijā. Pieņācīgi novērtējot šī darba nozīmi, jāatzīst, ka tam nepieciešams turpinājums. Attīstītā sociālisma posmā nāciju attīstība sasniedz jaunu, augstāku pakāpi. Straujāka kļūst ikvienas nācijas un tautības attīstība, intensīvāka to savstarpējā ietekmēšanās un bagātināšanās, pastiprinās jaunās vēsturiskās cilvēku kopības - padomju tautas integrējošā loma.

Zināmā mērā nacionālos un internacionālos procesus Padomju Latvijā analizējis A. Holmogorovs², apkopodams viņa vadībā republikā vairāku gadu (1964-1969) laikā veikto konkrēti sociologisko pētījumu rezultātus. Šo pētījumu galvenais aspekts bija parādīt kopēju, internacionālu iezīmju rašanos starp republikā dzīvojošo tautību pārstāvjiem. Iegūtie dati ļauj spriest arī par jaunām iezīmēm latviešu sociālistiskās nācijas sadzīvē, sadzīves tradīcijās, valodā, apziņā.

Ļoti nozīmīgi ir Latvijas PSR ZA Vēstures institūta etnogrāfijas sektora veiktie etnogrāfiskie pētījumi par padomju sadzīves tradīciju attīstību Padomju Latvijas pilsētās un laukos, par jaunām iezīmēm ģimenes attiecībās, kolektīvas atpūtas formās u. c., kuri apliecina latviešu nācijas iekšējās saliedētības nostiprināšanos, padomju tautu savstarpējo tuvināšanos.³

1 Strazdiņš K. Latviešu sociālistiskā nācija. R., 1961. 105 lpp.

2 Холмогоров А. И. 'Интернациональные черты советских наций'. М., 1970. 222 с.

3 Afheologija un etnogrāfija. 6. sēj., R., 1964; 9. sēj., R., 1970; 10. sēj., 1973.

Sociālistiskās sabiedrības ietekmi mūsdienu latviešu literārās valodas attīstībā apskatījuši valodnieki A.Laua, A.Blinkena, M.Rudzīte, R.Grabis, V.Skujiņa u.c.

Tomēr, lai parādītu latviešu sociālistiskās nācijas attīstību, tās nacionālo konsolidāciju uz sociālā un etniskā dialektiskas vienības pamata, tuvināšanos ar citām padomju tautām, nepieciešami kompleksi pētījumi, kuros izmantoti statistikas avoti, konkrēti socioloģiski pētījumi, etnogrāfijas, demogrāfijas un valodniecības materiāli. Pareizs šīs problēmas risinājums prasa stingri ievērot vienu no marksisma-ļeņinisma nācijas teorijas svarīgākām tēzēm, kurai ir metodoloģiska nozīme: nacionālais ir rezultāts sociālisma divu objektīvo, savstarpēji saistīto tendenču darbībai nāciju un nacionālo attiecību attīstībā.

Rakstā "Latviešu nācijas tālāka konsolidācija attīstītā sociālisma posmā" izvirzīts visai pieticīgs uzdevums - izklāstīt dažas padomju zinātnieku jaunākās teorētiskās atziņas par padomju sociālistisko nāciju un tautību nacionālās konsolidācijas problēmām, par nacionālo un citnacionālo avotu ciešo nesaraujamo vienību nacionālās attīstības procesos un šo atziņu gaismā parādīt gan sociālo, gan etnisko faktoru attīstību latviešu sociālistiskās nācijas dzīvē nobriedušā sociālisma posmā, latviešu nācijas saliedētības nostiprināšanos.

x x
x

Marksisma-ļeņinisma klasiski vairākkārt norādījuši, ka ekonomiskās attiecības gala rezultātā nosaka visas pārējās sabiedriskās dzīves sfēras. Protams, katrai sabiedriskās dzīves sfērai, tanī skaitā nacionālo attiecību sfērai, ir savas specifiskas likumsakarības, bet tās darbojas uz noteikta ražošanas veida pamatiem, noteiktu ekonomisko likumu kopuma ietvaros.

Priekšvārdā darbam "Par politiskās ekonomijas kritiku" K.Markss šo ideju formulēja kā galveno sociolo-

gisko likumu: "Materiālās dzīves ražošanas veids nosaka sociālo, politisko un garīgo dzīves procesu vispār"¹ Šī nosacītība pilnā mērā attiecas arī uz nacionālo attīstību.

Tādēļ starp daudzajām nacionālo attiecību problēmām ļoti nozīmīga ir nāciju un tautību attīstības un tuvināšanās ekonomisko pamatu izpēte. M. Džunusovs par lielu zinātniskās literatūras trūkumu uzskata to, ka nav pietiekami izziņāta ekonomikas ietekme etnisko procesu attīstībā, nav noskaidrots šīs iedarbības mehānisms.²

Ekonomiskā dzīve, materiālā ražošana ir konkrētais pamats, uz kura rodas, īstenojas un pilnveidojas sociālistisko nāciju un tautību nacionālie un starpnacionālie sakari. Intensīvi izvēršoties starpnacionālajiem sakariem un nostiprinoties daudz nāciju padomju tautas ekonomiskās dzīves kopībai, vienlaikus kļūst ciešāki ikvienas nācijas iekšējie ekonomiskie sakari. Pilnveidojas sabiedriskā darba dalīšana republikas (nācijas) ietvaros, starp pilsētu un laukiem, starp atsevišķiem republikas rajoniem. Dažādu, pat attālu rajonu iedzīvotāji tiek iesaistīti intensīvā saimnieciskā dzīvē, nacionālie sakari kļūst plašāki, modificējas to raksturs un arī formas, pakāpeniski izlīdzinās atsevišķu novadu un rajonu ekonomiskās attīstības līmenis.

Raksturīgs piemērs mūsu republikā ir Latgale, kas pirms Oktobra revolūcijas un arī buržuāzijas kundzības gados palika industriāli vāji attīstīts novads, maz tika iesaistīta Latvijas ekonomiskajā dzīvē. Padomju varas gados Latgales rūpniecība attīstījās ļoti strauji. Piemēram, tikai Daugavpilī vien padomju varas gados uzcelti un rekonstruēti 26 uzņēmumi, to vidū Ļeņina kom-

1 Markss K., Engelss F. Darbu izlase, 2 sējumos.

1. sēj. R., 1950, 326. lpp.

2 Джунусов М. Нация как социально-этническая общность людей. - "Вопросы истории", 1966, № 4, с. 30.

jaunatnes ķīmiskās šķiedras rūpnīca, motovelokēžu rūpnīca, elektroinstrumentu rūpnīca.¹ Rēzeknē uzcelts un darbojas Rēzeknes piena konservu kombināts, Rēzeknes slaukšanas iekārtu rūpnīca, Rēzeknes PSKP XXIV kongresa elektrisko celtniecības instrumentu rūpnīca un citi uzņēmumi. Nozīmīgi rūpniecības uzņēmumi izauguši arī citās Latgales pilsētās - Līvānos, Balvos, Ludzē, Krāslavā, Viļānos un pat lauku apvidos (Stružānos, Kupravā).

Daugavpils iedzīvotāju skaits 11 gados (1959 - 1970) palielinājies no 66,5 tūkstošiem līdz 100,4 tūkstošiem, tas ir, par vienu trešo daļu.² Tātad komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecības gaitā nostiprinās latviešu sociālistiskās nācijas ekonomiskās dzīves kopība, kas vienlaikus ir padomju daudznācijas tautas ekonomiskās dzīves kopības organiska daļa, norit latviešu sociālistiskās nācijas ekonomiska konsolidācija. Tās spilgts izpaudums ir ekonomisko interešu kopības nostiprināšanās. Visas latviešu sociālistiskās nācijas šķiras un sociālie slāņi ir kopīgi ieinteresēti attīstīt republikas tautas saimniecību, dot maksimālu ieguldījumu Padomju zemes bagātību vairošanā. To, starp citu, apliecina sociālistiskās sacensības vēriens Latvijas PSR. 1974. gadā republikā vairāk nekā 960 tūkst. darba cilvēku bija iesaistījušies visas tautas sacensībā. Vairāk nekā pusmiljons cilvēku, tūkstošiem brigāžu, iecirkņu, ceļu, uzņēmumu un organizāciju kolektīvu piedalījās kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu.³

Ražošanas spēku straujā attīstība, sevišķi kompleksās mehanizācijas un automatizācijas ieviešana tieši

1 Azāns V. Pilsētai - kompleksu attīstību - "Padomju Latvijas Komunisti", 1973, Nr.1, 10.lpp.

2 Латвийская ССР в цифрах в 1974 году. Р., 1975, с.23.

3 Zitmanis A. Sociālistiskā sacensība iegūst aizvien plašāku vērienu. - "Padomju Latvijas Komunisti", 1974, Nr.7, 8.lpp.

ietekmē arī etniskos procesus, veicina darba paņēmieni un darba rīku unifikāciju gan nācijas vai tautības ietvaros, gan starp nācijām un tautībām.

Minēsim piemēru. Latviešu apdzīvotā etniskā teritorija nepavisam nav liela, un tomēr ne viens vien darbs dažādos novados agrāk tika izpildīts dažādi, tika lietoti novadam specifiski darba rīki un darba paņēmieni. Vidzemē rudzus un kviešus plāva ar vienroci, Kurzemē ar garkāti un Latgalē ar sirpi. Arī labības statīvus veidoja zināmā mērā atšķirīgus. Mūsdienās lauku darbu mehanizācija kolhozos un padomju saimniecībās unificē darba rīkus un darba paņēmienus pat starpnāciju (republiku) mērogā, vismaz vienas klimatiskās zonas ietvaros. Pieredze liecina: jo augstāks ir ražošanas attīstības līmenis, jo mazāk izteikta ir tautas materiālās kultūras etniskā specifika.

Ražošanas spēku varenais uzplaukums veicina iedzīvotāju migrāciju tiklab starp republikām, kā arī etniskās teritorijas robežās. 1970. gada vispārējās tautu skaitīšanas dati liecina, ka Padomju Latvijā 138 865 cilvēki attiecīgajā dzīves vietā bija nodzīvojuši nepilnus divus gadus. No tiem 93 601 bija ieradies no citiem mūsu republikas rajoniem un 45 264 no citām republikām. Tātad migrācijas procesos dominē iedzīvotāju pārvietošanās republikas robežās. Turklāt dati liecina, ka migrē gan no laukiem uz pilsētām un otrādi, gan no vienas pilsētas uz citu pilsētu, no vienas lauku apdzīvotas vietas uz citu. Tā, piemēram, no vienas Latvijas PSR pilsētas vai pilsētas tipa ciemata uz citu pārcēlušies 26 018 cilvēku, no laukiem uz pilsētām - 25 013, no pilsētām vai pilsētas tipa ciematiem laukos ieradušies 16 167 cilvēki, bet savas lauku adreses

mainījuši 26 403 cilvēki.¹ No visiem migrantiem, kuri no 1959.gada līdz 1970.gadam no lauku rajoniem pārcēlušies uz Latvijas PSR pilsētām, 76,1% ir mūsu republikas iedzīvotāji.²

Intensīva iedzīvotāju migrācija ir būtisks faktors, kas veicina nācijas etnisko cēmentēšanos. Cilvēki apmainās ar darba pieredzi, uz abpusējas adaptācijas pamata nivelējas kultūras un sadzīves atšķirības, iznūd dialektu un izlokšņu atšķirības.

Latviešu sociālistiskās nācijas ekonomiskās dzīves kopības nostiprināšanās, tās ekonomiska konsolidācija ir pamats, uz kura izvēršas un nostiprinās nacionālie sakari, aktivizējas progresīvie etniskie procesi.

Izcili svarīga nozīme iekšnacionālo un starpnacionālo sakaru formēšanā un attīstībā ir sabiedrības sociālajai struktūrai. Šķira un nācija ir sociālas kopības, kas neizslēdz viena otru. Šķira kā cilvēku sociāla kopība vienlaikus ir plašākas vēsturiskas kopības - nacionālas kopības daļa. Tādējādi attiecības starp šķirām vienlaikus ir attiecības starp atsevišķām nācijas daļām. Šķiru attiecību pamatā ir šķiru intereses, un tieši šīs šķiru intereses nosaka nacionālo attiecību tipu, raksturu un attīstības tendences. Kapitālismā nacionālās attiecības attīstās cīņā un konfliktos un turklāt šī attīstība norit stihiski.

Sociālisma celtniecības gaitā strādnieku šķiras vadībā formējas sociālistiska nācija, veidojas principiāli jauna nacionāla kopība, kurā raksturo morāli politiska vienotība un draudzība, sadarbība un tuvināšanās ar citām sociālistiskām nācijām un tautībām.

1 Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Т.7. Миграция населения, число и состав семей в СССР, союзных и автономных республиках, краях и областях. М., 1974, с.141, 162.

2. Миграционная подвижность населения в СССР. М., 1974, с.56, 58.

Strādnieku šķiras vadošā loma nacionālajā attīstībā sociālisma apstākļos izpaužas ļoti daudzpusīgi. Strādnieku šķiras vadībā norit nacionālā valstiskuma celtniecība un attīstība, izvēršas darbaļaužu sabiedriskā aktivitāte, nostiprinās un pilnveidojas sociālistiskās ražošanas attiecības un nācijas ekonomiskās dzīves kopība. Strādnieku šķira, kas ir visinternacionālistiskākā pēc savas būtības, nodrošina iekšnacionālo un starpnacionālo sakaru un sadarbības internacionālo pamatu.

Komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecība izraisa pārmaiņas nācijas sociālajā struktūrā un šīs pārmaiņas ietekmē nacionālo attīstību, nacionālās konsolidācijas procesus.

Notiecošā nozīme nācijas atdzimšanā sociālismā, uzsver M.Kuļičenko, tās konsolidācijā un nacionālās vienotības nostiprināšanā ir tādiem tīri sociāliem faktoriem kā strādnieku šķiras un zemniecības savienības nostiprināšanās, šķiru un sociālo grupu tuvināšanās, būtisko atšķirību izzušana starp pilsētu un laukiem, starp fizisko un garīgo darbu.¹

Nācijas sociāli šķiriskās konsolidācijas centrālā problēma ir nepieciešamība pārvarēt šķiru atšķirības starp strādniekiem un kolhozniekiem, kā arī atšķirības starp sociālajām grupām šķiru iekšienē.² 1959. un 1970. gada tautu skaitīšanas dati liecina, ka Latvijas PSR, tāpat kā visā Padomju zemē, aug strādnieku šķiras īpatsvars un tuvinās pilsētas un lauku sociālā struktūra. 1959.gadā no visiem republikas iedzīvotājiem strādnieku bija 53,1%, kalpotāju 20,3%, kolhoznieku 26,1%, bet

1 Куличенко М.И. Актуальные проблемы марксистско-ленинского учения о нациях и национальных отношениях в условиях социализма. - В кн.: Социализм и нации. М., 1975, с.70.

2 Šīs problēmas uz Latvijas PSR datu pamata pētījuši J.Porietis, E.Mūrnieks, L.Zīle, M.Ašmane.

1970.gadā attiecīgi 56,6%, 25,5% un 17,6%.¹

1959.gadā 66% nodarbināto republikas pilsētu iedzīvotāju bija strādnieki, bet republikas laukos tikai 35%, bet 1970.gadā attiecīgi 63,3% un 47%. Kolhoznieku īpatsvars iedzīvotājos tam pašā laikā samazinājies no 56% līdz 38,1%.²

Tātad, kā liecina dati, nobriedušā sociālisma periodā noris jūtamas pārmaiņas republikas iedzīvotāju sociālajā struktūrā. Mainās samērs starp trim komponentiem: strādnieku šķiru, kolhozu zemniecību un inteligenci. Strādnieku šķiras kvantitatīvā un kvalitatīvā izaugsme ir likumsakarīga, un tam ir būtiska nozīme nacionālajā attīstībā.

Tieši strādnieku šķira ietekmē nacionālās konsolidācijas būtību, nācījas idejiski politisko saliedētību.

"Sociālistiskās nacionālās kopības kodols, tās vadmaiss spēks ir strādnieku šķira, kas spēj apvienot un vest sev līdzī darbaļaudis, ieviest nācījas dzīvē organizētības un sociālistiskās disciplīnas garu.

Būdamā visapzinīgākā un organizētākā šķira, kas no sīkpašnieciskās un individuālistiskās psiholoģijas paliekām atbrīvojusies pilnīgāk nekā citi nācījas slāņi, strādnieku šķira ir nācījas kopējo interešu konsekventa paudēja un tās saliedētājs spēks."³

Svarīgs nacionālās konsolidācijas aspekts ir sievietu vieta un loma, to pilnīga līdztiesība sabiedriskajā dzīvē, jo sievietes - tā ir puse no nācījas. 1970.gada skaitīšanas dati rāda, ka no katra loceņā republikā

1 Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Т.5. Распределение населения СССР, союзных и автономных республик, краев и областей по общественным группам, источникам средств существования и отраслям народного хозяйства. М., 1973, с.13.

2 Turpat, 31.lpp.

3 Kims M. Padomju tauta - jauna vēsturiska kopība, 18.lpp.

dzīvojošo latviešu-vīriešu, kas vecāki par 10 gadiem, 502 bija ieguvuši augstāko un vidējo (pilnu vai nepilnu) izglītību, no katrām 1000 latvietēm - 476, bet starp tautas saimniecībā nodarītajiem - attiecīgi 630 un 684.¹ Tātad starp strādājošiem latviešiem ir vairāk izglītotu sieviešu nekā vīriešu.

Padomju sabiedrības centrālais attīstības virziens komunisma celtniecības periodā ir sociālā viendabīguma formēšanās. PSKP XXIV kongresa materiālos teikts: "Partijas politikas uzdevums ir veicināt strādnieku šķiras, kolhozu zemniecības un inteligences tuvināšanos, pilsētu un lauku, garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību pakāpenisku pārvarēšanu. Tas ir viens no svarīgākajiem bezšķiru komunistiskās sabiedrības celtniecības sektoriem."²

Šī kopējā procesa sastāvdaļa ir ikvienas padomju nācijas un tautības aizvien pilnīgāka sociālā viendabīguma veidošanās. Kā liecina augstāk minētie statistikas dati, Padomju Latvijā norisinās manāms sociālās integrācijas process, veidojas sociāli viendabīga sabiedrība. Tādējādi nobriedušā sociālisma posmu raksturo kvalitatīvi jauna padomju tautu iekšējās un starptautiskās saliedētības pakāpe.

Sociālekonomiskie faktori veido visu sabiedrisko, tanī skaitā arī etnisko, procesu bāzi, tie ir daudz dinamiskāki nekā etniskie faktori. Mainoties sabiedriski ekonomiskajām formācijām, nācijas dzīves ekonomiskais pamats un nācijas sociālā struktūra mainās kardinali, bet etniskajām pazīmēm nav tieša sakara ar sabiedriski ekonomisko formāciju, tās nav tieši atkarīgas no ražošanas veida. Neatkarība, protams, nav absolūta. Vienlaikus ar nacionālās attīstības sociālo aspektu un tā noteicošā ietekmē notiek jūtamas, pat

1 Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Т.4. Национальный состав населения СССР. М., 1973, с.590.

2 ПДКР XXIV конгресса материāли. Р., 1971, 82.лpp.

būtiskas pārmaiņas arī nāciju un tautību etniskajās pazīmēs - teritorijas un valodas kopībā, nacionālajā kultūrā, sadzīvē, nacionālajā psiholoģijā. Pieaug etnisko faktoru sociālā loma, protams, ne jau salīdzinājumā ar sociālajiem faktoriem, bet salīdzinājumā ar kapitālisma stadiju. Cēlonis tam ir, pirmkārt, nācijas vitālo spēku un potenci pilnīgas atraisīšanās un pilnīgas izpausmes iespējas, etnisko faktoru daudz dziļāka un daudzpusīgāka mijiedarbība ar nacionālās attīstības sociālajiem faktoriem un, otrkārt, tautas masu vēstures veidotāju lomas nemitīgs pieaugums sociālisma un komunisma celtniecības apstākļos.

Ikvienas nācijas un tautības nacionālajā attīstībā svarīga nozīme ir teritorijas kopībai. Etniskā teritorija, tāpat kā valoda, nav tieši atkarīga no sabiedriski politiskās iekārtas. Bet tikai sociālismā tautas iegūst patiesu teritorijas kopību. Privātīpašuma likvidēšana uz zemi, ūdeņiem, zemes dziļu bagātībām utt. pārvērš etnisko teritoriju par patiesu visas tautas īpašumu. Brīvas pārvietošanās iespēja teritoriālo kopību padara no formālas, kāda tā ir, pastāvot kapitalistiskajai nācijai, par faktiski - patiešām realizējamu kopību. Tiek likvidēti šķēršļi, kas kapitalismā aizkavē nacionālos sakarus starp dažādām nācijas daļām, pat starp atsevišķiem cilvēkiem. Tas viss neapšaubami veicina nacionālo konsolidāciju.¹

Interesantas domas par etniskās teritorijas pārveidošanos sociālisma un komunisma celtniecības gaitā izsaka M. Kuļičenko. Viņš raksta, ka sociālismā pamatos nemainīgs paliek vienīgi nacionālās teritorijas fiziskais raksturojums. Sociālismā cilvēku materiālās labklājības nemitīgas kāpināšanas interesēs tiek pārveidota daba: ierīkoti kanāli, mākslīgas ūdenskrātuves, apgūtas neskartas zemes, stādīti meži. Parādās jaunas

1 Kims M. Padomju tauta - jauna vēsturiska kopība, 18.lpp.

pilsētas, ciemati, ierīkotas satiksmes magistrāles u. tml.¹ Patiešām tas tā arī ir. 1959.gadā tautu skaitīšanas laikā Latvijas PSR vēl neregistrēja Olaines un Stučkas pilsētu iedzīvotājus, jo šādu pilsētu vēl nebija. 1975.g. janvārī Olainē dzīvoja jau 12,5 tūkstoši iedzīvotāju, Stučkā - 4,9 tūkstoši. Republikā radušies arī jauni pilsētas tipa ciemati - Vangaži, Roja, Kuprava.²

Pēckara gados (1946-1974) republikā uzcelti un atjaunoti 212 lieli valsts rūpniecības uzņēmumi. Uzcelti un nodoti lietošanā dzīvojamie nami ar 17,9 miljoniem m² dzīvojamās platības, tanī skaitā pilsētās un pilsētas tipa ciematos - 13,7 m². Atcerēsimies, ka buržuāziskajā Latvijā 20 gados (1920-1940) pilsētās tika uzcelts nepilns miljons m² apdzīvojamās platības.³

Padomju varas gados republikā nosusināti 1,7 miljoni ha pārāk mitras augsnes, bet buržuāziskajā Latvijā tika nosusināts pavisam tikai 71 tūkstotis ha.⁴

Turklāt nedrīkst aizmirst, ka Padomju zemē kopīga teritorija ir ne vien ikvienai nacionālai kopībai, bet kopīga teritorija ir arī visai padomju daudznāciju tautai - tā ir PSRS teritorija. Padomju Savienībā nācijām un tautībām ir savs nacionālais valstiskums, ir savas teritorijas robežas, bet nav robežu problēmas. Nacionālās teritorijas robežas nekādi neietekmē tautu sadarbību un tuvināšanos, nekavē migrācijas procesus. PSRS tautu dzīvē galvenais ir visām nācijām un tautībām kopīgais.

Arī valoda nav tieši atkarīga no ražošanas veida, tomēr tā ietekme valodas attīstībā ir liela. Valoda ir

---

1 Куличенко М.И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития, с.343, 344, 451.

2 Латвийская ССР в цифрах в 1974 году, с.23,24,26.

3 Turpat, 10., 11.lpp.

4 Turpat, 9.lpp.

sabiedrības produkts, uzsver izcilais padomju valodnieks J. Dešerijevs. Pēc savas būtības un galvenās funkcijas tā ir sabiedriska parādība. Valodā viss ir sociāls tanī nozīmē, ka valoda nevar ne funkcionēt, ne attīstīties ārpus sabiedrības.¹

Bet arī sabiedrība nevar pastāvēt bez valodas. V. I. Leņins rakstīja, ka valoda ir svarīgākais cilvēku sazināšanās līdzeklis.²

Valoda funkcionē un attīstās oļešā savstarpējā saistībā ar sabiedrību, kas runā šajā valodā. Valoda kalpo sabiedrības progresam, un sabiedrības augšupeja savukārt sekmē valodas attīstību.

Būtiskās pārmaiņas, kas notikušas Padomju zemes tautu dzīvē pēc Oktobra revolūcijas, atspoguļojas arī to valodās, kas kļuvušas bagātākas leksiski, stilistiski un funkcionāli. Valodas attīstības tempi, atbilstami sabiedrības vajadzībām, ir atkarīgi no tā, cik intensīvi tautas dzīvē notiek pārmaiņas sabiedriski ekonomiskajā un kultūras jomā, no tā, cik daudzveidīgi un bagāti ir tautas sakari ar citām tautām.³

Komunisma celtniecības periodā, atbilstoši jaunajiem vārīriskās attīstības apstākļiem, nacionālo valodu attīstībā iezīmējas jaunas tendences. Pieaug literārās valodas loma sabiedrības attīstībā. Cēlonis tam ir sabiedriskās attīstības straujīe tempi un sabiedrības pārstāvju - valodas veidotāju un lietotāju sabiedriskās aktivitātes pieaugums, viņu aktīvā līdzdalība komunisma celtniecības jautājumu risināšanā.⁴

1 Дешериев Ю. Д. Проблема функционального развития языков и задачи социолингвистики. - В кн.: Язык и общество. М., 1968, с. 55.

2 Leņins V. I. Raksti, 20. sēj., 362. lpp.

3 Rudaite M. Baltistikas attīstības aktuālās problēmas. - "Padomju Latvijas Komunisti", 1975, Nr. 9, 57. lpp.

4 Белодед И. К. Развитие языков социалистических наций СССР. Киев, 1969, с. 69, 70.

Valodas nemitīga attīstība ir objektīva nepieciešamība. Bez valodas kopības nav iespējama nacionālā attīstība, nācijas ekonomikas un kultūras progress, masu sabiedriskās aktivitātes kāpinājums.

Padomju varas gados paplašinājušās latviešu valodas sociālās funkcijas, tās lietošanas sfēra. Mūsdienu latviešu literārā valoda tiek lietota visās latviešu sociālistiskās nācijas dzīves un darbības jomās: sabiedriski politiskajā un kultūras dzīvē, zinātnē un tehnikā, presē utt. Pirmspadomju periodā ievērojama latviešu nācijas daļa runāja teritoriālajos dialektos un izloksnēs, kas vienlaikus, var teikt, bija arī sociāli dialekti, jo runātāju vairākums bija trūcīgo darbaļaužu pārstāvji, kuriem bija liegtas izglītības iespējas.

Latviešu valodas attīstību mūsdienās raksturo manāma teritoriālo dialektu un izloksņu izzušana. Latviešu sociālistiskās nācijas lielum lielais vairākums apguvis literāro valodu.

Literārās valodas ieviešanos sekmē grāmatu, žurnālu un laikrakstu izplatīšanās tautā, izglītības līmeņa kāpums, teātri, televīzija, radoraidījumi, kultūrizglītības iestāžu darbs utt., tas viss, kas nodrošina patiesi fundamentālu latviešu literārās valodas funkcionēšanas bāzi.

Minēsim dažus datus. Laikā no 1945.-1973.gadam republikā latviešu valodā izdoti 30 tūkstoši grāmatu (iespiedvienības) ar kopējo tirāžu 250 miljonus eksemplāru.¹

Laikā no 1940.-1974.gadam Latvijas PSR tautsaimniecībā nodarbināto speciālistu skaits ar augstāko vai vidējo speciālo izglītību audzis 7,9 reizes, tanī skaitā ar augstāko izglītību - 9,6 reizes. Grāmatu un žurnālu skaits masu bibliotekās palielinājies 22 reizes.²

1 Latvijas PSR tautas saimniecība. Statistika gada grāmata. R., 1974, 487.lpp.

2 Латвийская ССР в цифрах в 1974 году, с.42,43.

Valodas sabiedriskās funkcijas ietekmē valodas struktūru. Tas nozīmē, ka valoda arī savā uzbūvē ir sociāli nosacīta.¹ Valodas sfēra, kura visciešāk saistīta ar tautas dzīvi, ir leksika. Sabiedrībā ik dienas norit valodas jaunrades process. Leksikā kā spoguļi atainojas stāvoklis sabiedrībā. Valodniece A. Blinkena norāda, ka ikviena pārmaiņa sabiedrībā, atklājumi zinātnē, sasniegumi mākslā un tehnikā, arī katrs sadzīves ikdienas jaunums - tas viss atspoguļojas valodā, galvenokārt leksikā.²

Mūsdienu latviešu literārās valodas leksika ir ļoti bagāta. To apliecina oriģinālās un tulcotās literatūras izdevumi visdažādākajās kultūras, zinātnes un tehnikas nozarēs.

Tātad ar pilnu pārliecību varam apgalvot, ka sociālistiskās tautas saimniecības attīstības straujie tempi, latviešu nācījas jaunās sociālās kvalitātes tapšana un vētrainais kultūras uzplaukums ir cēlonis un stimulē latviešu literārās valodas uzplaukumam un latviešu sociālistiskās nācījas valodas kopības nostiprināšanai, nācījas konsolidācijai valodas sfērā.

Svarīgs nācījas attīstības un tuvināšanās faktors ir kultūra. Tās sociālo lomu var pareizi izprast tikai ciešā sakarībā ar sabiedrības sociālekonomiskajiem procesiem. Kultūras saites ar tautas masu darbību kļūst jo ciešākas, kultūras audzinošā loma kļūst jo lielāka, jo pilnīgāk strādnieku šķiras ideoloģija - marksisms-ļeņinisms - nostiprinās visās garīgās kultūras jomās. Sociālisma kultūra iegūst jaunu kvalitāti, tās loma sabiedrības dzīvē pieaug, tā kļūst par patiesu sabiedriskās attīstības faktoru.

1 Филин Ф.П. К проблеме социальной обусловленности языка.- В кн.: Язык и общество. М., 1968, с.20.

2 Blinkena A. Latviešu valodas attīstība sociālistisko nācīju uzplaukuma un tuvināšanās procesā.- "Padomju Latvijas Komunisti", 1974, Nr.8, 65.lpp.

Kultūras loma ir sevišķi liela sociālistisko sabiedrisko attiecību pāraugšanā komunistiskajās attiecībās. Tikai kultūra, nacionāla pēc formas un sociālistiska pēc satura, kuru apguvušas darbaļaužu masas, spēj pakāpeniski pārvarēt būtiskās atšķirības starp fizisko un garīgo darbu, nodrošināt vispusīgi attīstītas personības veidošanu.

Nacionāla sociālistiska kultūra ir objektīva realitāte. Metodoloģiska nozīme nacionālās kultūras vēsturiskās lomas novērtējumā ir V.I. Leņina secinājumam, ka internacionāla kultūra nav beznacionāla.¹ Nacionālajā kultūrā sarežģītā vienībā savijas šķiriskie un nacionālie momenti. Nācija nosaka kultūras formu, bet šķira - tās sociālo saturu.² Kultūrā īpaši uztverami atainojas tautas nacionālā attīstība.

Nacionālajā kultūrā saglabājas un attīstās tālāk tautas nacionālā savdabība, formējas daudzi nacionālās apziņas, nacionālās psiholoģijas un nacionālo jūtu aspekti, tradīcijas un paražas.

Etniskais nacionālajā kultūrā ir nācijas izcelšanās, vēsturiskās attīstības un ģeogrāfiskās vides savdabību ietekmē izveidojušās kultūras nacionālās īpatnības, kas ir samērā noturīgas. Kultūras attīstībā saglabājas vēsturiska pēctecība. Sociālistisko nāciju kultūrā tiek turpināti un tālāk attīstīti iepriekšējos vēstures laikmetos radušies nacionālo kultūru demokrātiskie un sociālistiskie elementi. Un tomēr sociālistisko nāciju kultūra ir kvalitatīvi jauna sabiedriska parādība, jo kopumā (ne tikai elementos) rodas tikai sociālistiskās iekārtas apstākļos.³

1 Leņins V.I. Raksti, 20. sēj., 7. lpp.

2. Дунусов М. Нация как социально-этническая общность людей.- "Вопросы истории", 1966, №4, с.18.

3. Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. Изд. 2-е, с.13, 14, 299.

Padomju sociālistiskās nācijas, kuru sociālais viendabīgums nemitīgi pastiprinās, rada daudzveidīgu pēc formas, vienotu pēc satura internacionālu kultūru.

Rezumēdams sociālistiskās kultūras attīstību nobrieduša sociālisma apstākļos, PSKP CK ģenerāļsekretārs L. Brežņevs norādīja: "Šodien mēs jau ar pilnām tiesībām varam teikt: mūsu kultūra ir sociālistiska pēc satura un savas attīstības galvenā virziena, daudzveidīga savu nacionālo formu ziņā un internacionālistiska pēc sava gara un rakstura. Tādējādi tā ir visu tautu radīto garīgo vērtību organisks sakausējums."¹

Nacionālo kultūru attīstība norit sociālo pārkartojumu, sevišķi komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecības ietekmē, un šie pārkartojumi gadu no gada kļūst aizvien dziļāki. Mūsdienās nobriedušā sociālisma posmā notiek krass nāciju kultūras līmeņa kāpinājums, situācija manāmi mainās pat vienas desmitgades laikā. Nācijas intelektuālā dzīve kļūst aizvien resīgāka. Minēsim dažus skaitļus.

1959. gadā uz katru tūkstoši LPSR dzīvojošo latviešu 426 personas, sākot ar 10 gadu vecumu, bija ieguvušas augstāko vai vidējo (pilnu un nepilnu) izglītību, bet 1970. gadā tādū bija jau 490, bet starp tautas saimniecībā nodarbinātajiem attiecīgi 502 un 658 personas. Turklāt dati liecina, ka samazinās starpība starp republikas pilsētās un laukos dzīvojošo latviešu izglītības līmeni, kaut tā vēl aizvien ir manāma. 1959. gadā uz katru tūkstoši pilsētā dzīvojošo latviešu, sākot ar 10 gadu vecumu, 549 personām bija augstākā vai vidējā (pilna un nepilna) izglītība, bet 1970. gadā jau 600, bet starp laukos dzīvojošiem attiecīgā 314 un 370 personām.²

1 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku piecdesmito gadadienu. R., 1973, 21. lpp.

2 Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Т. 4. Национальный состав населения СССР, с. 590, 591.

Jānorāda uz šādu raksturīgu tendenci: latviešu - laucinieku izglītības līmenis kāpj straujāk nekā pilsētās dzīvojošo latviešu izglītības līmenis, sevišķi augstākās izglītības jomā. Tā laikā no 1959. līdz 1970. gadam augstāko izglītību ieguvušo latviešu īpatsvars uz katru tūkstoti pilsētnieku palielinājās 1,7 reizes, bet laukos - 2,1 reizi.¹

Glūži citāda nekā kapitālistiskajā sabiedrībā ir latviešu nacionālās inteligences formēšanās sociālā bāze. Republikas augstskolās mācās un inteligences rindas papildina visu šķiru un sociālo slāņu jaunieši. 46% Padomju Latvijas studentu nāk no strādnieku un kolhoznieku vidus. Vairāk nekā puse studentu ir sievietes.²

Nedrīkst neievērot vēl vienu sociālistiskās nācijas kultūras dzīves raksturīgu iezīmi. Lieta tā, ka pavisam cita salīdzinājumā ar kapitālismu ir tautas masu loma garīgo vērtību apgūšanā, izmantošanā un radīšanā. Piemēram, 1973. gadā tikai Latvijas PSR Kultūras ministrijas masu bibliotēkās izsniegts 17,5 miljoni grāmatu vai žurnālu, tas ir, katrs bibliotēkas lasītājs caurmērā gadā saņēmis 29 grāmatas vai žurnālus.³

Ļoti nozīmīga sabiedrības intelektuālās dzīves parādība ir mākslinieciskā pašdarbība. 1973. gadā republikā tikai LPSR Kultūras ministrijas klubu iestāžu 3600 mākslinieciskās pašdarbības pulciņos darbojās vairāk nekā 52 tūkstoši dalībnieku.⁴ Mākslinieciskās pašdarbības dalībnieki ne vien bauda kultūru un mākslu, bet arī paši rada mākslinieciskas vērtības un aug šī jaunrades procesa gaitā, izkopjas viņu mākslinieciskā gaume, mākslas vērtību uztvere, cilvēki formējas kā personības.

1 Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года. Т. 4. Национальный состав населения СССР, с. 518.

2 Drīzulis A. Padomju Latvijas intelektuālās dzīves attīstība. - "Padomju Latvijas Komunisti", 1975, Nr. 7, 12. lpp.

3 Latvijas PSR tautas saimniecība. R., 1974, 478. lpp.

4 Turpat, 480. lpp.

Minētie dati ļauj secināt, ka sasniegts augsts latviešu sociālistiskās nācijas garīgās kultūras, intelektuālās dzīves attīstības līmenis, jo nācijas garīgo satvaru raksturo ne vien kultūras fonda bagātības, bet arī garīgo vērtību izmantošanas apjoms.

Būtiska parādība republikas garīgajā dzīvē ir citu tautu kultūras sasniegumu rosīga apguve, kultūras satkaru paplašināšanās un padziļināšanās, kultūru mijiedarbība, kas bagātina latviešu kultūru, visu tās intelektuālo dzīvi. Akadēmiķis A. Drīzulis min šādus izteismīgus datus: dažāda tulkotā literatūra klajā laisto izdevumu kopskaitā mūsu republikā veido 15 līdz 18%, bet kopmetiena ziņā pārsniedz 40 procentus.¹

Ja kapitālisma katrā nacionālajā kultūrā ir divas kultūras, jo sabiedrībā, kura sastāv no antagonistiskām šķirām, nav iespējama ideoloģijas kopība, tad sociālismā izveidojas patiesa kultūras kopība, visu nācijas šķiru un sociālo slāņu kultūras kopība. Sociālistisko nāciju intelektuālās dzīves pamats ir marksistiski ļeņinskā ideoloģija.

Uz marksisma-ļeņinisma mācības pamata norit latviešu sociālistiskās nācijas idejiskās vienības nošķiršanās, tās idejiska konsolidācija. Tātad intelektuālās dzīves attīstība garīgi cementē visas latviešu sociālistiskās nācijas šķiras un sociālās grupas un vienlaikus tuvina to citām padomju nācijām un tautībām.

Galvenais sociālās apziņas elements ir ideoloģija. Bet ideoloģija iedarbojas uz cilvēkiem ciešā sakarībā ar psiholoģiju. Sociālistiskās ideoloģijas ietekmē veidojas jauna, internacionālistiska nacionālā psiholoģija, sociālistiski garīgie principi, kas kopēji visām padomju nācijām un tautībām, visām šķirām un sociāliem slāņiem: uzticība komunisma ideālam, kolektīvisms, biedriskuma jūtas, patriotisms, internacionālisms, humānisms,

1 Drīzulis A. Padomju Latvijas intelektuālās dzīves attīstība.- "Padomju Latvijas Komunisti", 1975, Nr.7, 15.lpp.

novatorisms.

A. Drīzulis rakstā par Padomju Latvijas intelektuālās dzīves attīstību saka tē: "Tagad mēs pilnīgi pamatoti varam teikt, ka cildenās idejiski politiskās un tikumiskās īpašības, kas atbilst komunistiskās ideoloģijas un morāles principiem, vairs nepiemīt strādnieku šķiras un citu tautas slāņu progresīvākajai daļai vien, kā tas bija sociālisma celtniecības sākuma posmā, bet gan sabiedrības locekļu lielum lielajam vairākumam. Tā ir attīstīta sociālisma raksturīga īpatnība."¹

Padomju zemē izveidojusies jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta un radušās jaunas jūtas - vispār-nacionālā lepnuma jūtas. Šais jūtās ietverta ne vienmīlestība pret savu dzimto zemi, bet mīlestība pret to kā pasaules pirmo sociālisma valsti.

"Padomju cilvēki," referātā "Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu" teica L. Brežņevs, "... lepojas ar savu lielo Dzimteni, kas ievadījusi jaunu ēru cilvēces vēsturē, lepojas ar to, ka komunistu vadībā cilvēku miljoni aizrautīgā darbā uzcēluši jaunu, patiesi taisnīgu un brīvu sabiedrību, radījuši daudz tautu nesatricināmo brālīgo savienību..."²

Sociālisma periodā jūtami pārmainās arī tāds nācijas sabiedriskās apziņas struktūras elements kā nacionālā pašapziņa. Padomju zinātnieki (G. Zimans, A. Jegiazarjans, M. Kuličenko, M. Kims, J. Bromlejs u.c.) atzīst, ka nacionālā pašapziņa sociālisma periodā neapdziest, bet attīstās, bagātinās ar jaunu saturu un pieņem spēkā. Nacionālā pašapziņa nozīmē ne vien savas nacionālās piederības apziņu, bet vērtējošu attieksmi pret savas nācijas pagātņi un tagadni, tās valodu un kultūru. Sociālistisko nāciju pašapziņa brīva no uzpūtības un ie-

1 Drīzulis A. Padomju Latvijas intelektuālās dzīves attīstība. - "Padomju Latvijas Komunisti", 1975, Nr. 7, 12. lpp.

2 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu. R., 1973, 60. lpp.

domības, no nacionālas norobežotības, savas nācijas pretstatīšanas citām tautām.

G.Zimans pareizi secina, ka sociālismā mainās cilvēku attieksme pret nacionālām vērtībām, ka nācija tieši sociālismā dziļāk un vispusīgāk izzina patiesās nacionālās vērtības, iepazīst savus labākos dēlus un meitas, literatūras, mākslas, zinātnes darbiniekus.¹

Buržuāziskās kundzības gados latviešu tautai tika noklusēti cīnītāji par tautas patiesu brīvību, latviešu literatūras giganta A.Upīša darbi netika ietverti skolu mācību programmās, nekad netika cildināts darba cilvēks, materiālo vērtību ražotājs. Tikai pēc padomju varas nodibināšanas latviešu tauta guva iespēju apzināties savu ieguldījumu cīņā pret patvaldību un kapitālismu, savu devumu cilvēces progresīvās kultūras sasniegumos, lepoties ar republikas pārstāvjiem - izciliem darba veicējiem, iepazīties ar literatūras un mākslas darbinieku jaunrades sasniegumiem. Tas viss, protams, nostiprina nacionālo pašapziņu, nacionālā lepnuma jūtas.

Nacionālais lepnums nezaudē savu šķirisko raksturu. Taču tagad strādnieku šķira vairs nav vienīgā tā nesēja. Tas ir patiešām visas tautas lepnums, jo strādnieku šķiras pozīcijās nostājušās arī zemniecība, intelligence un visas sociālās grupas. Nacionālā lepnuma jūtas ir dialektiski saistītas ar padomju tautas vispārnacionālā lepnuma jūtām, kas ir plašākas, jo to objekts ir visa padomju Dzimtene. Padomju nacionālā lepnuma galvenais idejiskais saturs ir internacionālisms, tas izsaka visu padomju nāciju un tautību interešu un centienu kopību.

F.Gorovskis raksta, ka socialistiskās nācijas intelektuāli psiholoģiska vienība, kas rodas kā progresī-

1 ЗИМАНС Г.О. Значение идеологии и национальной психологии в развитии социалистических наций. - В кн.: Социализм и нации. М., 1975, с. 192.

vo sociālo un etnisko procesu rezultāts, ir savdabīga sociālistiskas nacionālās konsolidācijas sintēze.¹ Šī doma ir pārliciecināma un pilnā mērā attiecināma uz latviešu sociālistisko nāciju, kuras idejiski psiholoģiskais satvars ir būtiski mainījies ne vien salīdzinājumā ar iepriekšējo - kapitālistiskās attīstības stadiju, kas ir pats par sevi saprotams, bet arī salīdzinājumā ar sociālisma pamatu uzcelšanas periodu republikā. Latviešu, tāpat kā citu padomju tautu, psiholoģijā atspoguļojas lielā, apzinātā atbildība par komunisma celtniecības panākumiem Padomju zemē, par revolucionāro spēku nostiprināšanos starptautiskā mērogā. Manuprāt, tas, starp citu, izpaužas sabiedrības pārstāvju aizvien pieaugošajā darba un politiskajā aktivitātē. Tā, piemēram, 1950. gadā mūsu republikā tika iesniegti 9 tūkstoši racionalizācijas priekšlikumu, 1960. gadā - 49,2 tūkstoši, bet 1974. gadā jau 79,3 tūkstoši racionalizācijas priekšlikumu.²

To pašu apliecina arī Padomju Latvijas kolhoznieku darbs. Pēckara gados buržuāziskie nacionālisti pareģoja, ka kolektīvā saimniecība Latvijas laukos nenostiprināšoties, jo latviešu zemnieks esot individuālists, nespējīgs iekļauties kolektīvajā darbā, ka kolektīvas saimniecības esot pretrunā ar latviešu nacionālo raksturu. Aizvadītie gadi no šiem pareģojumiem nav atstājuši ne mīņas. Par Latvijas lauku darbaļaužu atieksmi pret kolektīvo saimniecību liecina viņu izcilie sasniegumi. Padomju Latvijas lauksaimnieciskās ražošanas piramīdnīku vidū ir 70 Sociālistiskā Darba Varoņu. Ar PSRS ordeņiem un medaļām apbalvoti ap 15 tūkstoši lauku darba cilvēku. Tikai 1973. gadā par sasniegumiem ražošanā valdības apbalvojumus saņēma 3800 lauk-

1. Горюшкин Ф. Я. Социалистический тип консолидации наций и его национальные и интернациональные основы. - В сб. Национальное и интернациональное в жизни народов. Выпуск 22. Киев, 1970, с. 69.

2. Латвийская ССР в цифрах в 1974 году, с. 73.

saimniecības darbinieku, bet pieci visizcilākie apbalvoti ar Zelta Zveģzni "Sirpis un Āmurs".¹

Etniskā specifika, pēc padomju zinātnieku vienprātīga atzinuma, visvērēnīgāk un stabilāk saglabājas sadzīvē, sevišķi sadzīves tradīcijās un paražās. Tam pamatā ir ģeogrāfiskie un klimatiskie apstākļi, valdošais saimnieciskās darbības veids un tautas vēsturiskās attīstības apstākļi. Turklāt jāņem vērā, ka kopš sirmās senatnes tautas mākslinieciskās dotības, jaunrades alkas, daļuma izjūta guva iespēju izpausties tieši sadzīves priekšmetu, apģērba, rotas lietu izgatavošanā, kā arī tautas dziesmās, dejās, rotaļās, cilvēka dzīves rituma izcilāko notikumu noformējumā.

Bet sadzīve ir konkrēti vēsturiska parādība. Katrai sabiedriski ekonomiskai formācijai ir sava ikdienas dzīves veids, sava sadzīve. Ražošanas attiecību tips nosaka arī sadzīves sociālo tipu. Antagonistisku šķiru sabiedrībā sadzīvei raksturīgi krasi sociāli kontrasti dzīves apstākļos, dzīvokļu iekārtojumā, apģērbā, kopdzīves normās un tikumos. Tas spilgti izpaudās arī latviešu nācijas sadzīvē pirmspadomju laikā.

Attīstītā sociālisma posmā no sadzīves izsuduši sociālie kontrasti. Modernas un labiekārtotas dzīvojamās ēkas ceļ ne vien pilsētās, bet arī lauku ciematos. Materiālās labklājības un kultūras līmeņa kāpinājums visu šķiru un sociālo slāņu pārstāvju sadzīvē ieviesis grāmatas, žurnālus, teātri, kino, radio un televīziju. Sadzīvē norit nenoliedzams nācijas iekšējās konsolidācijas un vienlaikus arī internacionalizācijas process. Zinātnes un tehnikas revolūcijas laikmetā dažādu padomju tautu pārstāvji dzīvokļu celtniecībā, apģērbā u.c. pakļaujas ne etniskām tradīcijām, bet praktiskai

¹ Восс А. Д. Годы больших перемен. - В кн.: Годы больших перемен. Р., 1975, с. 57.

mērķtiecībai. Tomēr nacionālais kolorīts saglabājas dzīvokļu interjerā, lietišķās mākslas darinājumos, zināmā mērā apgērba piegriezumā un rotājumā. Padomju Latvijas etnogrāfu veiktie pētījumi ļāvuši secināt, ka lietišķās mākslas darinājumi: sienas un gultas segas, keramikas priekšmeti, aizkari u. tml. atrod aizvien plašāku pielietojumu labiekārtotajos dzīvokļos.

Ar sadzīves garīgo pusi cieši saistītas sadzīves tradīcijas un paražas. Tradīcijas un paražas ir cilvēku garīgās darbības produkts. Bet arī to rašanās un funkcionēšana atkarīga no materiālās ražošanas, no konkrēti vēsturiskā ražošanas veida.

Savus morālos priekšstatus cilvēki apzināti vai neapzināti gūst no savas dzīves materiālajiem apstākļiem, esošajām ražošanas attiecībām, no sava ekonomiskā stāvokļa, vajadzībām un interesēm.¹ Tādēļ, kaut arī tradīcijām un paražām ir zināma patstāvība attiecībā pret sabiedrību, nemainīgu tradīciju nav. Nacionālas tradīcijas nevar pastāvēt un attīstīties, ja neatspoguļo tautas jauno sociālo pieredzi. No pagātnes mantotās tradīcijas bagātinās ar jaunu sociālistisku saturu un rodas arī jaunas, kas atspoguļo marksistisko pasaules uzskatu, sociālisma cildenos ētikas un morāles principus, cieņu pret darba cilvēku, sievietes līdztiesību sabiedrībā un ģimenē. Galvenais padomju sadzīves tradīcijās ir to idejiskais saturs, un tas ir kopējs visu padomju tautu analogām tradīcijām.

Sadzīves tradīciju formā saglabājas etniska specifika, tā padara jaunās sadzīves tradīcijas tautai tuvas un saprotamas, palīdz idejiskā satura atklāsmē un ar emocionālu iedarbīgumu nostiprina šo saturu cilvēku apziņā.

Jaunās sadzīves tradīcijas ir visai latviešu sociālistiskajai nācijai kopējas, patiesi nacionālas tra-

1. Алиев А.К. Народные традиции, обычаи и их роль в формировании нового человека. Махачкала, 1968, с.42.

dīcijas un organiski iekļaujas padomju daudznāciju tautas sadzīves radīciju kopējā sistēmā.

Rezumējot iepriekš teikto, varam secināt, ka sociālists radījis principiāli jaunu latviešu sociālistiskās nācijas vienības pamatu. Ciešā kopsakarībā ar sociālistisko sabiedrisko attiecību nostiprināšanos un tālāku attīstību mainās arī latviešu nācijas iekšējie un starpnacionālie sakari. Nācijas iekšējie sakari kļūst aizvien daudzveidīgāki, plašāki un ciešāki. Nostiprinās latviešu sociālistiskās nācijas vienotība, bet nacionālās vienotības, respektīvi, nacionālās sociālistiskās konsolidācijas pastiprināšanās ir nepieciešams priekšnoteikums bezšķiru sabiedrības uzvarai un tālākā perspektīvā - nacionālo atšķirību izzušanai.

Nacionālo konsolidāciju raksturo gan sociālo, gan etnisko faktoru iedarbība uz cilvēku vēsturisku kopību, tas nozīmē, ka nacionālai konsolidācijai ir komplekss sociāli etniskais raksturs.

Latviešu nācijas sociālistiska nacionāla konsolidācija sākās pārejas periodā no kapitālisma uz sociālismu, kad notika latviešu nācijas sociālistiska atdzimšana, tika likvidētas ekspluatatoru šķiras, īstenoja kultūras revolūcija un sociālistiskais ražošanas veids uzvarēja kā pilsētās, tā laukos. Ražošanas līdzekļu sabiedriskošana sociālismā likvidē antagonismu starp sociālajiem un etniskajiem faktoriem nācijas struktūrā un nodrošina sociālisma divu tendenču - nāciju un nacionālo attiecību uzplaukuma un tuvināšanās tendences - darbības harmoniju. Rezultātā latviešu tautas nacionālā attīstība notika, tuvinoties citām padomju nācijām un tautībām, izmantojot savas iekšējās potences un brālīgo tautu sasniegumus.

Nobriedušā sociālisma posmā latviešu tautas sociālistiskā nacionālā konsolidācija sasniedz jaunu pakāpi, kad aizvien ciešāk savijas iekšnacionālā attīstība ar padomju tautu starpnacionālās kopības tālākas

cementēšanas uzdevumiem.

Piekrītot F.Gorovska tēzei, ka nacionālā konsolidācija ir specifiska sociālistisko nāciju uzplaukuma forma un ka šis uzplaukums norisinās uz harmoniskas divu avotu - nācijas iekšējo un citnacionālo avotu - izmantošanas pamatiem, īsumā apskatīsim F.Gorovska pārlicinoši raksturotās nacionālās konsolidācijas galvenās pazīmes. Nacionālās sociālistiskās konsolidācijas tipam ir, pirmkārt, stabils raksturs. Sociālistiskā saimniecības sistēma, sociālistiskās demokrātijas konsekventa attīstība, tautu sadarbība un savstarpējā palīdzība paver plašas visdaudzveidīgāko nacionālo konsolidācijas procesu izvēšanās iespējas. Otrkārt, tam ir visaptverošs raksturs, tas skar visas nācijas dzīves puses, gan sociāla, gan etniska rakstura procesus. Šādas vispārības rezultāts ir vēsturē agrāk nepazīta nācijas iekšējā saliedēšanās.

Treškārt, internacionālisms, kas ir ideologiskais pamats visiem nacionālās sociālistiskās konsolidācijas procesiem, nepieļauj nacionālo norobežotību un šovinismu, rada labvēlīgus apstākļus, lai izmantotu cittautu pieredzi, tuvinātos citām tautām un nacionālām grupām (minoritātēm).

Ceturtkārt, tā pārvaldāmais, apzinātais raksturs. Konsolidācijas procesi sociālismā nenorit stihiski, tie ir daļa no sabiedriskās dzīves pārkārtošanas uz jauniem pamatiem. Nacionālās sociālistiskās konsolidācijas apzināto, vadāmo raksturu atspoguļo PSKP nacionālā politika, kas tiek radoši attīstīta atbilstoši komunisma sabiedriski ekonomiskās formācijas celtniecības periodiem.¹

1 Горовский Ф.Я. Социалистический тип консолидации наций и его национальные и интернациональные основы. - В сб.: Национальное и интернациональное в жизни народа. Выпуск 2. Киев, 1970, с.51-53.

Latviešu sociālistiskās nācijas iekšējās konsolidācijas līmenis nobriedušā sociālisma posmā ir augsts, tomēr šis process vēl nebūt nav noslēdzies. Tas turpināsies komunisma celtniecības gaitā un saistīts ar pilnīgas sociālas vienlīdzības un sociāla viendabīguma sasniegšanu, kultūras atšķirību likvidēšanu, augsta idejiski psiholoģiskas vienības līmeņa sasniegšanu. Šis process ir nesaraujami saistīts ar padomju daudzniecīgu tautas aizvien ciešākas saliedētības nostiprināšanos.

Rīgas Politehniskā institūta
Zinātniskā komunisma katedras vec.pasn.

M. K r ū m i n a

DARBAĻAUŽU INTERNACIONĀLISTISKĀ AUDZINĀŠANA UN INTELIĢENCE

Darbaļaužu internacionālistiskā audzināšana ir komunistiskās audzināšanas svarīga sastāvdaļa, "par kuras nepieciešamību un lielo svarīgumu nav domājamas domstarpības.."¹ Tās nozīmes pieaugumu mūsdienās nosaka komunisma celtniecības uzdevumi, kas prasa no dažādām nācijām, tautībām un etniskām grupām vispilnīgāko uzticību, ciešāko savienību, draudzību un brālīgu sadarbību.

Internacionālistiskās audzināšanas nepieciešamību izraisa vispirms mūsu zemes ekonomiskās attīstības īpatnības, jo Padomju Savienības ekonomika ir vienots saimnieciskais organisms, kas veidojas uz visu nāciju un tautību kopējo ekonomisko mērķu un interešu pamata.² To nosaka arī sociālpolitiskie uzdevumi: komunisma celtniecības procesā veidojas jaunas komunistiskas, sabiedriskas attiecības, jaunas attiecības starp nācijām, šķirēm un citām sociālām grupām, šo attiecību pamatā jābūt augstai internacionālā pienākuma apziņai, uzticībai proletāriskā internacionālisma principiem un internacionālistiskai pārliecībai.

Padomju cilvēku internacionālistiskās audzināšanas uzdevumu svarīgumu nosaka ne tikai iekšējie, bet arī ārējie apstākļi: pasaules sociālisma sistēmas un starptautiskās komunistiskās kustības attīstība; darbaļaužu

1 Leņins V.I. Raksti, 22.sēj., 319.lpp.

2 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības nodibināšanas piecdesmito gadadienu. R., "Liesma", 1972, 19.lpp.

revolucionārā atbrīvošanās cīņa kapitālistiskajās un jaunattīstības zemēs; ideoloģiskā cīņa starp kapitālisma un sociālisma sistēmām, cīņa pret buržuāziskās ideoloģijas diversijām, pret buržuāzisko nacionālismu. "Ja grib būt.. internacionālists, tad jādomā ne tikai par savu nāciju, bet a u g s t ā k p a r t o jāstāda visu nāciju intereses, to vispārējā brīvība un tiesību vienlīdzība,"¹ māciņa V.I. Leņins.

Komunistiskā partija vienmēr uzsvērusi internacionālistiskās audzināšanas nozīmi un aktualitāti, jo internacionālistiskā apziņa, jūtas nerodas stihiski, automātiski. Tās balstās uz sociālistisko sabiedrisko attiecību pamatiem un ir komunistiskās partijas neatlaidīga un sistemātiska audzināšanas darba rezultāts.

Darbaļu internacionālistiskās audzināšanas pamatuzdevumi analizēti PSKP Programmā² un PSKP kongresu materiālos.³ Internacionālistiskās audzināšanas mērķi, uzdevumi un nepieciešamība plaši nopamatoti padomju autoru darbos.⁴

1 Leņins V.I. Raksti, 22.sēj., 319.lpp.

2 PSKP Programma. R., "Liesma", 1968, 126.-130. un 135. lpp.

3 PSKP XXIV kongresa materiāli. R., "Liesma", 1971, 86., 87.lpp., PSKP XXV kongresa materiāli. R., "Liesma", 1976, 85.-86.lpp.

4 Skat. piemēram: Вопросы интернационального воспитания. Вып. 1-3. М., "Знание", 1970, 190 с.; Интернационально-патриотическое воспитание и формирование личности социалистического общества. Волгоград, 1973, 456 с.; Ленинские принципы интернационального воспитания трудящихся. Таллин, "Ости раамат", 1971, 230 с.; Серова И.И. Сила оплачивающая воедино. Интернациональное воспитание в развитии социалистическом обществе. Минск, 1975, 264с.; Broliņš J. Internacionālistiskā audzināšana - komunistiskās audzināšanas sastāvdaļa. R., RPI, 1973, 50.lpp.; Darbaļu internacionālā audzināšana. R., "Liesma", 1967, 137 lpp.; Nacionālas attiecības un internacionālistiskā audzināšana komunisma celtniecības apstākļos. R., "Liesma", 1975, 124.-141.lpp.

Darbaļaužu internacionālistiskās audzināšanas procesā piedalās visas sociālistiskās sabiedrības šķiras un sociālie slāņi. Lai veicinātu šo procesu, izstrādātu zinātniski nopamatotu internacionālistiskās audzināšanas sistēmu, nepieciešams izanalizēt visu šķiru un sociālo slāņu dalību šajā procesā. Ļoti svarīgi ir izpētīt arī inteligences vietu un lomu internacionālistiskajā audzināšanā, jo inteligences dažādas sociāli profesionālas grupas savā tiešajā darbā ir cieši saistītas ar sabiedriskās dzīves internacionālizāciju un ietekmē tās norisi, inteligence "vispilnīgāk, visnoteiktāk un visprecīzāk atspoguļo un izsaka"¹ sabiedrības dažādu slāņu domas un uzskatus.

Komunisma celtniecības apstākļos strādnieku šķiras un Komunistiskās partijas vadībā arvien palielinās padomju inteligences nozīme. Šī tendence ir sociālistiskās sabiedrības attīstības objektīva likumsakarība. Inteligences uzdevumi izriet no visas sabiedrības uzdevumiem, kas nosprausti PSEK Programmā. Inteligence piedalās visās komunisma celtniecības sfērās, bet it sevišķi svarīga loma tai ir darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā. Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā arvien lielāku nozīmi iegūst tādas inteligences funkcijas kā garīgo vērtību radīšana zinātnē, izglītībā, literatūrā, mākslā; sociālo procesu zinātniskas vadības teorijas izstrādāšana; komunistiskās audzināšanas principu, formu, metožu un sistēmas zinātniska pilnveidošana un komunistiskā audzināšana, kuras sastāvdaļa ir arī darbaļaužu audzināšana sociālistiskā internacionālisma un padomju patriotisma garā.

Tādā sakarībā varam teikt, ka darbaļaužu internacionālistiskā audzināšana ir viena no inteligences funkcijām, kas izpaužas inteligences mērķtiecīgā, sistemātiskā iedarbībā uz cilvēku apziņu un jūtām ar nolūku pārvērst sociālistiskā internacionālisma idejas stingrā

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 7.sēj., 27.lpp.

pārlicībā un uzvedības normā.

Audzinašanās procesā aug arī pati inteligence. Kā atzīmē K. Markss, "audzinātājs pats ir jāaudzina",¹ tikai tad tas var veikt izvirzītos uzdevumus.

Komunistiskā partija vienmēr velta lielu uzmanību inteligences sagatavošanas, attīstības un pilnveidošanās procesiem, inteligences idejiski politiskās audzināšanas jautājumiem. Komunistiskā partija izvirza prasību: neatlaidīgi, sistemātiski un diferencēti veikt inteligences internacionālistiskās audzināšanas darbu, gatavot to masu komunistiskajai audzināšanai. Tā, 1971. gada 21. decembra PSKP CK lēmumā "Par Čerepovecas metalurgiskās rūpnīcas vadošo un inženiertehnisko darbinieku piedalīšanos kolektīva idejiski politiskajā audzināšanā" galvenā uzmanība pievērsta vadošajiem kadriem un inženiertehniskajai intelligences. Pieņemtais lēmums prasa partijas organizācijām "pastāvīgi rūpēties par vadošo darbinieku un inženiertehniskās inteligences idejiski politisko audzināšanu un darbā kvalifikācijas paaugstināšanu".² Liela nozīme inteligences audzināšanā ir arī PSKP CK 1974. gada augusta lēmumam "Par ideoloģisko kadru izraudzīšanu un audzināšanu Baltkrievijas partijas organizācijā".

Inteligences internacionālistiskajā audzināšanā partija ievēro tās specifiskās iezīmes (darba raksturu un veidu, nacionālo sastāvu un vēsturiskās veidošanās īpatnības, internacionālistiskās apziņas nobriešanas pakāpi, darba kolektīva profesionāli demogrāfisko sastāvu).

Lai internacionālistiskās audzināšanas darbu veiktu diferencēti, nepieciešama vispusīga objekta analīze.

Marxistiskajā literatūrā terminu "inteligence" sāka lietot 19. gs. otrajā pusē, ar to apzīmējot garīgā

1 Markss K., Engels F. Darbu izlase. 2. daļa. R., LVI, 1950, 379. lpp.

2 КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 10. М., "Политиздат", 1972, с. 526.

darba darītājus. "Ar vārdu inteligents, intelligence", raksta V.I. Leņins, "es ulkoju vācu izteicienu Literat, Literatentum, kas aptver ne vien literātus, bet visus izglītotos cilvēkus, brīvo profesiju pārstāvjus vispār, garīgā darba (brain worker, kā saka angļi) pārstāvjus atšķirībā no fiziskā darba pārstāvjiem."¹

Pievienojamies to padomju zinātnieku domām (M. Rutkēviča, P. Amelina, V. Semjonova u.c.), kuri uzskata, ka sociālistiskā intelligence ir sociāla grupa, slānis, kas profesionāli nodarbināts augstas kvalifikācijas garīgajā darbā, ar vidējo speciālo vai augstāko izglītību.²

Viena no padomju intelligences attīstības svarīgākajām likumsakarībām ir tās straujais skaitliskais pieaugums, kas palielina intelligences īpatsvaru nodarbināto iedzīvotāju vidū. Intelligence sociālistiskajā sabiedrībā ir strauji augošs sociāls slānis. Ja 1913. gadā Krievijā bija tikai 190 tūkstoš speciālistu ar augstāko un vidējo speciālo izglītību, tad 1941. gadā to skaits sasniedza jau 2,4 milj.³ Sevišķi strauji intelligences skaits palielinās tieši attīstītas sociālistiskās sabiedrības posmā. Tā, 1970. gadā tautas saimniecībā bija nodarbināti 16,8 milj. speciālistu⁴, 1975. gadā - 22,8 milj.⁵ Intelligences straujais pieaugums ir

1 Leņins V.I. Raksti, 7.sēj., 282.lpp.

2 Руткевич М.Н. Изменение социальной структуры советского общества и интеллигенции.- В кн.: Социология в СССР. Т. I. М., 1965, с. 392-393; Классы, социальные слои и группы в СССР. М., 1968, с. 136-137; Амелин П.П. Интеллигенция и социализм. Л., 1970, с. 47.

3 Народное хозяйство СССР в 1968 году. Статистический ежегодник. М., "Статистика", 1969, с. 559.

4 СССР в цифрах в 1970 году. Краткий статистический сборник. М., "Статистика", 1971, с. 180.

5 Народное образование, наука и культура в СССР. Статистический сборник. М., 1977, с. 291.

progresīvs process un tieši ietekmē internacionālistisko audzināšanu, pirmkārt, ar to, ka pieaug darbaļaužu skaits, kas apguvuši marksisma-ļeņinisma teoriju, nacionālo attiecību attīstības likumsakarības un tendences. Otrkārt, inteligences straujais pieaugums un it sevišķi zinātnes darbinieku skaita pieaugums sabiedrisko zinātņu jomā saistās ar komunistiskās audzināšanas teorijas tālāku izstrādi un pilnveidošanu, tai skaitā arī internacionālistiskās audzināšanas sarežģīto teorētisko problēmu nopamatcšanu, pieredzes teorētisku vispārināšanu. Treškārt, ar inteligences skaita pieaugumu attiecīgi pieaug arī audzinātāju: lektoru, propagandistu un agitatoru skaits, kas organizē internacionālistiskās audzināšanas procesu. Ceturtkārt, speciālistu straujais pieaugums labvēlīgi ietekmē ekonomisko, politisko un kultūras sakaru attīstību ar brālīgo republiku un sociālistisko valstu darbaļaudīm, kas savukārt ir internacionālistiskās audzināšanas veicinošs faktors. Piektkārt, augstas kvalifikācijas speciālistu sagatavošana visās nozarēs paver iespēju zinātniski pamatotāk organizēt ražošanas procesu, uzlabot sadzīves pakalpojumu sfēras kultūru, paver iespēju novērst trūkumus šajās un citās jomās, kas nevar neietekmēt darbaļaužu internacionālistisko audzināšanu.

Analizējot un organizējot internacionālistiskās audzināšanas procesu, jāņem vērā arī apstākļi, ka inteliģence nav viengabalains slānis. Tā sadalās dažādās sociāli profesionālās grupās. Analizējot inteligences struktūru, padomju zinātnieku uzskatī atšķiras. Visizplatītākais ir inteligences un kalpotāju sadalījums grupās pēc tautas saimniecības galvenajām nozarēm. Tā, V. Semjonovs analizē astoņas inteligences un kalpotāju grupas (neizdalot inteliģenci atsevišķi): 1. valsts un sabiedrisko organizāciju pārvaldes darbinieki; 2. tehniski ekonomiskā inteliģence; 3. zinātnes un kultūras darbinieki; 4. kanceleju kalpotāji; 5. transporta kalpotāji; 6. sakaru darbinieki; 7. tirdzniecības darbi-

nieki; 8. komunālo uzņēmumu un sadzīves pakalpojumu darbinieki. Šīs intelligences un kalpotāju grupas savukārt ieslēdz strukturālās apakšgrupas pēc nodarbošanās veida.¹

Interesanti ir poļu zinātnieku J. Ščepanska un J. Vjatra meklējumi intelligences klasifikācijas pilnveidošanā², kā arī atsevišķu padomju zinātnieku uzskati.³

Svarīgi ievērot, ka inteligenci var iedalīt dažādās grupās pēc dažādiem aspektiem: pēc attiecībām pret ražošanas līdzekļiem, pēc tautas saimniecības nozarēm, darbības veida, pēc kvalifikācijas grupām u.c.

Pēc mūsu domām, pareizi uzsver M. Rutkevičs, ka sevišķi svarīgi ievērot intelligences atšķirības pēc darbības veida.⁴ Pēc šī aspekta varam izdalīt šādas intelligences sociāli profesionālas grupas: inženiertehniskā intelligences, lauksaimniecības, medicīnas darbinieki, skolotāji, zinātnes, mākslas, administratīvie darbinieki, militārā intelligences.⁵

Izstrādājot internacionālistiskās audzināšanas sistēmu, svarīgi ievērot intelligences sociālo grupu kopējās iezīmes, bet internacionālistiskās audzināšanas efektivitātes nemītīga paaugstināšana prasa ievērot arī katras atsevišķas sociāli profesionālās grupas specifiskās iezīmes.

1 Семёнов В.С. Об изменении интеллигенции и служащих в процессе развёрнутого строительства коммунизма. - В кн.: Социология в СССР. Т. I. М., 1965, с. 418.

2 Skat.grām.: Социологическая мысль в Польской Народной Республике. М., "Прогресс", 1968, с. 209 - 212, с. 248-257.

3 Классы, социальные слои и группы в СССР. М., "Наука", 1968, с. 168.

4 Rutkevich M.H. Тенденции развития социальной структуры советского общества. М., "Мысль", 1975, с. 54.

5 Turpat, 55.lpp.

Padomju Latvijas intelligences 1975.gada beigās savās rindās apvienoja 237,2 tūkstošus cilvēku, no tiem 101,5 tūkstoši a. augstāko izglītību, 135,7 tūkstoši - ar vidējo speciālo izglītību. Pēc galvenajām profesionālajām grupām republikas intelligences sadalās šādi: pati lielākā intelligences grupa - inženiertehniskā intelligences (inženieri, tehniķi) - 95,2 tūkst.cilvēku; medicīnas darbinieki (ārsti, zobārsti, vidējais medicīniskais personāls) - 32,3 tūkst.cilvēku, skolotāji - 24,8 tūkst.cilvēku, lauksaimniecības intelligences (agronomi, zootehniķi un veterinārārsti) - 18,7 tūkstoši cilvēku; ekonomisti, plānotāji un statistiķi - 23,2 tūkst.cilvēku, kultūras iestāžu darbinieki un bibliotekāri - 20 tūkstoši.¹

Atšķirīgs ir tautas saimniecībā nodarbināto dažādu nozaru speciālistu īpatsvars un atšķirīga ir profesionālo grupu specifika, funkcijas, kas prasa arī atšķirīgu pieeju intelligences internacionālistiskajā audzināšanā. Jau pirms sociālisma uzvaras mūsu zemē V.I. Lēņins norādīja: "... ka inženieris nonāks pie komunisma atzīšanas n e v i s t ā, kā nonācis pagrīdes propagandists, literārs, bet ar s a v a s z i n ā t n e s f a k t i e m, ka p a s a v a m pie komunisma atzīšanas nonāk agronoms, pa savam mežkopis utt.."² Iepriekš teiktais attiecas arī uz intelligences internacionālistisko audzināšanu. Diferencēta pieeja ir nepieciešama darbā ar inženiertehniskajiem darbiniekiem, skolotājiem, medicīnas darbiniekiem, kā arī agronomiem,

¹ Latvijas PSR tautas saimniecība 1975.gadā. R., 1976, 334.-336.lpp.

² Lēņins V.I. Raksti, 32. sēj., 118.lpp.

sootehniķiem un ekonomistiem. Teorētiskās, sabiedriski politiskās sagatavotības līmenis, internacionālā brieduma pakāpe, nacionālā un internacionālā dialektikas izpratne dažādās inteligences sociāli profesionālās grupās var būt dažāda. Internacionālistiskās apziņas līmenis var būt dažāds pat vienas profesionālās grupas ietvaros, jo tas ir atkarīgs no sociālās mikrovides, darba un sadzīves apstākļiem u.c. faktoriem. Sevišķi svarīga nozīme sociāli etniskai videi, dažādu nacionalitāšu pārstāvju savstarpējai sadarbībai.

Inteligence tāpat kā visa padomju tauta ir daudznacionāla. Latvijas republikā pēc 1970.gada tautas skaitīšanas rezultātiem no visiem nodarbinātiem iedzīvotājiem 53,9% ir latviešu nacionalitātes, 31,3% - krievu, 4,7% - baltkrievu, 2,8% poļu, 12,2% - citu nacionalitāšu pārstāvji¹, pie kam republikā dzīvojošo dažādu nacionalitāšu skaits (kas pārsniedz 1000 cilvēku) laika periodā no 1959.gada līdz 1970.gadam palielinājies no 10 līdz 14.² Analizējot atsevišķu inteligences profesionālo grupu nacionālo sastāvu, vērojama zināmas atšķirības. Tā, piemēram, no visiem valsts pārvaldes orgānu vadītājiem 67,9% ir latviešu nacionalitātes, 22,8% - krievi, 2,5% poļi, 2,2% baltkrievi; no partijas, komjaunatnes, arodbiedrību un citu sabiedrisku organizāciju vadītājiem - 57,8% latviešu, 31,8% krievu, 3,0% ukraiņu, 2,2% baltkrievu; no zinātnes darbiniekiem, pedagogiem, audzinātājiem 58,6% latviešu, 29,0% krievu, 3,7% ebreju, 2,8% ukraiņu; no kultūrizglītības darbiniekiem - 66,5% latviešu, 23,5% krievu, 2,5% baltkrievu, 2,3% ukraiņu; no literatūras un preses darbiniekiem -

1 Круминь М.К. Интеллигенция как объект и субъект интернационалистского воспитания (на материалах Латвийской ССР). Автореферат дис. на соиск. учёной степени канд. филос. наук, Рига, 1975, с. 12.

2 Глезерман Г.Е. Классы и нации. М., "Политиздат", 1974, с. 71.

63,8% latviešu, 24,7% krievu, 6,6% ebreju, 1,7% ukraiņu; no mākslas darbiniekiem - 67,4% latviešu, 19,9% krievu, 5,4% ebreju, 2,1% ukraiņu; no agronomiem un zootehniķiem - 89,4% latviešu, 6,4% krievu, 1,4% poļu, 1,2% baltkrievu utt.¹

Iepriekšminētie dati liecina par inteligences profesionālo grupu daudz nacionālo sastāvu un sociāli etniskās vides dažādību. Daudz nacionālā iedzīvotāju sastāva pilnveidošanās ir mūsu zēles raksturīga iezīme, jo arvien plašāk pieaug sociālistiskā darba dalīšana, darba resursu savstarpēja sadale un kadru apmaiņa starp PSRS republikām, bet katrā kolektīvā, katrā sociāli šķiriskā, profesionālā grupā, katrā republikā šis process saistīts ar noteiktām specifiskām iezīmēm un īpatnībām. Latvijas republikas inteligences daudz nacionālā sastāva nostiprināšanās zināmā mērā saistīta ar sociālistiskās inteligences veidošanās īpatnībām.

Specifiskais un īpatnējais Latvijas sociālistiskās inteligences veidošanās gaitā saistīts; pirmkārt, ar to, ka sociālisma pamati Padomju Savienībā jau bija uzcelti, tādēļ bija iespējams izmantot tās bagāto pieredzi un palīdzību inteligences iesaistīšanā sociālisma celtniecībā. Otrkārt, ievērojams skaits latviešu nacionālītātes inteligences ieguva izglītību un specialitāti PSRS, kur 1920.-30. gados dzīvoja vairāk nekā 200 tūkstoši latviešu², ievērojams skaits no tiem kļuva par vadošiem darbiniekiem un dažādu nozaru speciālistiem. Bez tam Lielā Tēvijas kara laikā no Latvijas uz padomju republikām evakuējās desmitiem tūkstošu cilvēku. Daudzi kara periodā ieguva specialitāti. Tikai 1943.gadā 2000

1 PSRS MP CSP arhīva materiāli.

2 Круминьш В.А. Деятельность Коммунистической партии Латвии по подготовке кадров в период завершения строительства социализма (1953 - 1958 годы) - "P.Stučkas LVU zin. raksti", 1963, 50.sēj., 186.-187.lpp.

cilvēku beidza dažādus kursus, 200 mācījās augstskolās.¹ Vairums no tiem tūlīt pēc okupantu padzīšanas no Latvijas atsāka savu darbību. Treškārt, latviešu nacionālo kadru sagatavošanas tempi tomēr atpalika no sociālistisko pārveidojumu tempiem sociāli ekonomiskajā sfērā, tādēļ speciālistu kadru komplektēšanā lielu palīdzību sniedza pārējās brālīgās republikas, kas nosūtīja darbā uz Latviju dažādu tautas saimniecības nozaru inteligenci. Piektās piegades sākumā Latvijas PSR no citām republikām strādāja ap desmit tūkstoši inženieru, tehniķu un citu nozaru speciālistu.² Tas veicināja inteligences daudznacionālā sastāva veidošanos. Tomēr internacionalizācijas procesi pārsvarā skāruši pilsētas inteligences profesionālās grupas. Lauku inteligence (it sevišķi lauksaimniecības un lopkopības specialitātes) ir pārsvarā viennacionāla. Vienveidīgāki pēc iedzīvotāju nacionālā sastāva ir arī lauku rajoni³, jo daudznacionāls iedzīvotāju sastāvs veidojas tur, kur plašāk izvērstā lielražošana, lielu objektu celtniecība.

Mūsdienu sabiedriskie procesi, kas attīstās nāciju ietvaros, to skaitā arī sabiedriskās dzīves internacionalizācijas procesi, dažādās sociālās grupās noris dažādi. Tādēļ arī viens no svarīgākiem uzdevumiem, organizējot internacionālistisko audzināšanu, ir izzināt sociālistiskā sabiedrības konkrētās šķiras, slāņa rak-

1 Крушиньш В.А. Деятельность коммунистической партии Латвии по подготовке кадров в период завершения строительства социализма (1953 - 1958 годы), с. 187.

2 Turpat, 186. lpp.

3 Tā, piemēram, Talsu rajonā 1970.g. bija 88,6% latviešu, 5,7% krievu, 1,4% baltkrievu, 0,8% poļu, 1,2% ukraiņu, 0,7% lietuviešu; Limbažu rajonā - 84,6% latviešu, 8,5% krievu, 1,9% baltkrievu, 1,0% poļu, 1,5% ukraiņu, 0,6% lietuviešu u.tml. (Latvijas PSR MP CSP tekošais arhīvs).

sturīgās iezīmes, īpatnības.

Viss darbaļaužu internacionālistiskās audzināšanas process noris konkrētos objektīvos apstākļos. Audzināšanas uzdevumu efektivitāte, formu un metožu iedarbība tādēļ ir saistīta ar objektīvu un subjektīvu faktoru ietekmi uz darbaļaužu internacionālistiskās apziņas veidošanos. Internacionālistiskās audzināšanas darbu ietekmē "morāli psiholoģiskā situācija, kolektīva profesionāli demogrāfiskais sastāvs un struktūra, sabiedrisko grupu garīgās attīstības īmenis"¹, kā arī daudzi citi iekšēji un ārēji apstākļi.

Pētījumi liecina, ka inteligences internacionālistiskās apziņas veidošanās procesā liela nozīme ir darba kolektīvam. Tieši kolektīvs ir tas pamats, kur veidojas dažādu nacionalitāšu pārstāvju vienība. "Pieredze liecina, ka uzdevumu un mērķu kopība, kopīgais darbs ir īstenošanā saliedē dažādu tautību cilvēkus vienotā draudzīgā kolektīvā, veicina dažādu nāciju darbaļaužu labāku saprašanos"².

Sociālistiskais kolektīvs - tā ir pamatos kompakta sociāla grupa, no ekspluatācijas atbrīvotu darbinieku kvalitatīvi jauna apvienība, ko saista pastāvīgs kopīgs sabiedriski derīgs darbs, mērķu un pamatinteresu vienība, biedriska sadarbība un sociālistiskā savstarpējā palīdzība mērķu realizēšanā.

Sociālistiskais kolektīvs ir viens no objektīvajiem faktoriem, kas ietekmē dažādu nacionalitāšu inteligences tuvināšanos. Personiskie kontakti tiešajā darba procesā, sabiedriskajā dzīvē dod iespēju tuvāk iepazīt kolektīva locekļu garīgo pasauli, kultūru, tradīci-

---

1 Ideoloģiskā darba teorijas un prakses jautājumi. R., "Liesma", 1974, 97.lpp.

2 Voss A. Par republikas partijas organizācijas uzdevumiem gatavojoties PSRS nodibināšanas 50.gadadienai. - "Cīņa", 1972, 29.jūn.

jas. Kolektīva ietvaros veidojas jaunas morāli politiskās personības iezīmes, veidojas biedriskas, draudzīgas attiecības, kas sekmē darba un sabiedrisko aktivitāti un cīņu pret dažāda veida pagātnes paliekām cilvēku apziņā un rīcībā.

Izzināt darba kolektīva ietekmi inteligences dažādu sociāli profesionālu grupu internacionālistiskās apziņas veidošanās procesā palīdzēja konkrētie sociologiskie pētījumi, kurus organizēja vairākos republikas rajonos un pilsētās. Ar to palīdzību nošķaidroja inteligences attieksmi pret daudznacionālu kolektīvu, kas zināmā mērā liecina par inteligences internacionālizācijas pakāpi. Sociologiskie pētījumi deva iespēju salīdzināt rezultātus atsevišķos kolektīvos, rajonos, inteligences sociāli profesionālās grupās un izdarīt slēdzienus, kas var palīdzēt uzlabot inteligences internacionālistisko audzināšanu.

Konkrētie sociologiskie pētījumi rāda, ka vidēji 89,3% dažādu sociāli profesionālu grupu inteligences ir ar pozitīvu attieksmi pret daudznacionālu kolektīvu, uzsverot, ka strādāt daudznacionālā kolektīvā patīk, jo tas dod lielāku iespēju apgūt brālīgo tautu valodu, kultūru, tuvina dažādu nacionalitāšu pārstāvjus. Lielais vairums aptaujāto norāda, ka darba kolektīvā svarīga ir nevis kolektīva locekļa nacionalitāte, bet tā attieksme pret darbu un biedriem. Visvairāk pozitīvo atbilžu bija Proletāriešu rajonā (95,6%), t.i., tajos rajonos, kuri ir daudznacionālāki pēc nacionālā sastāva, bet vismazāk pozitīvo atbilžu deva tie rajoni, kuru nacionālais sastāvs ir viendabīgāks, piem., rietumu zonas Talsu rajons (skat. 1. tabulu).

1. tabula

Intelligences attieksme pret daudz nacionālo kolektīvu
(procentos no aptaujāto skaita)

Rajoni	Aptaujāto		Attieksme pozitīva	
	skaita	%	skaita	%
Kirova	1860	100	1687	90,7
Proletāriešu	472	100	456	96,6
Ogres	324	100	285	87,9
Tukuma	308	100	205	86,0
Valkas	319	100	296	89,5
Limbažu	557	100	476	85,4
Talsu	332	100	274	82,5
Ludzas	146	100	129	88,3
Kopā	4318	100	3858	89,3

Dažādu intelligences profesionālo grupu uzskata salīdzinājums rāda, ka vispilnīgāk daudz nacionālā kolektīva pozitīvo nozīmi saskata inženiertehniskā intelligences ražošanas uzņēmumos - rūpnīcās, fabrikās.

2. tabula

Intelligences dažādu profesionālu grupu attieksme pret daudz nacionālo kolektīvu
(procentos no aptaujāto skaita)

Intelligences grupas	Attieksme pozitīva	Norādīja uz grūtībām 1)
Inženiertehniskā intelligences	91,7	19,4
Skolotāji	89,8	23,4
Medicīnas darbinieki	85,4	21,8
Kultūras darbinieki	84,3	14,0
Lauku dažādu profesiju intelligences	81,6	19,1

1 Ievērojams skaits aptaujāto vienlaicīgi gan pozitīvi novērtēja daudz nacionālo kolektīvu, gan arī norādīja uz grūtībām tajā.

Tā, piemēram, 96,5 procenti aptaujāto Ogres trikotāžas kombināta inženiertehnisko darbinieku atzīmēja, ka strādāt daudz nacionālā kolektīvā patīk, jo tas tuvina dažādu nacionalitāšu pārstāvjus, saliedē tos vienotā, draudzīgā saimē, paplašina iespējas apgūt brālīgo tautu valodu, kultūru, darba pieredzi, tradīcijas. Atbildēs pasvītota daudz nacionālā kolektīva nozīme darba ļaužu savstarpējo attiecību attīstībā, internacionālistiskās apziņas veidošanā.

Sociologiskie pētījumi rāda, ka daudz nacionālā kolektīva sociāli politisko nozīmi visdziļāk izpratušas tieši tās inteligences profesionālās grupas, kas darba procesā cieši saistītas ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem.

Pēc mūsu domām, inteligences attieksme pret daudz nacionālu kolektīvu ir viens no kritērijiem, kas nosaka inteligences internacionālistiskās apziņas nostiprināšanās pakāpi. Pozitīva nozīme inteligences internacionālistiskās apziņas veidošanās procesā ir arī tās sakari ar strādnieku šķiru. It sevišķi spīlgti to redzam, analizējot inženiertehniskās inteligences dažādu grupu uzskatus.

Novērtējot daudz nacionālo kolektīvu, intelligence pievērš uzmanību arī grūtībām un pretrunām, kas var ietekmēt darba procesu un kolektīva internacionālo saliedēšanos (skat. 2. tabulu). Ievērojams skaits aptaujāto norāda, ka dažādu nacionalitāšu darba ļaužu tuvināšanos traucē nepilnīga valodu pārzināšana, it sevišķi starp nacionālās sazināšanās valodas - krievu valodas nepilnīga prasme.

Pārrunas ar sabiedrisko organizāciju vadītājiem daudz nacionālajā kolektīvā liecina, ka tie latviešu nacionalitātes pārstāvji, kuri vēji prot krievu valodu, sadarbībā ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem ir mazāk aktīvi, nepietiekoši plaši iekļaujas arī sabiedriskajā dzīvē, zināmā mērā atraujas no kolektīva. Krievu va-

loda nepietiekoša prasme traucē arī tiešajā darba procesā, piemēram, dokumentu noformēšanā, zinātniskās, tehniskās u.c. informācijas uztveršanā. Iepriekš teiktais daļēji izskaidro arī atšķirības, kādas ir daudz nacionālā kolektīva novērtējumā dažādu nacionalitāšu intelīgences vidū.

Pētījumi liecina, ka ļoti liela nozīme internacionālistiskās apziņas veidošanā ir dzimtās valodas un krievu valodas apguvei, divu valodu izplatībai darbaļaužu vidū. Divvalodības galvenais veids Padomju Savienībā ir dzimtās valodas un krievu valodas prašana. Divu valodu prasme mūsu zemē ir sociālisma celtniecības un attīstības sekas. Bez tam tā pati par sevi ir aktīvs faktors, kas labvēlīgi iedarbojas uz sabiedrības attīstību un darbaļaužu internacionālistisko audzināšanu. Starpnacionālā sazināšanās līdzekļa apguves nozīmi un nepieciešamību parādīja V.I. Leņins, pasvītrotot, ka "ekonomiskās apgrozības prasības vienmēr piespiedīs vienā valstī dzīvojošās tautības (kamēr tās gribēs dzīvot kopā) mācīties vairākuma valodu,.. kas kopējiem tirdzniecības sakariem ir visērtāk"¹

Attīstītas sociālistiskas sabiedrības apstākļos, "strauji paplašinoties nāciju sakariem un sadarbībai, arvien lielāku nozīmi iegūst krievu valoda, kas kļuvusi par visu Padomju Savienības nāciju un tautību savstarpējās sazināšanās valodu"²

Krievu valodas apguve daudz nacionālā kolektīvā ir kļuvusi par objektīvu nepieciešamību, bez kā nav iedomājama daudz nacionālā kolektīva darbība. Valodas prasme veicina ekonomisko, politisko un kultūras sakaru attīstību un nostiprināšanos.

Divu valodu prašana pilnveido arī katra atsevišķa

---

1 Leņins V.I. Raksti, 20.sēj., 4.lpp.

2 Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu. R., "Liesma", 1972, 22.lpp.

indivīda zināšanas, izglītības līmeni, kultūru. Bez krievu valodas nav iedomājami daudzveidīgie sakari ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem kolektīvā, republikā un ārpus tās robežām, tā veicina draudzīgu sadarbību, garīgu tuvināšanos, internacionālistiskās apziņas nostiprināšanos.

Divvalodības attīstību un tās ietekmi uz internacionālistisko audzināšanu pētījuši filozofi, sociologi, vēsturnieki vairākās republikās. Tā, piemēram, sociologiskie pētījumi Igaunijas PSR rāda, ka krievu valodu dažādās pakāpēs pārvalda 60,3% igauņu.¹ Interesanti pētījumi, kas parāda, kā krievu valodas prasme ietekmē darbaļaužu attieksmi pret internacionalizācijas procesiem, veikti Tatārijas APSR² u.c.

Konkrētie sociologiskie pētījumi Latvijas republikā nekrievu nacionalitāšu inteligences vidū rāda, ka krievu valodu pārvalda 87,96% aptaujāto. To prot gandrīz visa baltkrievu (99,2%), ukraiņu (96,5), ebreju (98,6%) nacionalitāšu intelligences. Ievērojama daļa no tiem krievu valodu uzskata par dzimto valodu. Latviešu nacionalitātes intelligences krievu valodas prasme nedaudz zemāka - 86,9%, bet atsevišķās profesionālajās grupās - augstāka par vidējo republikā.

3. tabula

Dažādu profesiju intelligences krievu valodas prasme (procentos no aptaujāto skaita)

Profesionālās grupas	Pārzina krievu valodu	Runā darbā	Runā gimenē
1	2	3	4
Inženiertehniskā intelligence	90,6	79,3	13,1

1 Как и Ю. Черты сходства. Социологические очерки. Таллин, "Эсти раамат", 1974, с. 105.

2 Социальное и национальное. Основы этносоциологических исследований. М., "Наука", 1973, с. 290.

1	2	3	4
Skolotāji	87,4	59,1	9,9
Medicīnas darbinieki	92,3	83,6	15,0
Kultūras darbinieki	90,1	80,3	10,6
Lauku intelligences (agronomi, zootehniķi, grāmatveži, vadošie darbinieki)	86,0	50,7	1,3

Konkrētie sociologiskie pētījumi rāda krievu valodas lietošanu un nozīmi blakus dzimtajai valodai dažādās intelligences dzīves sfērās: darba procesā, sadzīvē, ģimenē (skat.3.tabulu).

Divvalodības procents ļoti augsts ir daudznacionālajos kolektīvos - fabrikās, rūpnīcās, rajonos. Piemēram, latviešu un krievu valodā darbā runā 96,6% Ogres trikotāžas kombināta un 93,8% VEF latviešu nacionalitātes inženieri. Zemāks krievu valodas prasmes un pielietošanas līmenis dažādās sfērās ir lauku rajonu dažādu profesiju intelligences. Centra zonas rajonos intelligences krievu valodas prasme sasniedz 93,7%, bet lauku rajonos - 78,7%.

Salīdzinot pētījumus intelligences grupās ar 1970. gada tautas skaitīšanas rezultātiem un profesora A. Holmogorova pētījumiem¹ dažādās darba lauku sociāli šķiriskās grupās, redzam, ka krievu valodas apguves līmenis intelligences vidū ir augstāks. Tas izskaidrojams, pirmkārt, ar augstāku izglītības līmeni, turklāt daļa latviešu nacionalitātes speciālistu izglītību apguvuši ārpus Latvijas republikas krievu valodā. Otrkārt, intelligences pārstāvji ikdienā patstāvīgi padziļina savas zināšanas, izmantojot šim nolūkam attiecīgu literatūru gan latviešu, gan krievu valodās. Treškārt, intelligences, ņemot vērā tās darba specifiku, ir plašāki sakari ar ci-

1 Skat. Холмогоров А.И. Интернациональные черты советских наций. М., "Мысль", 1970, с. 116.

tu nacionalitāšu pārstāvjiem ne tikai daudznacionālā kolektīva ietvaros, bet arī ārpus republikas robežām, kas palielina nepieciešamību apgūt krievu valodu.

Krievu valodas prasme ietekmē internacionalizācijas procesu vispār, kā arī internacionālistiskās apziņas veidošanos. To liecina pētījumi, piemēram, Tatārijas APSR, kas parāda, kā krievu valodas prasme veicina tautu draudzības nostiprināšanos, nacionālo aizspriedumu izzušanu.¹

Iepriekšteikto apstiprina arī pētījumi mūsu republikā, tie rāda, ka dažāda veida starpnacionālie kontakti ir šaurāki tajos gadījumos, ja pētījuma objekts nepārzina krievu valodu.

Positīva nozīme internacionālistiskajā audzināšanā ir apstāklim, ka republikā dzīvojošā citu nacionalitāšu intelligences labprātīgi apgūst latviešu valodu. Tas palīdz nostiprināt ciešākas saites ar plašām darbaļaužu masām, labāk izprast vietējās nacionalitātes intereses un īpatnības. Šim jautājumam savā laikā lielu uzmanību pievērsa M.I. Kaļiņins: "Kad izskaidrojies ar cilvēku dzimtajā valodā, var runāt brīvāk tādēļ, ka viņš visu sapratis, kā vajag.., dzimtā valoda aizies līdz viņu sirdīm, izteiks tiem visas jūsu domas nokrāsas."²

Pētījumi nelatviešu nacionalitātes intelligences vidū rāda, ka latviešu valodu pārvalda 54% krievu, 35% baltkrievu, 70% poļu, 38% ukraiņu, 61% ebreju un 61% citu nacionalitāšu intelligences.

Divvalodība jebkurā tās formā atstāj pozitīvu iespaidu uz nacionālo attiecību attīstības procesiem, starpnacionālajiem kontaktiem, darbaļaužu internacionālistisko audzināšanu, tas ir objektīvs faktors, kas veicina internacionalizācijas procesu.

Internacionālistiskās apziņas un jūtu nostiprinā-

¹ Skat. Социальное и национальное..., с. 266-272.

² Kaļiņins M.I. Par komunistisko audzināšanu. R., LVI, 1947, 134.-135.lpp.

šanos veicina arī personiskie kontakti ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem. Uz jautājumu "Vai jūs draudzējaties ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem?" apstiprinošu atbildi deva 80,0% aptaujāto: 84% Rīgas pils. Kirova raj., 83,7% Proletāriešu raj., 80% Ogres rajona, 80,1% Ludzas rajona, 79,8% Tukuma rajona, 75,9% Talsu rajona, 67,3% Limbažu rajona dažādu sociāli profesionālu grupu intelligences. Visplašākie personiskie kontakti - draudzīgas attiecības ir inženiertehniskās intelligences, kultūras darbinieku un medicīnas darbinieku grupās, bet vismazāk - lauku intelligences dažādās profesionālajās grupās.

4. tabula

Personiskie kontakti ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem
(procentos no aptaujāto skaita)

	Dažas intelligences profesionālās grupas	Ir draugi-citu nacionalitāšu pārstāvji
	1	2
Inženier- tehniskās intelligences grupas un ekono- mistu	Inženiertehniskā inteli- gence ražošanā - rūpnīcās, fabrikās	99,5
	Inženiertehniskā inteli- gence zinātniski pētnie- ciskās iestādēs	89,5
	Inženieri - pasniedzēji augstskolās	86,5
	Ekonomisti	82,2
	Inženiertehniskā inteli- gence lauku rajonos	77,7
	RPI Vakara nodaļas studen- ti	73,0

	1	2
Atsevišķas kultūras darbinieku grupas	Kino studijas darbinieki	95,4
	Preses darbinieki	95,2
	Radio un televīzijas darbinieki	88,4
	Mākslinieki	85,2
	Bibliotēku darbinieki	78,7
Lauku intelligences	Lauku vadošie darbinieki (kolhozu priekšsēdētāji, partijas organizācijas sekretāri u.c.)	76,6
	Zootehniķi	71,2
	Grāmatveži	66,0
	Agronomi	78,0

Personisko kontaktu nostiprināšanās, draudzīgu attiecību veidošanās un to ietekme darbalaužu internacionālistiskajā audzināšanā samērā plaši tiek pētīta vairākās republikās. Konkrētie sociologiskie pētījumi Kirgīzijas PSR rāda, ka 77,3% no aptaujātajiem draugu skaitā ir arī citu nacionalitāšu pārstāvji¹, Baškīrijas APSR - 83,4%², Uzbekijas PSR - 84,4%³, Ukrainas PSR - 86,0%.⁴

Pētījumi citās republikās un Latvijas PSR liecina,

1 Табалдиев А. Актуальные вопросы социологических исследований национальных отношений в СССР. - "Философские науки", 1971, № 2, с. 48.

2 Теоретические вопросы социалистического интернационализма. Вып. 2., М., 1968, с. 106.

3 Там же, вып. 4., с. 119.

4 Интернационально-патриотическое воспитание и формирование личности социалистического общества. Волгоград, 1973, с. 222.

ka draudzīgo attiecību pamatā ir kopējs darbs daudz-
nacionālā kolektīvā.

Lai noskaidrotu internacionālās draudzības dziļumu un ietekmi uz internacionālistiskās apziņas veidošanos, izzinājām dažādu inteligences sociāli profesionālu grupu attieksmi pret draudzību ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem. Lielais vairums aptaujāto ļoti augsti vērtē tās nozīmi, uzsverot, ka draudzība ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem atstāj noteiktu iespaidu uz pasaules uzskata veidošanos, paplašina redzesloku dažādās sabiedriskās dzīves sfērās (47,3%), dod iespēju tuvāk iepazīties ar citu nāciju kultūru, mākslu, tradīcijām, nacionālo raksturu (54,7%), padziļina zināšanas specialitātē (32,0%). Jau šīs atbildes vien pārliedzinoši rāda, ka minētajam faktoram ir liela pozitīva nozīme internacionālistisko jūtu un pārliedzības veidošanās procesā.

Nacionāli jauktas laulības ir viens no dažādu nacionalitāšu personisko sakaru veidiem, kam arī ir nenoliedzami liela nozīme internacionālistiskās apziņas veidošanā. Jaukto laulību skaits mūsu republikā vienmēr bijis ļoti liels. Tā, 1959. gadā pēc iedzīvotāju skaitīšanas datiem uz 1000 ģimenēm bija 158, bet 1970. gadā - 210 nacionāli jauktas ģimenes,¹ ar ko Latvijas PSR ierindojās pirmajā vietā brālīgo republiku vidū. Pēdējos gados nacionāli jauktās laulības pārsniedz 30% no visām noslēgtām laulībām.

Nacionāli jauktās ģimenēs parasti saplūst divu nacionālo kultūru, kā arī labākie sadzīves elementi, bieži tiek lietotas divas valodas un ātrāk nostiprinās internacionālās tradīcijas.

Sociologisko pētījumu programmā bija paredzēts noskaidrot inteligences attieksmi pret nacionāli jauktajām laulībām, kas dod papildu materiālu internacionā-

1 Шпиллюк В.А. Межреспубликанская миграция и сближение наций в СССР. Львов, 1975, с. 150.

lizācijas procesa izpētē atsevišķās intelligences grupās. Vairāk nekā 66% aptaujāto dažādu nacionalitāšu un profesiju intelligences pārstāvji norādīja, ka viņu attieksme pret nacionāli jauktajām laulībām ir pozitīva, ka laulībā svarīgākais ir cilvēku sociālā vērtība, mīlestība laulāto starpā, bet nevis nacionalitāte. Šāda attieksme visplašāk vērojama daudznacionālajos rajonos (Proletāriešu, Ludzas) un tajās intelligences profesionālajās grupās, kuras ir daudznacionālākas (medicīnas darbinieki, inženieri - ražošanā u.c.). Analizējot pēc nacionālās piederības intelligences attieksmi pret nacionāli jauktajām laulībām, redzam, ka pozitīvo vērtējumu skaits ir lielāks dažādās eksteritoriālajās grupās (ukraini, baltkrievi), kas darba un sabiedriskās dzīves dažādos procesos pārsvarā saskaras tikai ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem.

5. tabula

Dažādu nacionalitāšu intelligences attieksme pret nacionāli jauktajām laulībām (procentos no aptaujāto skaita)¹

Nacionalitāte	Attieksme pret nacionāli jauktajām laulībām			
	Pozitīva	Labāk vienas nacionalitātes ietvaros	Nav izveidojies uzskats	Citas atbildes
Latvieši	63,0	35,2	9,1	0,9
Krievi	87,0	12,9	5,3	0,6
Baltkrievi	90,2	12,1	4,8	-
Poļi	70,7	29,2	4,8	-
Ukraiņi	97,5	5,0	-	-
Ebreji	84,4	25,9	2,5	-
Citu nacionalitāšu pārstāvji	81,8	24,2	6,0	-

¹ Atsevišķos gadījumos aptaujātie norādījuši, ka attieksme pret nacionāli jauktajām laulībām ir pozitīva, bet vienlaicīgi pasvītrotuši, ka labāk tomēr noslēgt laulību vienas nacionalitātes ietvaros.

Analizējot dažādu profesionālo grupu uzskatus, spilgtāk izteiktas atšķirības ir latviešu nacionalitātes inteligences profesionālajās grupās. Pozitīvi jauktās laulības vērtē, piemēram, 75,4% preses darbinieku, 62,2% mākslas darbinieku, 60% zootehniķu, 52% agronomu utt.

Jāatzīmē, ka inteligences aptaujas rezultāti šajā jautājumā procentuāli ir zemāki nekā vidējie republikā un arī citās republikās. Tā, piemēram, Tatārijas APSR 69,4%¹ norādīja, ka nacionalitātei dzīves biedra izvēlē nav būtiskas nozīmes, Igaunijas PSR - 73%², Ukrainas PSR Šuniščinas uzņēmumos - 82%³, Latvijas PSR - 77%.⁴

Konkrētie sociologiskie pētījumi dod iespēju izdarīt zināmus secinājumus.

Pirmkārt, inteligences internacionālistiskā apziņa nostiprinās savdabīgi, atšķirīgi dažādās sociāli profesionālās grupās, turklāt tā cieši saistīta ar attiecīgo inteligences grupu specifiskajām iezīmēm, darba vietu, darba raksturu, apstākļiem, darba kolektīva sociāli šķiriskām, nacionālām īpatnībām.

Vislielākais pozitīvo daudznacionālā kolektīva un dažāda veida starpnacionālo kontaktu vērtējumu skaits vērojams tajās inteligences sociāli profesionālajās grupās, kuras ir daudznacionālas pēc savas struktūras, kuras strādā pārsvarā daudznacionālos kolektīvos, kurām darba procesā lielāka saskare ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem. Liela pozitīva nozīme ir arī inteligences tie-

- 1 Арутюнян Ю.В. Конкретно-социологические исследования национальных отношений. - "Вопросы философии", 1969, № 12, с. 133.
- 2 Какх Ю. Черты сходства. Социологические очерки, с. 88.
- 3 Интернационально-патриотическое воспитание и формирование личности социалистического общества. Волгоград, 1973, с. 222.
- 4 Холмогоров А.И. Интернациональные черты советских наций. М., 1970, с. 101.

šajiem sakariem ar progresīvāko mūsu sabiedrības šķiru - strādnieku šķiru.

Otrkārt, inteligences internacionālistiskās audzināšanas efektivitāte ir atkarīga arī no partijas organizāciju, komjaunatnes un citu sabiedrisko organizāciju ideoloģiskā darba līmeņa, internacionālistiskās audzināšanas organizācijas pakāpes, jo "padomju cilvēku morāli politiskās īpašības veido viss mūsu sociālistiskās dzīves veids, visa sabiedrības attīstības gaita, taču vispirms mērķtiecīgs un neatlaidīgs partijas, visu tās organizāciju idejiskās audzināšanas darbs."¹ Tādēļ darbaļaužu audzināšana proletāriskā, sociālistiskā internacionālisma garā ir joprojām svarīgs komunistiskās audzināšanas uzdevums. PSKP XXV kongresā atzīmēts, ka "nostiprināt darbaļaužu, vispirms jaunās paaudzes apziņā padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma idejas, lepnumu par Padomju zemi, par mūsu Dzimteni, gatavību stāties sociālisma iekarojumu sardzē ir un paliek viens no svarīgākiem partijas uzdevumiem."²

Pie tam internacionālistiskās audzināšanas rezultāti ir lielā mērā atkarīgi no sabiedrisko organizāciju plānveidīgas, sistemātiskas, diferencētas, mērķtiecīgas darbības, ņemot vērā katras atsevišķās sociāli profesionālās grupas specifiskās iezīmes, kā arī vecumu, nacionālo piederību un citas atšķirības.

1 PSKP XXIV kongresa materiāli. R., "Liesma", 1972, 94.lpp.

2 PSKP XXV kongresa materiāli. R., "Liesma", 1976, 85.lpp.

S a t u r s

1. I. Apine. Latvijas Sociāldemokrātija un Brestas miers 3

---

2. A. Straume. LKP atmasko latviešu buržuāziju kā nacionālo interešu nodevēju (1920.-1934.) 31

---

3. A. Arnte. Par LKP ideoloģisko cīņu pret buržuāzisko nacionālismu Latvijas jautājumā (1920.-1934.) 52

---

4. Dz. Šmidre. Latviešu nācijas tālākā konsolidācija attīstītā sociālisma posmā 84

---

5. M. Krūmiņa. Darbalaužu internacionālistiskā audzināšana un intelīģence ... 122

ВОПРОСЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ

Республиканский межвузовский сборник
научных трудов
на латышском языке

PARTIJAS NACIONĀLĀS POLITIKAS JAUTĀJUMI
Republikas augstskolu zinātnisko rakstu krājums

Redaktori: A.Hofrāte, S.Paukste
Tehniskā redaktore M.Krūmina. Korektore M.Krūmina
P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1977

Parakstīts iespiešanai 30.12.1977. JT 12452.Pasūt.Nr.1757.
Papīrs Nr.1. Papīra formāts 60x84/16. 9,5 fiz.iespiedl.
7,2 uzsk.izdevn.1. Metiens 500 eks. Maksā 45 k.

Iespiests ar rotaprintu, Rīgā-50, Veidenbauma ielā 5,
P.Stučkas Latvijas Valsts universitātē